

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Miroslav Dvořák

**Problematika konzervatismu a liberalismu v aplikaci na
české prostředí**

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Problematika konzervatismu a liberalismu v aplikaci na české prostředí“ vypracoval samostatně, pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a za použití literatury uvedené v seznamu literatury na konci mé diplomové práce.

V Olomouci, duben 2016

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Davidovi Hamplovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce

Obsah

Úvod.....	6
1 Vymezení pojmů.....	7
1.1 Ideologie.....	7
1.2 Politická ideologie.....	8
1.3 Fašismus.....	9
1.4 Nacionální socialismus.....	10
1.5 Komunismus.....	11
1.6 Liberalismus.....	12
1.6.1 Historie liberalismu.....	12
1.6.2 Ideje liberalismu.....	14
1.6.3 Proudý liberálního myšlení.....	17
1.7 Konzervatismus.....	20
1.7.1 Historický vývoj.....	20
1.7.2 Ideje a proudy konzervativního myšlení.....	22
2 Konzervatismus a liberalismus v politické praxi.....	26
2.1 Ideové kořeny thatcherismu.....	26
2.2 Ekonomická dimenze.....	27
2.3 Ideové kořeny reaganismu.....	32
2.4 Reaganova politika v praxi.....	33
3 Problematika konzervatismu a liberalismu v českém prostředí.....	37
3.1 Historie konzervatismu a liberalismu v českém prostředí.....	37
3.2 Liberalismus a konzervatismus v Českých zemích před rokem 1918.....	38
3.3 Liberalismus a konzervatismus v období první republiky.....	40
3.4 Politická situace po roce 1989.....	49
3.5 Ideje konzervatismu a liberalismu v nově vznikajícím státě.....	51
3.6 Myšlenky a vliv Občanské demokratické strany v 90. letech.....	53
3.7 Občanská demokratická aliance.....	54
3.8 Politická situace se zaměřením na ideologie po roce 1996.....	57
3.9 Pohled konzervativců a liberálů na vstup ČR do Evropské Unie.....	59
4 Analýza současné politiky a volebních výsledků v porovnání s ideologiemi.....	62
4.1 Volby do PS Parlamentu České republiky 2006.....	62
4.2 Volební kampaň, politické programy a vymezení stran podle ideologií.....	63
4.3 Analýza volebních výsledků v porovnání s ideologiemi.....	65
4.4 Analýza voleb do PS Parlamentu České republiky 2010.....	68

4.5	Kampaň a programy stran k volbám do PS Parlamentu České republiky 2010 v porovnání s ideologiemi.....	70
4.6	Analýza voleb do PS Parlamentu ČR 2013.....	71
5	Pedagogická aplikace.....	76
5.1	RVP ZV.....	76
5.1.1	Člověk ve společnosti	76
5.2	RVP GV	78
5.2.1	Člověk a společnost, občan ve státě.....	79
	Pracovní list – politické ideologie	84
	Závěr	88
	Seznam zkratk	90
	Prameny a literatura	91
	Elektronické zdroje	93
	Anotace	

Úvod

Cílem diplomové práce je charakteristika problematiky konzervatismu a liberalismu v aplikaci na české prostředí. Práce je strukturovaná do pěti kapitol.

Na úvod vymezíme samotný termín ideologie, který s tématem souvisí. Dále se první kapitola věnuje charakteristice politických ideologií s důrazem na konzervatismus a liberalismus. Vedle demokratických ideologií popíšeme také nedemokratické ideologie – nacismus, fašismus a komunismus, které jdou v přímém kontrastu s konzervatismem či liberalismem. Pro práci je nezbytné čerpat z děl Edmunda Burkea, Thomase Hobbesa či Rogera Scrutona.

Ve druhé kapitole se budeme zabývat nejen historií konzervatismu a liberalismu, ale také prosazováním těchto myšlenek do politické praxe. V této kapitole se nejvíce věnujeme hlavním představitelům liberálně-konzervativní ideologie, kteří tuto politiku prosazovali přímo v praxi. Jde o osobnost Ronalda Reagana v USA, a Margaret Thatcherovou ve Velké Británii. V této kapitole jsou analyzována jednotlivá politická rozhodnutí vlád těchto významných politiků v komparaci ideologií liberalismu a konzervatismu.

Na tuto problematiku naváže kapitola třetí, která analyzuje konzervatismus a liberalismus v politické praxi v českém prostředí. Při popisu vybraných politických subjektů a osobností bude zohledněno subjektivní vnímání té či oné strany. Specifika české politiky a ideová nezařazenost, či pouhá snaha o předstírání konzervativně-liberální politiky jsou v českých podmínkách aspekty, které se objevují poměrně často a jsou problematické.

Čtvrtá kapitola bude analyzovat současnou politickou situaci se zaměřením na volební výsledky v porovnání s ideologiemi. Pomocí statistických údajů zhodnotíme výsledky tří posledních voleb v České republice do PS Parlamentu České republiky. Jde o parlamentní volby 2006, 2010 a 2013, kde jsou analyzovány politické programy důležitých stran, kampaně a jednotlivé politické ideologie, kterými se strany zaštitují v kontrastu reálné politiky, kterou pak vykonávají po volbách.

Pátá kapitola bude věnovat umístění konzervatismu a liberalismu (obecně politických ideologií) do pedagogické činnosti přímo ve školských zařízeních. Hlavní cíl je charakteristika plánu, jak žáky co nejefektivněji a nejlépe uvést do této problematiky, aby ji pochopili a tématu porozuměli.

1 Vymezení pojmů

Úvod diplomové práce se bude věnovat rozboru a vymezení politicko-společenských pojmů. Abychom se mohli detailněji zabývat konkrétními politickými ideologiemi, je v první řadě nutné charakterizovat samotný termín ideologie. Dále budou popsány jednotlivé ideologie se zaměřením na konzervatismus a liberalismus.

1.1 Ideologie

Pokud bychom měli charakterizovat termín ideologie z neodborného hlediska, tak se dá definovat jako soubor myšlenek a názorů, popřípadě životních postojů či hodnot, které jsou shromážděny pod jednu hlavičku do jednoho názvu. Nyní se podíváme na pojem ideologie konkrétněji, v historicko-politických souvislostech. Martin Seliger definoval ideologii v knize *Politika a ideologie* (1976) „jako soubor idejí, kterými člověk postuluje, vysvětluje a zdůvodňuje cíle a prostředky organizovaných sociálních akcí, bez ohledu na to, zda se tyto akce snaží zachovat, změnit, svrhnout či přebudovat daný společenský řád.“¹ Naopak Heywood popisuje význam ideologie jako velmi problematický. „Na jedné straně se jako ideologie označují všechny soubory politických idejí, neboli ‚-ismy‘, ale na druhé straně má slovo ideologie někdy pejorativní význam ve smyslu ‚dogmatický‘, ‚doktrinářský‘, ‚extrémní‘ nebo prostě chybný“.² Pojem ideologie se začal objevovat již na konci 18. století v kontextu Velké francouzské revoluce a za „otce“ tohoto termínu považujeme francouzského filozofa a politika Destutta de Tracyho, který s termínem ideologie přišel jako první a tedy ho i zavedl. O širší povědomí a skoro až zdomácnění výrazu ideologie se zasadil významný německý filozof Karel Marx. Ve svém díle *Německá ideologie* charakterizuje tento pojem jako „myšlenky vládnoucí třídy, jsou v každé epoše myšlenkami vládnoucími, tj. třída, která je vládnoucí materiální mocí společnosti, je současně její vládnoucí duchovní moc. Z hlediska ideologie ovšem Karel Marx tímto termínem pohrdal a tvrdil, „že ideologie je chápána jako falešné vědomí čili něco negativního, co je třeba překonat. Falešné vědomí je odleskem materiálních vztahů.“³

¹ SELIGER, Martin.: *Politics and Ideology*. London: Alen a Unwin 1976, s. 14

² HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994, s. 10

³ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. *Úvod do politologie*, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 162

Někteří liberální autoři také používali pojem ideologie v negativním smyslu. Například Karl Popper či Daniel Bell popisují ideologie jako „uzavřené“ systémy politického myšlení. Charakterizují ideologie jako dogma, neměnnou pravdu, která se na jedné straně snaží všechno vysvětlit a objasnit, ale na straně druhé přitom odmítá tolerovat jiné názory či opoziční teorie.

Po stručném historickém exkurzu, kde jsou zmíněny proměny a vývoj termínu ideologie, tedy již víme, že definicí existuje celá řada a v každém období se na onen termín nahlíželo jinak.

1.2 Politická ideologie

V první kapitole jsme se věnovali historickému vývoji termínu a odlišnosti pohledů jednotlivých myslitelů. Ideologie tedy nemá jednu dogmatickou definici a týká se různých disciplín. V kontextu této diplomové práce bude ovšem klíčový termín politická ideologie. Pro většinu laické veřejnosti je termín politická ideologie abstraktní, transcendentní záležitost. Je zajímavé, že i část politologů a akademiků politické ideologii nepřipouští žádný relevantní význam. Tyto skutečnosti nevznikly z ničeho a mají svůj historický podtext. „*Již v 50. letech 20. století se v odborné veřejnosti diskutuje o konci ideologií a postideologické době. Tato diskuse souvisí na jedné straně s bolestnou historickou zkušeností Evropy s pravicovými a levicovými totalitními režimy, které se opíraly o restriktivní či uzavřené ideologie: fašismus, nacismus, komunismus.*⁴ I v současném globalizovaném světě, kde máme na mysli především onen „západní“ svět, kam řadíme i Českou republiku, se z politiky už delší dobu vytrácí střet idejí a myšlenek. Slovo ideolog má dnes nádech pejorativního až hanlivého výrazu. Jeden z důvodů, proč tomu tak je, je již zmiňovaný historický kontext, a druhý, neméně důležitý faktor je ten, že v západní Evropě a v USA existuje relativní blahobyť, který je pro konzumní společnosti fundamentální a o který usilují téměř všichni aktéři veřejné sféry. Otázkou ovšem zůstává, zda je politika bez ideologií vůbec možná. Tuto otázku si položil v knize Věk ideologie i britský profesor a spisovatel John Schwartzmantel, který tvrdí, „*že neideologická politika se mění v čistý boj o moc, což má pro společnost*

⁴ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 164

negativní důsledky.“⁵Autor se tedy domnívá, že politické ideologie patří do politického života, protože vymezují kolektivní cíle a určují linie vývoje. Autor zde má na mysli samozřejmě otevřené demokratické ideologie, které považují politický pluralismus za základní a neoddiskutovatelný axiom.

Za nejdůležitější demokratické politické ideologie, které se formulovaly během 20. století, považujeme liberalismus a konzervatismus. Mezi totalitní, uzavřené ideologie řadíme především komunismus, fašismus a nacionální socialismus, který bývá někdy zkratkovitě označován za nacismus.

Uzavřené politické ideologie

Tato kapitola se věnuje uzavřeným, neboli totalitním, nedemokratickým ideologiím. Jde o tři zásadní termíny, které ve 20. století ovlivnily velmi negativním způsobem mnoho zemí, kde lidé pod rouškou fašismu, nacionálního socialismu či komunismu způsobovali svému národu nepředstavitelné utrpení. Všechny tyto teorie vycházely z pošlapání demokracie, svobody, lidských práv a netoleranci k ústavě či právu. Naopak si vytvořily vlastní pravidla, kde jakýkoliv opoziční názor byl trestán.

1.3 Fašismus

Termín fašismus má mnoho podob. Ve většině vyhrocených, až kontroverzních politických diskuzí zaznívá slovo „fašismus“ či „fašista“ poměrně často. Jde v podstatě o univerzální politickou nadávku. Určitá část populace tento pojem použije zřejmě v případě, když jsou přesvědčeni, že „druhá strana“ vyjadřuje netolerantní či neliberální názory. Slovo fašismus v obecných debatách dost často koliduje s termíny jakou nacismus, korporativismus nebo jednoduše diktatura. Podle Kotlána *„je pro fašismus typický hluboce propracovaný vůdcovský princip a poměrně konzistentní podoba kategorií Přítel a Nepřítel (dle rasového, případně i národnostního kritéria).“*⁶

Fašismus opravdu musíme chápat v širších souvislostech, fundamentálně zahrnuje především italský fašismus a nacionální socialismus, který na fašismus v mnoha ohledech

⁵ SCHWARZMANTEL, Joan. The Age of Ideology. London: Macmillan, 1998. s. 304

⁶ KOTLÁN, Pavel. Demokracie ve stínu, 1 vydání. Praha: Institut vzdělávání Sokrates. 2003, s. 25

navazoval. Fašismus vznikl oficiálně až mezi dvěma světovými válkami. Nejdůležitější body fašistické ideologie popsal Heywood takto: „*antiracionalismus, boj, vůdcovství a elitismus, socialismus, a ultranacionalismus.*“⁷

1.4 Nacionální socialismus

Nacismus navazuje na italský fašismus. Obě ideologie spojuje odpor k demokratickým režimům, absolutní podřízenost státu a straně, respekt k vůdci. Dále ideologie nacismu a fašismu těžily z částečně přirozené lidské touhy o velikosti, slávě a síle. V konkrétní podobě šlo samozřejmě o příslib velikosti národa. V praxi ovšem znovuzrození národa znamenalo prosazování moci nad jinými národy cestou expanze, války a imperialismu. Nacistické Německo mělo v plánu vytvořit ve východní Evropě říši pro svůj „životní prostor“, tak zvaný *Lebensraum* – (z německého *leben* – žít, *Raum* – prostor). Itálie zase snila o říši v Africe a to byl jasný impulz k zahájení invaze do Etiopie v roce 1934. Pokud se fašismu dalo hovořit v širším slova smyslu, u nacionálního socialismu je to vymezení o poznání jednodušší.

Nacismus je znám pouze v přívlastku německý nacismus. Zrodil se po první světové válce v Mnichově, když tehdy neznámý a neúspěšný malíř vstoupil do DAP (Die Deutsche Arbeiterpartei) a poté se stal lídrem a stranu přejmenoval na NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Události po, z německého pohledu, prohrané válce mu hodně nahrávaly. Země se potýkala s hyperinflací, ve Výmarské republice byla velká nezaměstnanost. Hitler začal s politikou pangermanismus, sliboval Němcům návrat silného a velkého Německa a hlavně – antisemitismus. Po neúspěších převzít moc násilně se Hitler rozhodl o demokratickou cestu. Díky hospodářské krizi, dobrému řečnickému umění a dalším faktorům vyhrál v roce 1932 volby, v lednu roku 1933 se stal kancléřem a prohlásil se za doživotního vůdce. Své plány Hitler zcela naplnil. Nacistické Německo začalo expandovat do celé Evropy, a v každé dobyté zemi začalo aplikovat svoji představu o ideálním světě, kde je árijská rasa nadřazená a kde není místo pro obyvatele židovského původu. Tato ideologie skončila až totální kapitulací nacistického Německa 8. května 1945.

⁷ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994, s. 162

1.5 Komunismus

Tato kapitola se zabývá problematikou komunismu. Není vůbec jednoduché stručně komunismus charakterizovat, protože samotný termín odkazuje k více fenoménům a existuje celá řada odnoží a termínů, které spadají pod téma komunismus. Z obecného hlediska lze komunismus charakterizovat jako teorii, která se hlásí ke společnému vlastnictví. Komunismus se týká nejen rozdělení bohatství, zároveň odkazuje také na určitý způsob života, jehož základem je spolupráce a vzájemná solidarita. Komunismus vystihuje termíny „rovnost“ a bratrství“.⁸ Podle Charváta *„komunismus vychází z dialektického materialismu, pracuje s koncepcí třídního boje a usiluje o nastolení beztřídní společnosti, v jejímž rámci by byly zespolečňšněny výrobní prostředky a postupně by byl odstraněn i stát. Socialismus je předstupněm komunismu a k přechodu od kapitalistické společnosti k socialistické je třeba uskutečnění revoluce.“*⁹ V té poslední větě je dobrým způsobem vylíčen zásadní rozdíl mezi socialismem a komunismem. Socialisté (sociální demokraté) jsou ve své podstatě demokraticky smýšlející lidé, kteří chtějí získat moc legálními prostředky. To znamená účast ve svobodných volbách. Komunisté marxistického pojetí (asi nemůžeme mluvit o dnešní Komunistické straně Čech a Moravy – KSČM) uznávají pouze násilnou revoluci, kde proletariát svrhne vládnoucí elity. Toto dokumentuje známý citát čínského komunistického diktátora Mao Ce-Tunga: *„Revoluce není slavnostní večere nebo psaní eseje nebo malování obrazu nebo vyšívání; nemůže být tak uhlazená, nenucená a jemná, tak klidná, vlídná, zdvořilá, ukázněná a shovívavá. Revoluce je povstání, násilný čin, jímž jedna třída svrhne jinou.“*¹⁰

Jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly, existuje celá řada směrů, které jsou seřazeny pod hlavičkou komunismu. Mezi nejznámější patří marxismus-leninismus (důraz na roli centralizované strany s násilnou revolucí vedenou proletariátem), trockismus (důraz na odmítnutí byrokratizace komunistického státu a na permanentní revoluci), stalinismus (důraz na centralizovaný komunistický stát a udržování poslušnosti prostřednictvím teroru).

⁸ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 210

⁹ CHMELÍK, Jan. Současný politický extremismus a radikalismus. 1 vydání. Praha: Portál, 2007 s. 184

¹⁰ JOHNSON Paul. Dějiny 20. století, 2 vydání. Praha:Leda, 2008 s. 325

Otevřené politické ideologie

Tato část analyzuje nejrozšířenější demokratické politické ideologie, které v poválečných dějinách „západního světa“ hrály a hrají významnou roli ve veřejném politickém prostoru. Pokud se budeme držet politického spektra, tak jde o pravicové, demokratické ideologie liberalismus a konzervatismus.

1.6 Liberalismus

Tato kapitola obsahuje čtyř základní body, které jsou nezbytné ve snaze důsledné charakteristiky dané problematiky. První podkapitola se věnuje historickým kořenům ideologie, druhá idejím liberalismu, ve třetí se budeme zabývat proudy liberálního myšlení a čtvrtá kapitola bude pojednávat o nejvýznamnějších představitelích oné ideologie.

1.6.1 Historie liberalismu

Je velmi těžké určit, kdy se poprvé objevily liberální myšlenky a už vůbec je nemožné stanovit, kdo s nimi přišel jako první. Máme zde na mysli starověk, kde především v klasickém Řecku a Římě se jisté názory a myšlenky, které bychom dnes označily za liberální, začaly poprvé objevovat. Ideologie liberalismu si začala svoje místo hledat postupně, zejména díky proměnám ekonomik a strukturou změn společnosti. Postupem času sílící střední třída se dostávala do konfliktu s absolutistickou mocí králů, církve a pozemkové šlechty. Počátky střetu mezi lidem a státní mocí nalzáme v 17. století v Anglii, kdy se vedl veliký spor mezi králem a parlamentem o stanovení výše daní, nakládání s majetkem poddaných, zneužívání soudních pravomocí apod.¹¹

Formální vznik liberalismu byl podpořen krizemi novověku, a to především rozpadem feudálního řádu v Evropě v 16. a 17. století. Dále liberální myšlenky, postoje a představitelé můžeme hledat v událostech Velké francouzské revoluce a Americké revoluce. Bylo by určitě falešné tvrdit, že Velká francouzská revoluce byla liberální revoluce – revoluce provedena liberály. To zcela určitě ne i vzhledem k masakru, který nastal po vzniku republiky a odstranění krále Ludvíka XVI. Zde je zajímavé podotknout, že během

¹¹ DOČEKALOVÁ, Pavla. Švec, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 167

Francouzské revoluce 1789 -1799 zemřelo více Francouzů než během první světové války. V průběhu francouzské revoluce se myšlenky liberalismu poprvé v Evropě dostaly do popředí veřejného života a začaly se stavět kriticky k zavedeným pořádkům a řádům, které platily po staletí. Jak již píše Heywood – „*liberálové zpochybňovali absolutní moc monarchie, která spočívala na doktríně Božského práva králů. Namísto absolutismu hájili ústní a později zastupitelskou vládu. Liberálové kritizovali politická a ekonomická privilegia šlechty a nespravedlnost feudalismu, v němž bylo společenské postavení určeno „náhodným narozením“.* Také zpochybňovali autoritu církve.“¹²

Velmi důležité pro ideologii liberalismu bylo 19. století, které lze označit v mnoha směrech za století liberální. Ideje liberalismu si osvojovaly další a další země, ruku v ruce s industrializací západních států. Liberálové obhajovali industrializovaný a tržní hospodářský systém bez vměšování státu, v němž podnikatelé usilují o zisk a národy mohou navzájem svobodně obchodovat.¹³ Za „liberální velmoc“ v 19. století můžeme označit Anglii. Zákon o zrovnoprávnění katolíků (Catholic Emancipation Act) z roku 1829, zákon o volební reformě (Reform Act) z roku 1832, odvolání obilních zákonů (Corn Law) v roce 1846 a množství dílčích opatření byly důkazem síly liberální diskuse a liberálního přesvědčení. Dále by se daly uvést zákony, které omezovaly veřejné výdaje či „vojenská dobrodružství“. Od první poloviny 19. století prakticky až do začátku první světové války dominovaly v Anglii liberální postoje. Na druhé straně ani o Anglii, ani o jiných zemích se nedá konstatovat, že by nějaká vláda nekompromisně dodržovala zásadu laissez faire.¹⁴

Když se přeneseme přes obě světové války a velmi specifické (také díky finanční krizi z roku 1929) meziválečné období, které z hlediska liberalismu nebylo nějak zajímavé, do druhé poloviny 20. století, tak musíme začít s tvrzením, že liberálové začali přicházet o podporu svých voličů, především kvůli nástupu konzervativních stran, na které měl ovšem liberalismus velmi silný vliv. V této době také dochází k prvnímu štěpení liberálů. Jedna část požaduje, aby stát zasahoval do života občanů co nejméně. Na druhé straně však mnozí

¹² HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994, s. 21

¹³ Tamtéž, s. 23

¹⁴ GRAY, John. Liberalismus. 2. vyd. Praha: Občanský institut, 1999, s. 38

liberálové začínají prosazovat tezi, že by vláda měla odpovídat za poskytování sociální péče, zdravotní péče, bydlení, důchodů a vzdělání, a stejně tak by měla řídit hospodářství.¹⁵

Toto vedlo k oné nejasnosti o ideologii jako takové. Tento historický fenomén je aktuální i v současné době. Pro někoho je liberál člen strany zelených, pro druhého je to pouze socialista, který chce sebrat víc peněz z kapes daňových poplatníků, a skrze přerozdělování ovlivňovat jednání a myšlení lidí, z čeho nemůže vzejít nic jiného než omezování svobody jednotlivce – což je pro klasického liberála naprosto nepřijatelné.

Toto lze charakterizovat jako liberalismus moderní (více přerozdělování) a klasický (tradiční – myšlenky *laisse faire*).

Ve druhé polovině 20. století hrál liberalismus zásadní roli v zemích, kde má svoji historii a tradici. Mluvíme tedy především o anglicky mluvících zemích – Spojených státech amerických a Velké Británii. Zde máme na mysli především dvě ideje, které bezpochyby vychází z liberalismu a jsou pojmenovány podle jejich hlavních představitelů – thatcherismus, reaganismus.

Oběma představitelům a jejich myšlenkám se budeme věnovat na dalších stránkách, kde budeme analyzovat jejich ideologii a politiku z hlediska praxe, protože oba hráli v druhé polovině 20. století velmi důležitou roli nejen v oblasti hospodářské, ale i geopolitické.

1.6.2 Ideje liberalismu

Najít vhodnou definici liberalismu, která by v jedné či dvou větách přesně popsala a charakterizovala onu ideologii, není tak těžké. Problém je, že klasický liberalismus se vším, co by měl obsahovat, se neprosadil snad v žádné zemi světa. Stejně jako klasický komunismus – to znamená ideje absolutní rovnosti, kde nebude potřeba ani žádné platidlo, protože všechno je všech. Ani v tomto případě neznáme zemi, kde by taková společnost existovala. Podobný názor má i Ludwig von Mises, který říká: „*Chceme-li vědět, co je liberalismus a o co usiluje, nesmíme získávat informace tím způsobem, že se budeme obracet*

¹⁵ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 22

jen k historii a zjišťovat, o co liberální politikové usilovali a co uskutečnili. Neboť nikde se liberalismu nepodařilo prosadit svůj program podle původního záměru.“¹⁶

Pokud se budeme držet teoretické roviny, musíme konstatovat, že liberalismus se opírá o ideje svobody, rovnosti (sociální spravedlnosti), tolerance, individualismu, rozumnosti. Jednotlivé termíny je ovšem potřeba jasně vymežit. Dále je pak důležité vymežit klasický a moderní liberalismus.

Na úvod této kapitoly rozebereme termín svoboda. Jestliže by měl člověk nalézt nejvhodnější slovo, které je maximálně vyhovující pro ideologii liberalismu, které je nejuvhodnějším synonymem, tak je to jednoznačně slovo svoboda. Osobní svoboda, chceme-li svoboda jednotlivce. Pro liberály jde o nejvyšší politickou hodnotu, a v mnoha směrech je svoboda i jednotícím principem liberální ideologie. Když půjdeme přímo ke kořenům slova liberalismus, tak zjistíme, že *liber* je latinsky svobodný, *liberalis* znamená latinsky svobody se týkající. „*Hovoříme-li o svobodě, máme na mysli individuální svobodu libovolně utvářet svůj život, pokud to není v rozporu se zákonem a svobodou druhých. Tím se pojem svobody liší od pojmu anarchie.*“¹⁷

Jinými slovy můžeme konstatovat, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého.

Když se podíváme do historie, zjistíme, že dříve u značné části filosofů, kněží i státníků převažoval názor, který tvrdil, že existují od přírody lidé a národy, jež jsou určeny ke svobodě a naopak. Máme zde na mysli především problematiku otroctví. Co je důležité, že tak neuvažovali pouze páni, ale také valná část otroků. Jeden z hlavních důvodů byl fakt, že byl otrok zbaven starostí o denní chléb, jelikož pán byl nucen se postarat o jeho nejnnutnější potřeby. Když se liberalismus v 18. a první polovině 19. století chystal zrušit nevolnictví, část upřímných lidumilů a dokonce i část dotazovaných nevolníků nesouhlasila.¹⁸ Odpůrci zrušení nevolnictví argumentovali tak, „*že nesvobodní dělníci ještě nedozráli ke svobodě a nevěděli by, co si s ní počít, jak hospodařit samostatně, jak se postarat sám o sebe. Nakonec i v tomto ohledu liberální myšlenky zvítězily protože: svobodná práce je neskonale*

¹⁶ MISES von L. Liberalismus. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 1998, s. 14

¹⁷ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 170

¹⁸ MISES von L. Liberalismus. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 1998, s. 29

*produktivnější než práce vykonávaná nesvobodnými. Nesvobodný dělník nemá zájem na tom, aby seriózně napínal své síly. Pracuje tolik a tak usilovně, jak je třeba, aby se vyhnul trestům stanoveným za nedodržení minimálního množství práce. Svobodný dělník však ví, že bude odměněn tím lépe, čím více práce vykoná.*¹⁹ Tohle je podstata tržního hospodářství u nás v České republice a v Evropě. I když existuje celá řada regulací a směrnic.

Nyní k pojmu rovnost. Termíny jako rovnost či sociální spravedlnost jsou vnímány spíše jako znaky levicových, socialistických ideologií. Tyto pojmy navíc známe v kontextu naší novodobé historie velmi dobře. Před listopadem roku 1989 „vládnoucí třída“ kladla důraz (alespoň formálně, oficiálně) na sociálně spravedlivou společnost a rovnost všech občanů. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že komunisté chtějí rovnost výsledků, kdežto liberálové rovnost příležitostí. Představme si to na jednoduchém příkladu. Na startu běžeckého závodu je 5 závodníků, všech 5 vyběhává ze stejné startovací čáry, mají stejné podmínky, stejný terén apod. Záleží na každém jednotlivci, jak rychle poběží a zda tedy vyhraje či prohraje. To je rovnost příležitostí – teze liberalismus. Jak napsal Heywood, „*pro liberály rovnost znamená, že jedinci musejí mít stejnou příležitost rozvíjet své nerovné dovednosti a schopnosti.*“²⁰ Komunisté jsou přesvědčeni, že těm slabším (v našem příkladu pomalejšími běžci) se má pomáhat, aby ve výsledku nebyli lepší a horší, rychlejší a pomalejší. Zkrátka si musí být všichni rovni – teze komunismu. Liberálové jsou přesvědčeni, že absolutní rovnost je jednoznačný nonsenc. A to z několika důvodů. Především proto, že lidé si nemohou být rovni, protože se tak nenarodí. Naopak. Lidé se rodí různí, každý má jiné předpoklady, každý má talent na něco jiného. Někdo má talent zpívat, jiný se zajímá o medicínu. Někdo je pracovitější, sebevědomější než někdo jiný. Není přece možné postavit vedle sebe plastického chirurga s nezaměstnaným opilcem. Tito lidé, podle zásad liberalismu, si musí být rovni před zákonem a státním aparátem. Ale je nepřijatelné, aby byli stejně bohatí a měli stejný společenský status ve společnosti.

Liberálové zkrátka pracují s pojmem rovnost úplně jinak než komunisté. „*Již od dob Johna Locka pracují liberálové s myšlenkou, že lidé jsou si rovni co do své morální hodnoty, což se odráží v důrazu, který je kladen na rovnost práv, rovnost politickou a rovnost*

¹⁹ MISES von L. Liberalismus. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 1998, s. 29

²⁰ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 27

*příležitostí.*²¹ Liberálové jsou přesvědčeni, že práva za žádných okolností nesmějí být vyhrazena jen pro určitou osobu nebo komunitu či majoritu. Nesmíme členit lidi na černochoy, bělochoy, ateisty, křesťany, chudé, bohaté apod. Tím tedy liberálové zásadně nesouhlasí se sociálními výsadami či výhodami, které užívají určité osoby a které jsou odírány jiným osobám na základě takových kritérií, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, víra, politické přesvědčení nebo sociální původ. Jedinci si musí být rovni před zákonem.²² Liberálové zásadně odmítají přerozdělování peněz ve společnosti. Tedy tak nastavený systém, kdy bohatí budou platit vyšší daně (zaplatí státu víc peněz), které se prostřednictvím státního aparátu přerozdělí méně bohatým. Podle ideologie liberalismu jde o pokřivení trhu, ztráty motivace pro lidi více pracovat a zlepšovat se. Společnost, ve které se nevyplatí lépe a více pracovat, protože lidem vyšší příjmy či získané statky stejně sebere stát, je společností demotivující a z dlouhodobého hlediska ekonomicky neprosperující.

1.6.3 Proudý liberálního myšlení

Tato kapitola se věnuje proměnám a zvrátům, které doprovázely liberální ideologii v podstatě od jejího počátku. V rámci liberální tradice, která se prolíná zhruba třemi stoletími, se můžeme setkat s často protichůdnými názory na pojmy jako je svoboda, úloha státu apod. Proto je důležité umět charakterizovat a oddělit dva základní proudy uvnitř liberální ideologie a sice: klasický liberalismus a moderní (sociální) liberalismus.²³

Klasické liberální ideje se vyvíjely za přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Svého vrcholu tato ideologie dostáhla v 19. století, proto bývá někdy označována jako „liberalismus devatenáctého století“. Klasičtí liberálové kladou největší důraz na tzv. negativní svobodu. „*Jedinec je svobodný natolik, nakolik jiní nezasahují do jeho života.*“²⁴. Silný stát je tedy pro tuto ideologii nepřítelem, utlačovatelem. Nejideálnější forma státu je pro klasické liberály občanská společnost. Silný stát vnímají jako zlo, ale zároveň si uvědomují, že stát dokáže zavést pořádek a bezpečnost, dokáže zajistit vynucování smluv apod. Proto postupem času klasický liberalismus došel k názoru, že určitá forma státu je nezbytná. Pro tuto ideologii je tedy charakteristické přesvědčení o potřebě minimálního

²¹ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 170

²² HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 28

²³ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s.

²⁴ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 36

státu, který by vystupoval pouze jako ochránce člověka před negativními vlivy. Jinými slovy by se úloha státu omezila jen na ochranu jedinců před jimi samotnými. Přeneseno do dnešní doby, stát by měl mít pouze ministerstvo vnitra, a s tím spojené ministerstvo spravedlnosti. Možná ještě ministerstvo obrany. A to je vše. Ministerstva školství, zdravotnictví, zemědělství, průmyslu, kultury apod. by měla být zrušena. Tyhle všechny oblasti z části řízené státem považuje klasický liberalismus za zbytečné, a stát by do nich vůbec neměl zasahovat. Každý jednatel má být zodpovědný sám za sebe. Myslitelé této doby žili v domněnku, že nástup kapitalismu (čili nástup hospodářského rozvoje a bohatství) vytvoří takové podmínky, že jedinci budou díky všestrannému rozmachu (např. i po stránce kulturní, vzdělávací) schopni sledovat svoje vlastní zájmy, a přijmou zodpovědnost za sebe a své blízké. Obdoba klasického liberalismu není typická jen pro 19. století. Po druhé světové válce, tedy v době, kdy začal v celém světě sílit socialismus a vlády jednotlivých států velmi mohutně zasahovaly do společenského a ekonomického života, začal být klasický liberalismus znovu pro určitou část populace zajímavý. Také proto, že byl považován za jakýsi opoziční směr vůči aktuálnímu rozpoložení sil ve světě. Nejsilnější vliv měl již tradičně ve Velké Británii a USA.²⁵

Klasičtí liberálové odmítali jakékoli zásahy státu do ekonomického a sociálního prostoru, ovšem historický vývoj ukázal hranice uplatňování těchto idejí. Lidé, kteří nepatřili k nejbohatší vrstvě společnosti, neměli žádné jistoty, často pracovali celé dny a týdny. Sociální nůžky ve společnosti se rozevíraly čím dál více. Velmi tvrdé podmínky průmyslových kapitalistických společností, absence sociálního a pracovního zákonodárství a žádné sociální a zdravotní zabezpečení. Tyto problémy vedly k výraznému zhoršení životní úrovně obyvatelstva a zdálo se, že tolik opěvovaný systém plodí nové formy nespravedlnosti. Díky až přehnanému důrazu na ideologii, kdy byli sice lidé svobodní, ale také docházelo k vykořisťování dělníků velkými kapitalisty, kteří si určovali podmínky s cílem co nejvyššího zisku, se začalo šířit filosoficko-ekonomické učení Karla Marxe. Spousta liberálů si uvědomila situaci a náladu ve společnosti a došla k názoru, že je nutné reagovat. Liberální myšlení zareagovalo na tento vývoj proměnou pojetí svobody a vztahu ke státu.²⁶ Podle Thomase Hilla Greena a Johna Atkinsona Hobsona „*Svoboda neznamena*

²⁵ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 36

²⁶ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 176

*nezasahování, ale vytvoření podmínek pro rozvoj osobnosti. Rolí státu je, aby se na tvorbě podmínek, jež umožní občanům se rozvíjet a realizovat, podílel, například zdravotní péčí, podporou vzdělání nebo nějakou formou sociálního zabezpečení.*²⁷ Tyto myšlenky jsou základem pro moderní liberalismus, který stojí v protikladu ke klasickému liberalismu především tedy v tom, že prolomil dogma klasických liberálů, že stát nemá nikdy zasahovat do oblastí jako je školství či sociální zabezpečení a má sloužit opravdu jako „noční hlídač.“ Přechod od klasického liberalismu k modernímu je příznačný především ke konci 19. století a hlavně začátku 20. století. *„Dokonce i Liberální strana v Anglii za Asquitha a Lloyda George opustila z velké části klasické liberální pozice v záležitostech ekonomické svobody a omezení vlády.*“²⁸ Po Druhé světové válce, lépe řečeno po hospodářském rozmachu západních zemí, kterému obyvatelé Spolkové republiky Německa říkali „*Wirtschaftswunder*“, se situace v západních společnostech zase výrazně změnila. *„Ropné šoky, pád dolaru, opakující se vlny nezaměstnanosti, silný pečovatelský stát a s ním spojené obrovské výdaje, jakož i rostoucí inflace, to vše vedlo k návratu ke klasickým liberálním idejím.*“²⁹ Máme zde na mysli především USA pod prezidentem Ronaldem Reganem (často se používá termín pro období jeho vlády - *reaganismus*) a Velkou Británií pod vládou premiérky Lady Margareth Thatcherové (*thatcherismus*).

²⁷ DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 177

²⁸ GRAY, Joh. Liberalismus. 2. vyd. Praha: Občanský institut, 1999, s. 27

²⁹ HAYEK, F. A. Osudná domýšlivost: Omyly socialismu. 1. vyd. Praha: Slon 1995

1.7 Konzervatismus

Na úvod této kapitoly je nutné zdůraznit, že konzervatismus nemusí být nutně brán jako politická ideologie. Na rozdíl od socialismu, liberalismu či komunismu. Toto jsou čistě politické ideologie, které vznikly, aby skrze politiku ovlivňovaly (svými myšlenkami a nápady) veřejný život společnosti v té či oné zemi. To byl jasný cíl. Na konzervatismus se ovšem dá pohlížet i z jiného úhlu pohledu. Jak zmínil Roger Scruton: „*Konzervatismus můžeme charakterizovat jako postoj, který lze definovat, aniž jej ztotožníme s politikou jakékoli strany. Může být proto přitažlivý i pro toho, komu je myšlenka politického stranictví ze zásady protivná*“³⁰ V běžné řeči si můžeme pod pojmem „konzervativní“ představit celou škálu významů. Například se může jednat o opatrné, slušné, zodpovědné chování, odmítání změn nebo strach ze změn.

Tato kapitola se tedy věnuje charakteristice, zrodu a historickému vývoji konzervativní ideologie, v další části jsou pak rozebrána hlavní témata a myšlenky této ideologie.

1.7.1 Historický vývoj

Konzervativní myšlenky se začaly objevovat již v první polovině 18. století. Jedná se tedy o dobu, kdy se ve společnosti začaly velmi rychle šířit politické a ekonomické změny, které vygradovaly a zároveň odstartovaly v dosud nepoznané míře během Velké francouzské revoluce v roce 1789. Francouzská revoluce nabourala všechny pořádky a řády, které byly do této doby nedotknutelné a neměnné. Postupem času se začalo ukazovat, že nová, porevoluční doba otevírá celou řadu problémů a logicky musela vzniknout jakási opozice vůči těmto „moderním ideologiím“.

Za otce konzervativních myšlenek je považován Edmund Burke, rodák z irského Dublinu. On jako jeden z prvních přišel s opravdu velkou a konstruktivní kritikou Francouzské revoluce. Své myšlenky popsal ve svém životním díle – Úvahy o revoluci ve Francii. Zde velmi silně odsoudil Francouzskou revoluci a zároveň položil filosofický základ konzervativní ideologie. Je jasné, že spousta konzervativních myslitelů existovala už před Burkem, avšak on jako první popsal konzervatismus jako ucelenou filosoficko-politickou ideologii. Přestože E. Burke pocházel z chudých poměrů, tak nikdy to nezměnilo jeho odpor

³⁰ SCRUTON, Roger. Smysl konzervatismu. 2 vyd. Praha: Torst, s. 16

k rovnostářství. Svoje myšlenky, které dnes pokládáme za konzervativní, obhajoval celý život. Jde o nedotknutelnost soukromého vlastnictví, autoritu církve, dodržování tradic a zvyků. Také byl zastáncem myšlenky, že stávají-li se bohatí ještě bohatšími, tak na tom není nic špatného, naopak následným efektem bude zlepšení životních podmínek chudších vrstev.³¹

Dnes bychom v tomto kontextu pravděpodobně použili termín anarchie. Koneckonců i samotní osvícenští filosofové sdíleli názor, že se každá vláda přiklání buď k despotismu (zneužití monarchie) nebo k anarchii (zneužití republiky). Podle Burke: „*Zlo nevyléčíte rozhodnutím, že už nebudou žádní monarchové ani státní ministři a duchovní, žádní vykladači práva, žádní generálové a státní rady. Jména změnit lze. Věci v té či oné podobě zůstat však musí.*“³²

Pozdějších konzervativní politici (jako např. Margaret Thatcherová) tyto Burkeovy názory přijali a zpětně se k nim hlásili.

Za dalšího důležitého nositele konzervativních myšlenek je pokládán Thomas Hobbes. Anglický filosof, myslitel a spisovatel, absolvent univerzity v Oxfordu, měl velmi silný vztah ke šlechtické rodině Cavendishů (hrabat z Devonshiru), do jejichž služeb nastoupil po studiích a působil zde jako domácí učitel a tajemník. Vztah ke šlechtické rodině měl pro jeho život osudový význam: zjednal mu přístup do intelektuálních a politických kruhů nejen v Anglii, ale také v Evropě. Tato náklonost ke šlechtické rodině ale také zapříčinila, že se politicky angažoval ve prospěch rojalistické strany a v důsledku občanské války v Anglii musel uprchnout do Paříže, kde dostal politický exil.³³ Hobbesovým největším dílem je spis Leviathan, který vyšel v roce 1651 a po jeho vydání se s rojalistickým exilem rozešel a vrátil se do Anglie pod ochranu Cromwella. Poté co v Anglii došlo k restauraci monarchie, přiznal mu král doživotní penzi, ale později mu zakázal publikovat.

³¹ FELLOWS, R. Edmund Burke. In: ŽEKLITZ, J. (ed.). Velké postavy politické filosofie. Praha: Občanský institut, 1996, s. 73

³² BURKE, Edmund. Úvahy o revoluci ve Francii. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 148

³³ HOBBS, Thomas. Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického. 1. vyd. Praha: Občanský institut, 2001, S. 34

1.7.2 Ideje a proudy konzervativního myšlení

Definovat základní konzervativní teorie není tak snadné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Možná úplně nejjednodušeji charakterizoval konzervatismus americký prezident Abraham Lincoln z období vlády 1861 až 1865 (kdy na něj byl spáchán atentát), který řekl: „*Co to je konzervatismus? Není to věrnost starému a vyzkoušenému proti novému a nevyzkoušenému?*“³⁴ Tato věta má svá jistá úskalí, ale základní myšlenku obsahuje. Slovo konzervatismus pochází z latinského slova *conservare*, které do českého jazyka překládáme jako uchovávat. Zachovávání si tradičních norem, pod kterými si v tomto kontextu představíme především řád, autoritu, tradici, vlast, rodinu, náboženství nebo soukromé vlastnictví. Konzervatismus, což vyplývá z logiky předchozí věty, brání rychlým a novým změnám. Edmund Burke, který je považován za zakladatele konzervatismu, tyto myšlenky formuloval ve svém stěžejním díle *Úvahy o revoluci ve Francii*, kde právě odmítl rychlé a převratné změny, které probíhaly ve Francii během tzv. Velké francouzské revoluce, a popisoval úskalí, na která nebyla „nová“ francouzská společnost vůbec připravena. Onen fakt, že během revoluce ve Francii zemřelo více francouzských občanů než za první světové války, je vypovídající.

Ovšem část publicistů pohlíží na konzervatismus jako politickou ideologii velmi kriticky. Například překladatel a spisovatel Benjamin Kuras napsal: „*Konzervatismus není ideologie. Konzervatismus je způsob praktického uspořádání společnosti, [...] který [...] dokáže konzervovat a předávat to nejlepší, nejhodnotnější a nejtrvanlivější, na co je možné přirozeně navazovat, na čem se dá stavět tvorba další, čím se dá vytvářet kontinuita civilizace a civilizovanosti*“³⁵ V podobném smyslu se vyjadřuje i Heywood: „*Když konzervatismus nazveme ideologií, současně tím riskujeme, že podráždíme samotné konzervativce. Oni sami raději používají pro své přesvědčení výraz „způsob myšlení“ nebo „životní postoj*“³⁶. Velmi zajímavý je i komentář spolupracovníka Jana Fingerlanda, který se ve svém článku *Konec konservativců v Čechách* vyjádřil takto: „*žádná konzervativní doktrína existovat z principu nemůže. Během posledního století konservativci prosazovali*

³⁴ KIRK, Russell. *Konzervativní smýšlení*. 1. vyd. Praha: Občanský institut, s. 26

³⁵ KURAS, Benjamin. *Vzkříšení konzervatismu, nebo triumf zla?* Sanquis [online]. [cit. 2016-4-1]. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=art349>

³⁶ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 56

*trh i regulaci, věřili v demokracii i autoritářství, byli obhájci venkova i průmyslu*³⁷. Dále pak ve stejné publikaci dodává, že přece jenom existuje něco, na čem se konzervativci bezpečně shodnou. A sice na respektu k minulosti, na úctě k hodnotám, na křesťanství a na elementární svobodě a na nedůvěře ke kolektivismu.³⁸

Nejednoznačnost a do značné míry neukotvenost konzervativní ideologie je tedy patrná. Proto se začaly formulovat, stejně jako u liberalismu, vlastní proudy a směry s nejrůznějšími přívlasky. Máme zde na mysli autoritativní konzervatismus, paternalistický konzervatismus a libertariánský konzervatismus.

Autoritativní konzervatismus je poměrně problematický a v současné Evropě bychom asi jen těžko hledali vládu, která by se dala označit za autoritativně konzervativní. Všichni konzervativci jsou přesvědčeni o důležitosti autority, ale téměř nikdo z nich nepřipustí, že by měl autoritativní názory. Tyto pojmy mají velice odlišný význam. Příkladem oné autority, se kterou se ztotožňují všichni konzervativci, je rodičovská autorita. Dítě musí poslouchat rodiče. Něco úplně jiného je autoritativní vláda. Tedy vláda, kde se moc koncentruje do rukou jedné osoby nebo úzkého okruhu osob, a kde se státní moc uplatňuje takovým způsobem, že se proti ní nedá postavit. Za autoritativní lze označit absolutní monarchii, novodobé diktatury i totalitní režimy. Termín autoritářský konzervatismus je především spojen s 19. stoletím, kdy konzervativci v kontinentální Evropě dodržovali neměnná pravidla hierarchických hodnot autokratických vlád. Bylo to především kvůli sílícím protestům socialistů a liberálů, před kterými nechtěli konzervativci ustoupit. Typickým příkladem je vláda cara Nikolaje v Rusku v období (1822-1855), který vyhlásil principy – pravoslavná víra, autokracie, národ, které byly v jasném protikladu oproti hodnotám Francouzské revoluce – volnost, rovnost, bratrství.³⁹

Paternalistický konzervatismus můžeme chápat jako určitou odnož tradičního konzervatismu v tom smyslu, že i přes odpor ke změnám se poprvé začínají objevovat myšlenky, které jakýsi postupný vývoj ve společnosti nepopírají a nebojují proti nim. Již Edmund Burke napsal: „*Z Francouzské revoluce jsme si vzali poučení, že změna může být i*

³⁷ FINGERLAND, Jan. Konec konzervativců v Čechách?. Občanský institut [online]. [cit. 2016-3-23]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/konec-konservativcu-v-chechach/>

³⁸ TAMTÉŽ, s. 25

³⁹ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 56

přirozená či zákonitá, a v tom případě by se jí nemělo odporovat. Stát, který nelze změnit, nelze ani udržet“⁴⁰ Nejvýznamnější konzervativní hodnoty jako tradice, řád, autorita, majetek budou zajištěny jen tehdy, když se politika bude tvořit ve světle praktických okolností a zkušeností.⁴¹ Další důležité jméno, které je spojeno s paternalismem, je jméno britského politického myslitele a premiéra Benjamin Disraeliho. Člen britské konzervativní strany napsal v roce 1845 dva romány *Sybil* a *Coningsby*. Ve svých knihách se dotýká témat, která byla pro tradiční konzervativce zajímavá. Díky době, ve které se stále více a více prohlubovala sociální nerovnost mezi jednotlivými vrstvami obyvatel, se začal obávat, že sociálně slabí se nesmíří se svojí bídou, začnou se bouřit a protestovat, přičemž výsledek může být podobný jako během Velké francouzské revoluce, což si pochopitelně nepřál. Domníval se, že tento systém je nutné reformovat. Současně ale spoléhal na morální hodnoty, kdy bohatší a privilegovaní by měli převzít zodpovědnost za chudé. On sám jako premiér rozšířil volební právo na dělnictvo a reformoval sociální systém, jehož důsledkem bylo zlepšení životních podmínek dělníků.⁴²

Libertariánský konzervatismus je velmi propojen s klasickým liberalismem. Princip myšlenky *laissez-faire* – tedy nechte nás být, která je pro pojetí klasického liberalismu zásadní, je dominantní i v této ideologii. Vláda a státní aparát podle této teorie nemá zasahovat, nebo co nejméně, do životů občanů daného státu. Jde především o volný trh a ekonomické svobody bez (v ideálním případě) žádné regulace a omezení ze strany státu. Sám Burke již hovořil o tom, že volný trh je výkonný, chápal jej jako přirozený, jelikož podporuje touhu po bohatství a majetku, která jsou jedněmi ze základních konzervativních principů a součástí lidské přirozenosti. Podle libertariánů má stát dohlížet pouze na bezpečnost a spravedlnost občanů, popřípadě má mít v gesci také obranu. Vše ostatní vyřeší trh. Nejvíce se k této ideologii blížily (byť s nemalými odchylkami od „oficiální ideologie“) vlády na konci 20. století ve Spojených státech a ve Spojeném království.

⁴⁰ BURKE, Edmund.: On Government, Politics and Society. W. Hill London: Fontana 1975, s. 285

⁴¹ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994 s. 72

⁴² DOČEKALOVÁ, Pavla. ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie, 1 vydání 2010, Praha: Grada, s. 196

Konzervatismus a liberalismus jsou dva směry politického myšlení, které lze nazvat tradičními ideologiemi západní civilizace. Shrnout tyto ideologie by se daly asi takto: Liberalismus vidí svůj cíl v obhajobě maximální svobody jedince, která je slučitelná se svobodou všech ostatních a nijak je neomezuje. Konzervatismus chápe svůj smysl v zachování osvědčených tradic a zvyků společnosti, což ji má chránit proti nebezpečím bezpráví, bezvládní, chaosu ve společnosti či ideologického experimentování. Otázkou je, zda může dlouhodobě existovat strana, která bude mít ve svém programu konzervativní a liberální cíle, dokáže je prosazovat a dokáže být úspěšná. Tato práce ukázala, že to možné je. Na jedné straně sice narážíme při čtení knih významných myslitelů na značnou rozepří, ale na straně druhé se u řad významných myslitelů vede spor, do kterého z obou táborů vůbec patří. Sám otec zakladatel konzervatismu a velká osobnost této ideologie Edmund Burke prožil svůj politický život v liberální straně whigů. K myšlenkám Tocquevilla se hlásí liberálové i konzervativci. V další kapitole se věnuje osobnostem Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové, kde také dochází k provázanosti obou ideologií.

2 Konzervatismus a liberalismus v politické praxi

Po teoretickém vymezení konzervativní a liberální ideologie se tato kapitola již bude věnovat zařazení těchto myšlenek do politické praxe. V současném světě je velmi složité dělení vlád na pravicové či levicové, natož podle nějakých ideologií. V Evropě sílí populistické strany, které téměř nemají žádný politický program, nebo jen velmi těžce z politologického hlediska uchopitelný. Ve Francii je to Národní fronta předsedkyně Marine Le Penové, která dokonce podle preferencí má šanci se stát příští francouzskou prezidentkou. Ve Velké Británii je to strana UKIP, která (podobně jako Národní fronta ve Francii) vyhrála volby do Evropského parlamentu v roce 2014. Z těchto důvodů se budeme věnovat politikům, kteří jsou neoddiskutovatelně spojeni s liberálně-konzervativními idejemi. Máme zde na mysli politiku vlády Lady Margaret Thatcherové ve Velké Británii, která byla ve funkci premiérky od 4. května 1979 až do 28. listopadu 1990. A také Ronalda Regana, který vládl téměř v totožném čase – od 20. ledna 1981 do 20. ledna 1989.

2.1 Ideové kořeny thatcherismu

Pojem thatcherismus je spojen s politikou, kterou realizovala v letech 1979 až 1990 premiérka Velké Británie Margaret Thatcherová. Období 80. let, ve kterých kromě M. Thatcherové vládl v USA Ronald Reagan – tedy další silná osobnost obhajující liberálně-konzervativní myšlenky, je označováno za tzv. konzervativní revoluci. Ideje konzervativní revoluce lze rozdělit na liberální a konzervativní větev. Ještě v 70. let 20. století se hovořilo spíše o neoliberalních a neokonzervativních myšlenkách. Samotný fenomén thatcherismu vychází z obou těchto větví. Na straně jedné zásada svobodné ekonomiky založené na volném trhu s minimálními regulacemi. A na straně druhé je prosazován silný stát jako konzervativní přístup při obhajobě autority státu.⁴³ Britský sociolog Anthony Giddens definuje Thatcherismus podle těchto aspektů: „minimální role státu, tržní fundamentalismus, autonomní občanská společnost, morální autoritářství a silný ekonomický individualismus, akceptovaná nerovnost, sociální stát jako záchranná síť, nízké ekologické vědomí.“⁴⁴

⁴³ PETŘÍK, Lukáš: Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Regana. Brno 2008. s. 144-5. Srov. GAMBLE, Andrew: The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism. London 1989. s. 28-57.

⁴⁴ GIDDENS, Anthony. Třetí cesta. Obnova sociální demokracie, Praha, Mladá fronta, 2001, s. 17

2.2 Ekonomická dimenze

Neoliberální přístup v ekonomice, na ze kterého Thatcherová vycházela, se zřetelně liší od tehdejších evropských centralizačních tendencí, a to především jejich socialistickým zaměřením. M. Thatcherová samotný socialismus neobviňuje jen z ekonomické neefektivity, ale také z demoralizace občanů: „(...) *socialismus přes ušlechtilou rétoriku, kterou byla jeho argumentace rámována, hrál na nejhorší stránky lidské povahy. Doslova demoralizoval společenství i rodiny, nabízel závislost místo nezávislosti a z tradičních hodnot si činil terče trvalého posměchu.*“⁴⁵

V podstatě celá její evropská koncepce je naopak postavená na ekonomické svobodě a nezávislosti. Z pohledu historie se zásahy států do ekonomiky a hospodářství v Evropě projevovaly logicky nejvíc v obdobích První a Druhé světové války, kdy musely státy zbrojit a vynakládat nemalé výdaje na armádu a věci spojené s vedením války. Zvláště po druhé světové válce se v Evropě vzedmula silná levicová vlna. Lidé se (mylně) domnívali, že nacionální socialismus je pravicová ideologie, a s příchodem levicových stran už bude v Evropě i na světě mír. Například v Československu byly po druhé světové válce zrušeny pravicové strany. Ve východní Evropě byly důvody pro „povstání“ levicových sil samozřejmě odlišné od západních mocností. Vliv vítěze druhé světové války Sovětského svazu byl všude přítomný. Ve Velké Británii socialisté tvrdili, že pokud mohou státní zásahy fungovat ve válečné ekonomice, proč by nemohly fungovat v době míru. „*Principy sociálního zajištění jako starobní penze, nemocenská, mateřské příspěvky, dávky pro nezaměstnané, příspěvky na pohřebné a zavedení Národní zdravotnické služby byly již navrženy v takzvané Beveridgově zprávě z roku 1942*“⁴⁶ Po kapitulaci Německa se v roce 1945 konaly ve Velké Británii volby, které Winston Churchill prohrál a na Downing Street 10 nastoupil člen Labouristické strany Clement Attlee. Za jeho vlády stát získal důležitá strategická odvětví – uhelné doly, hutní průmysl, dopravu či civilní letectví. Labouristická strana jakožto centralisticko-levicová strana měla s odbory dobré vztahy a proto za její vlády enormně vzrostla moc odborů.⁴⁷

Avšak ani po roce 1951, kdy do premiérského křesla usedl opět Winston Churchill, a po něm i další konzervativci (Anthony Eden, Harold Macmillan, Alec Douglas-Home) se

⁴⁵ THATCHEROVÁ, Margaret.: Roky na Downing Street. 1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, 2011 s. 427.

⁴⁶ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margareth Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 164

⁴⁷ RÝC, David: Vliv thatcherismu na evropskou politiku Velké Británie, s. 6-8

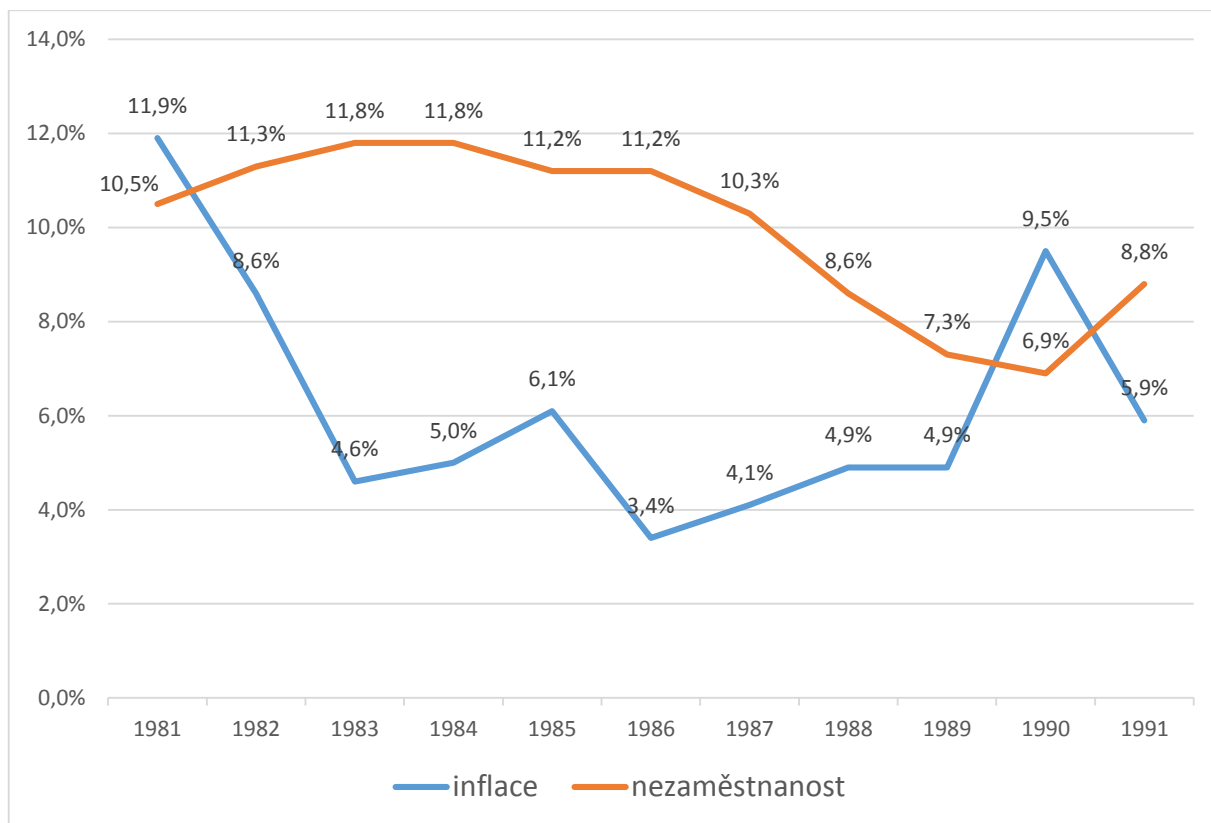
nikdo neodhodlal (především ze strachu z poklesu popularity) o privatizaci znárodněných podniků a hlubší reformy například v daňových oblastech. Takzvaná *politika konsenzu*, která zachovávala základní pilíře státu a blahobytu se prosazovala až do 4. května 1979, kdy se premiérkou Spojeného království stala „Želena lady“, tedy Margaret Thatcherová. Přezdívku Železná lady si vysloužila tvrdou a nekompromisní politikou, jasnou ideovou vymezeností a odmítáním *politiku konsenzu*. „*Margaret Thatcherová šla do vlády s vizí, která obsahovala omezení inflace, snížení daní a snížení podílu státního rozpočtu na HDP, omezení moci odborů, privatizaci státních podniků, omezení státní regulace podnikání a podporu vlastnické demokracie, lidového kapitalismu a podnikatelského ducha ve společnosti.*“⁴⁸

Jeden z hlavních úkolů, který musela vláda Thatcherové po vítězství ve volbách řešit, byl problém vysoké inflace (růst cenové hladiny). „*V době, kde se v roce 1979 dostala Thatcherová v Británii k moci, dosahovala britská inflace 25 procent.*“⁴⁹ Konzervativní vláda považovala takto vysokou inflaci za velikou potíž především v tom, že znehodnocovala úspory lidí a vedla k nejistotě podnikatelů v otázkách budoucích investicí. Premiérka Margaret Thatcherová prosazovala myšlenku snížení inflace prostředky monetární politiky, a to i v případě, že vzroste nezaměstnanost. „*Monetární politika je nástroj centrální banky a jejím základním cílem je hlídání a aktivní ovlivňování míry znehodnocení peněz*“.⁵⁰ V následující tabulce jsem vyjádřil poměr nezaměstnanosti a inflace ve Velké Británii v letech 1981 až 1991.

⁴⁸ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margareth Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 165

⁴⁹ Jaký měla vliv Margaret Thatcherová na ekonomiku? [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/68124.html>

⁵⁰ Monetární politika [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/makrodata-eu/menove-ukazatele/monetarni-politika/>

51

V dané tabulce je vidět, že snižovat inflaci se konzervativní vládě premiérky Thatcherové dařilo. Co se však první roky nedařilo, bylo snižování nezaměstnanosti, která naopak ještě stoupala, což vedlo k velkým protestům odborů a následným stávkám, které paralyzovaly celou zemi. Zde je důležité říci, že v první polovině 80. let 20. století byla recese mezinárodním problémem. „Když porovnáme čísla i z ostatních průmyslových zemí, jako jsou Kanada, Japonsko, Francie, SRN, Itálie a USA, i zde během let 1980-1984 nezaměstnanost spíše narůstala – nejvíce ve Francii, kde v roce 1984 tvořila 10%“.⁵² Z dlouhodobého hlediska ekonomické reformy Velké Británie spíše prospěly. V roce 1983 se růst nezaměstnanosti zastavil na čísle 11,8% a v roce 1990 (kdy Thatcherová skončila ve funkci premiérky) byla nezaměstnanost na cifře 6,9%. Znamý politolog, pedagog a spisovatel Alexandr Tomský, který dlouhá léta žije ve Velké Británii v pořadu České televize Hyde Park řekl: „Anglie měla nafouknutý státní sektor, (...) doly, hutě, doprava, Aerolinie, dokonce i cestovní kancelář to všechno bylo ve státních rukách. My, když jsme

⁵¹ Data o nezaměstnanosti a inflaci čerpána z: Luňák, P: Západ. Spojené státy a Evropa ve studené válce, s. 325

⁵² PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 167

emigrovali po roce 1968 do Anglie, tak nám připadalo, že jsme emigrovali ze socialismu do socialismu, akorát ve Spojeném království byla větší svoboda, ale daně a státní aparát tam byl příšerný. Pokud by k reformám ve Velké Británii nedošlo, Velká Británie by zkrachovala.“

Je velmi zajímavé, že thatcherismus je považován za ekonomickou ideologii, a to i přesto, že Lady Margaret Thatcherová ekonomii nikdy nevystudovala. Ona ovšem dokázala svoje myšlenky velmi jasně, razantně a stručně vyjádřit. Stát musí být skromný a přísný, makroekonomická pravidla musí platit, trh nesmí být zatěžován zbytečnými regulacemi a ekonomika nesmí být dušena vysokými daněmi. Hned po nástupu vlády do úřadu v roce 1979 bylo oznámeno snížení sazby z příjmu fyzických osob z 83% na 60%. Daň z příjmu právnických osob byla v roce 1984 snížena z 52% na 35%. Byla zrušena progresivita dědické daně a daně z kapitálových transferů a snižovaly se i další daně.⁵³ V roce 1983 konzervativní strana znovu triumfuje ve volbách (také díky vítězství Velké Británie ve válce o Falklandy v roce 1982) a pokračuje v prosazování liberálně-konzervativní politiky. Konzervativci posílili své pozice na 397 křesel oproti 209 poslaneckým mandátům labouristů. Vláda navazovala na svoji činnost v minulém volebním období a mimo jiné se snažila omezit moc odborů a pokračovat v privatizaci soukromých podniků.⁵⁴ Dne 29. května 1984 proběhla jedna z dalších hornických stávek, kde stávkující byli velmi radikální. Házeli na policii cihly, zápalné lahve apod. Premiérka reagovala takto: „*Musím vám říci, že máme co dočinění s pokusem nahradit zákon vládou ulice, a to se nesmí podařit. Jsou zde lidé, kteří se snaží násilím a zastrašováním vnutit svou vůli druhým. Ztroskotávají na dvou věcech. Zaprvé je to skvělá policie. Druhou příčinou je, že drtivá většina obyvatel této země je čestná, slušná a uznává zákony, chce, aby se zákony hájily, a nedá se zastrašovat. Vážím si odvahy těch, kteří chodí do práce i skrz linie těchto hlídek. Zákon musí zvítězit nad nadvládou ulice.*“⁵⁵

Díky neustálým stávkám, které ochromovaly zemi, díky stupňující se agresi stávkujících i samotných odborářů, začala vláda Thatcherové s reformou odborové legislativy. Mezi nejdůležitější body zákona patřila: nutnost čtyř pětín zaměstnanců pro

⁵³ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margareth Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 170

⁵⁴ ROVNÁ, Lenka. Kdo vládne Británii? 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 43

⁵⁵ THATCHEROVÁ, Margaret.: Roky na Downing Street. 1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, 2011 s. 244-245

vytvoření nové uzavřené dílny, zvýšení kompenzace pro jednotlivce neférově propuštěné kvůli tomu, že nebyli členy odborů v uzavřených dílnách. Zákon z roku 1984 dále vyžadoval, aby každý člen vedení odborů byl volen přímo v tajném hlasování minimálně každých pět let. Protestní akce zaměstnanců mohla být legální pouze v případě, že byla schválena v tajném hlasování.⁵⁶ I díky této legislativě se konzervativní vládě dařilo ochromovat moc odborů. V roce 1979 měly odbory více jak 12 milionu členů. Na konci roku 1987 pouze něco málo přes 9 milionu.

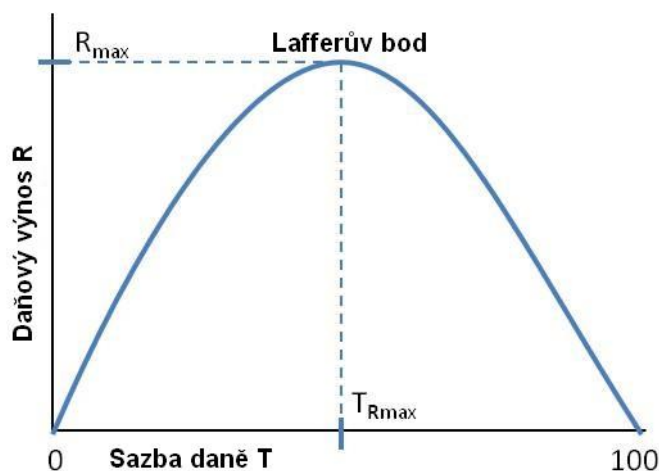
Hodnotit politiku vlády Margaret Thatcherové je velmi složité a hodně záleží na ideovém ukotvení daného publicisty či novináře, který se snaží reflektovat období ve Velké Británii v letech 1979 až 1990. Zastánci levicových ideologií kritizují privatizace, menší moc odborů, omezení mandatorních výdajů či v prvních letech vlády vysokou nezaměstnanost. Libertariáni by si zase představovali mnohem větší snížení daní, státních výdajů a omezení moci státu. Profesor a politolog Artur Midwinter vidí působení konzervativní vlády za Margaret Thatcherové kriticky: *„Dědictví thatcherismu je omezení nárůstu výdajů, vyšší zdanění, nižší inflace, menší zadlužení a vyšší nezaměstnanost. Zda-li toto ustanovuje ekonomický zázrak, je diskutabilní. Nezdá se, že by konzervativci měli nějaké zvláštní nadání na finanční kompetentnost. Opravdové rozdíly v politikách mezi stranami jsou pouze v prioritách výdajů a vzorech zdaňování.“*⁵⁷ Většina konzervativních politiků má však „železnou Lady“ jakou svůj vzor a předkládají (výše zmíněné) úspěchy, které se baronce z Grantham upřít nedají. V České republice nejvíce sympatizoval s myšlenkami Thatcherové bývalý předseda vlády a pozdější prezident Václav Klaus.

⁵⁶ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margareth Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 176

⁵⁷ Midwinter, Artur.: Public Finance in the Thatcher Era, s. 28

2.3 Ideové kořeny reaganismu

Podobně jako Margaret Thatcherová a thatcherismus byl Ronald Reagan a reaganismus ovlivněn, co se týče pohledu na hospodářství, neoliberálními teoriemi. Thatcherismus byl v ekonomických oblastech založen na monetarismu. Tedy na tom, že odmítá státní zásahy do ekonomiky a že platí jasná, makroekonomická pravidla, která se musí dodržovat. Jeden z hlavních nositelů myšlenek monetarismu byl nositel Nobelovy ceny za ekonomii Milton Friedman. Ronald Reagan a tzv. reaganismus také odmítal jakékoliv zásahy ze strany státu do ekonomiky, podporoval monetarismus, ale největší rozdíl byl v tom, že Reagan se více inspiroval stranou nabídky.⁵⁸ *Ekonomická strana nabídky je teorie zdůrazňující hospodářská opatření, která ovlivňují agregátní nabídku (potenciální produkt). Zaměřuje se především na míru zdanění. Podle této teorie snížení daňových sazeb vede ke zvýšení nabídky výrobních faktorů a ke zvýšení celkového produktu. Podle Arthura Laffera (viz Lafferova křivka obrázek č.1) může snížení daňových sazeb vést ke zvýšení příjmu z daní.*⁵⁹ Thatcherová stranu nabídky neopomíjela, ale diference byla v akcentu ekonomické politiky.

Obrázek 1. Zdroj: http://blog.idnes.cz/blog/5634/278123/laffer_figure_1.jpg

⁵⁸ Cannon, Lou.: President Reagan. The Role of Lifetime, s. 91.

⁵⁹ Ekonomie strana nabídky [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://management-marketingu.blogspot.cz/2008/06/ekonomie-strany-nabidky.html>

O své inspiraci stranou nabídky Reagan prohlásil: „*Čím více vláda lidem sráží na daních, tím menší chuť mají pracovat. Bude mít horník nebo montér chuť pracovat přesčas, když ví, že mu vláda z peněz, které by si takto vydělala navíc, odebere šedesát procent? Když ale na druhé straně daňové sazby snížíte a necháte lidi utrácet nebo šetřit většinu peněz, které si vydělají, budou se více snažit. Výsledkem bude vyšší životní úroveň všech – i více příjmů pro vládu. Někteří ekonomové tomu říkají strana nabídky. Já tomu říkám zdravý selský rozum.*“⁶⁰

2.4 Reaganova politika v praxi

Spojené státy americké i většinu ostatních západních zemí zasáhl ve 20. století trend participace státu v oblastech ekonomických a hospodářských. Hlavní důvody byly ve všech státech podobné. Máme zde na mysli výdaje na zbrojení a chod armády. Během 20. století byly Spojené státy zaangažovány do velkého množství válek po celém světě, což logicky vedlo k obrovským státním výdajům. Spojené státy, které sice geograficky nejsou v Evropě, kde se odehrála největší část bojů jak v první světové válce tak i v druhé, měly své velké zájmy, aby byl na starém kontinentu mír. Mezníkem v ekonomické politice státu byl New Deal (v češtině Nový úděl). Jde o program, který zahrnoval sociální a ekonomické reformy v letech 1933 – 1937, tedy v době Velké hospodářské krize. Tento plán zaměřený na státní podporu v ekonomických oblastech výrazně pomohl otci Ronalda Reagana, který měl během hospodářské krize jako živnostník existenční problémy. Je tedy logické, že Reaganova rodina podporovala Demokratickou stranu a levicový liberalismus. Po zkušenostech s levicově orientovanými herci (Reagan byl svého času předsedou hereckých odborů) a státem omezujícími podnikateli, došlo k politickému obratu a v roce 1960 již vyjádřil podporu budoucímu prezidentovi za Republikánskou stranu Richardovi Nixonovi a v roce 1962 se stává členem Republikánské strany. Hlavní cíle, které si Reagan vytyčil před vstupem do úřadu, spočívaly ve snížení a snižování daní, deregulaci ekonomiky, omezení státních výdajů či návratu pravomocí na úroveň jednotlivých států. A podobně jako Margaret Thatcherová, i 40. prezident Spojených států měl zájem na snížení inflace.⁶¹

⁶⁰ REAGAN, Ronald.: Život jednoho Američana, Praha: Prostor 1997, s. 201

⁶¹ PETŘÍK, L. Konzervativní revoluce Margareth Thatcherové a Ronalda Regana. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 183

R. Reagan nastoupil do prezidentského úřadu v dobré hospodářské situaci. Ekonomice se v 70. letech a na začátku 80. let 20. století vůbec nedařilo, a to především kvůli dvěma hospodářským krizím (1974-1975 a 1980-1982). Také se v této době poprvé objevil do té doby neznámý pojem stagflace – tedy vysoká inflace spojená se stagnujícím ekonomickým výkonem. V tomto kontextu se R. Reagan, jako liberálně-konzervativní politik, rozhodl ukončit do té doby dominující keynesiánskou politiku a svůj hospodářský program lze shrnout do několika klíčových prvků.⁶²

- Podstatné snížení daňové zátěže s cílem motivovat ekonomické subjekty k práci a investicím a tím zajistit vyšší ekonomický růst
- Uplatnění restriktivní měnové politiky za účelem snížení inflace a stabilizování dolaru
- Deregulace a uvolnění podnikatelského prostředí
- Vyrovnaný rozpočet prostřednictvím snižování vládních výdajů a omezení byrokracie⁶³

Výsledky hospodářské politiky Ronalda Reagana se dostavily a jsou hodnoceny pozitivně. S. Moore a W.A. Niskanen ve své analýze, kterou pojmenovali: „Supply Side Tax Cuts and the Truth about the Reagan Economic Record“ tvrdí, že během Reaganova prezidentsví se z deseti ekonomických proměnných osm vyvíjelo lépe než v období před a po jeho prezidentsví. Jde o následující proměnné: míra nezaměstnanosti, růst HDP, ekonomický růst, příjem domácností, počet odpracovaných hodin na zaměstnance, úrokové sazby a míra úspor, inflace. Úřad R. Reagana snížil sazby daně z příjmu fyzických osob ze 70% na 28%, daně z příjmu korporací ze 48% na 34%.⁶⁴ Jak píše Roman Joch, „ *velká část ekonomů v tehdejší době se dívala velmi kriticky na změny v daňové politice, které přinesl úřad Ronalda Reagana, avšak tato varování byla lichá*“⁶⁵ Tomuto tématu se věnuje i český ekonom Pavel Kohout, který tvrdí, že v 80. letech 20. století vzrostl jak podíl daní zaplacený

⁶² SKOPEČEK, Jan. Ronald Reagan – obhájce kapitalismu. In: Loužek, M. (ed.). Ronald Reagan: Sto let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 45

⁶³ Tamtéž s. 45

⁶⁴ Tamtéž s. 47

⁶⁵ JOCH, Roman. Ronald Reagan a ekonomická svoboda. In: Loužek, M. (ed.). Ronald Reagan: Sto let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 104

nejbohatšími Američany, tak celkový daňový objem.⁶⁶ Nejzásadnějším argumentem Reaganových podporovatelů je fakt, že za prvních pět let jeho vlády (1981-1986) vzniklo v USA 13 milionů nových pracovních míst. Ronald Reagan nastartoval ekonomiku. Stát při nižších daňových sazbách vybral na daních dokonce ještě více, než před snížením. Důvod je prostý. Lidé nemuseli tolik odvádět státu, více jim zbylo na utrácení a výsledkem byla prosperita a hospodářský růst, který trval (s menšími výkyvy) celé čtvrtstoletí. Podle Romana Jocha „základy dnešní americké prosperity byly položeny Ronaldem Reaganem.“⁶⁷ R. Reagan svůj názor na ekonomiku a podíl státu v ní shrnul dnes už proslulým, všeobecně známým citátem: Když se to hýbe, zdaňte to. Když se to hýbe ještě dál, regulujte to. Když se to už nehýbe, dotujte to.“ Tento výrok myslel samozřejmě ironicky, protože byl přesvědčen o tom, že regulace a vysoké daně k prosperitě a tvorbě bohatství, nevedou. Za co bývá dodnes kritizován ze strany svých odpůrců je fakt, že se mu nepodařilo hospodařit s vyrovnaným rozpočtem, což se od liberálně-konzervativního politika tohoto formátu očekávalo, neb je to jeden z nejdůležitějších bodů ideologie, kterou prosazoval. Podíl veřejného dluhu USA na HDP se během jeho vlády zvýšil z 27% na 42%.⁶⁸ Kde nastal problém? V nižších daňových sazbách, a tedy i v nižších výnosech (jak se tehdy mylně domnívali levicoví ekonomové) to nebylo. Státní výnosy při nižších daních rostly, ale státní výdaje rostly ještě víc. Máme zde na mysli především výdaje na obranu. Ronald Reagan vládl v období studené války a měl velký vliv na pádu SSSR a celého komunistického impéria ve východní Evropě právě proto, že vedl se Sovětským svazem závody ve zbrojení a tím přivedl tzv. *říši zla* ke krachu. Dalším důvodem je to, že během vlády R. Reagana měli ve Sněmovně reprezentantů většinu demokraté, a ti trvali na zvýšení sociálních výdajů. Reagan v rámci *konsenzu* přistoupil na jejich požadavky výměnou za to, že mu demokraté pomůžou prosadit snížení daní a zvýšení zbrojních výdajů.⁶⁹

Závěr je hodně podobný jako u Margaret Thatcherové. I Ronaldu Reaganovi se nepodařilo prosadit úplně vše, co si předsevzal. Nepodařilo se mu zakotvit do ústavy zákon

⁶⁶ KOHOUT, Pavel. Rovná daň: Argumenty a předsudky. *Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. [cit. 2016-4-7]. Dostupné z: <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=238>

⁶⁷ JOCH, Roman. Ronald Reagan a ekonomická svoboda. In: Loužek, M. (ed.). *Ronald Reagan: Sto let od narození*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 104

⁶⁸ JOCH, Roman. Ronald Reagan, RIP. *Občanský institut* [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/ronald-reagan-rip/>

⁶⁹ JOCH, Roman. Ronald Reagan a ekonomická svoboda. In: Loužek, M. (ed.). *Ronald Reagan: Sto let od narození*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 104

o vyrovnaném rozpočtu, který by zakazoval jeho vládě a i dalším vládám hospodařit s deficitem.⁷⁰ Podobný zákon má dnes například Švýcarsko. Z pohledu klasického liberála je zklamání to, že se nezasadil o odstranění progresivního zdanění. Dále se nepovedlo dostatečně snížit vládní výdaje, což souviselo s obřím vynakládáním prostředků na obranu a odporu Kongresu vůči škrtům. Výsledkem byl velký státní deficit, který se však díky nastartování ekonomického růstu podařilo umořit následujícím vládám. Ronald Reagan však nastolil trend, který vedl k blahobytu a ekonomické prosperitě a také dopomohl k pádu komunistického bloku ve východní Evropě. Spolu s Margaret Thatcherovou je považován za největší osobnost konzervativní ideologie v druhé polovině 20. století.

⁷⁰ JOCH, Roman. Ronald Reagan a ekonomická svoboda. In: Loužek, M. (ed.). Ronald Reagan: Sto let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 105

3 Problematika konzervatismu a liberalismu v českém prostředí

Tato kapitola se zabývá charakteristikou historie liberálně-konzervativní ideologie nejen v České potažmo v Československé republice, ale také v období českých zemí za vlády Habsburské monarchie. V kontextu liberálně-konzervativní ideologie bude velmi důležité období první republiky, protože během nacismu a komunismu byly tyto myšlenky z logických důvodů doby zakázány. K obnově liberálně konzervativní politiky došlo po sametové revoluci (v roce 1989) a tomuto období se kapitola také věnuje. Máme zde na mysli období od začátku roku 1990 až do současnosti.

3.1 Historie konzervatismu a liberalismu v českém prostředí

Pro současnost i dlouhodobou budoucnost české konzervativně-liberální politiky je důležitá snaha nalézt přirozené ideové, kulturní a historické ukotvení konzervativně-liberální politiky u nás. Problém je o to složitější, že nelze přenést názory a zkušenosti konzervativního myšlení z nějakého časového období a automaticky ho aplikovat na současnost. Každá společnost i doba je diferenciální. *„Na rozdíl od socialistických směrů totiž nic takového neexistuje. Konzervativně-liberální myšlení má vždy výrazná národní specifika a navíc, mluvíme-li o konci 20. století, musíme vzít v úvahu, že se jeho integrální součástí stal i klasický liberalismus sahající od Adama Smithe přes Alexise de Tocqueville až po Friedricha Augusta von Hayeka“.*⁷¹ Velká část myšlenek a kořenů ideologie však mohou být i přenositelná z jiných zemí. Například „otec konzervatismu“ Edmund Burke byl na konci 18. století velkým zastáncem parlamentní demokracie a systému politických stran, což v té době v Británii nebylo vůbec samozřejmé a populární. A v dnešním českém kontextu je určitě dobré připomínat tuto Burkeho myšlenku, protože nejen v České republice, ale v celé Evropě začínají sílit strany, které se nijak ideologicky nevymezují a jejich program je takový, že z něho těžko něco vyčteme kromě toho, že kritizují právě princip parlamentní demokracie s tzv. „zavedenými“ politickými stranami, které, podle těchto nových vizionářů, selhaly.

⁷¹ NEČAS, Petr. Hledání kořenů: Pouze deset let české konzervativně-liberální politiky? Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 148

3.2 Liberalismus a konzervatismus v Českých zemích před rokem 1918

Podíváme-li se čistě na české kořeny konzervativně-liberálního myšlení zjistíme, že lze bezprostředně navazovat na politický směr, myšlenky či strany a to ještě hlouběji před vznikem Československé republiky v říjnu roku 1918. Za jednu z prvních nejdůležitějších osobností českého konzervativního myšlení je považován František Jan Vavák (1741 – 1816). Jméno českého spisovatele, vlasteneckého kronikáře a představitele první obrozenecké generace je v české společnosti poměrně zapomenuto. Osobně jsem konzultoval se svými kolegy z ročníku, co studovali Gymnázia různě po České republice, zda znají z hodin dějepisu či literatury jméno Františka Jana Vaváka, a dostala se mi negativní odpověď. Ani já si toto jméno nepamatuji ze školních lavic.

František Jan Vavák se narodil ve vesnici Milčice u Sadské. Byl velmi nadaný a bystrý, toužil po studiích, avšak pocházel z chudé rodiny, která si je nemohla dovolit. Zůstal tedy doma, pomáhal otci a postupem času se z něho stal velký sedlák. Hlavním Vavákovým dílem, kde shrnul své názory, jsou Paměti Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře mimického z let 1770 – 1816. Jindřich Skopec v prologu k pamětím Jana Vaváka píše: *„paměti Vavákovy nejsou českému dějepisci dílem neznámým. Ať už se jedná o střední Polabí a Poděbradsko zvláště, až o české dějiny 18. věku vůbec a jmenovitě o lidovědu a děje tehdejšího hnutí náboženského, vždy jsou „Paměti“ vítaným, nezbytným pramenem, z něhož lze výhodně a bohatě těžiti“ [...] „A není snad lichá naděje, že bude uvítána vlídně krnonika Vavákova členstvem téhož „dědictiví“ a českým lidem vůbec, jenž tak rád vždy slýchával vypravovati o tom, jak bývalo za starých časů. Střídá se v „Pamětech“ obraz za obrazem, tu podrobnější, tu zas většího rozsahu, z pohnutých dob vlády Marie Terezie, Josefa II, Leopolda II a Františka“*⁷² V této knize pečlivě popisuje jednotlivé měsíce, počasí, úrodu a obecně život v 18. století. A také svoje názory. F. Vavák byl kritikem osvícenské vlády císaře Josefa II a také se obával opětovného vzednutí protestantismu. Kladl velký důraz na kulturní dědictví národa, katolicismus a trval na obraně českého jazyka a národních tradic.⁷³ Vavák byl zastáncem tradiční katolické církve a odmítal reformy, které požadovali ve své době Viklef, Hus či Luther.⁷⁴ Také byl silným kritikem revoluce ve Francii (1789 – 1799).

⁷² PEKAŘ, Josef. O smyslu českých dějin. 3. vyd. Praha: Academia. 1999, s. 316

⁷³ Tamtéž, s 317

⁷⁴ Tamtéž, s. 336

V dílech V. Vaváka nalezneme analogii s myšlenkami E. Bureka, avšak je zde patrný rozdíl v tom, že F. Vavák kladl větší důraz na katolicismus a naopak absenci důrazu na občanské svobody.

První politickou stranou v českých zemích byla strana národní, která vznikla v roce 1848 a která byla později označovaná jako staročeská. Hlavní postavou strany byl František Palacký a i přes ideovou neukotvenost strana díky osobnostem jako byli právě Palacký, František Ladislav Rieger či František August Brauner držela pohromadě. Tuto stranu lze poměrně těžko politicky vymezit. Snadnější je charakteristika hlavních představitelů staročechů, které můžeme označit za liberálně-konzervativní osobnosti, které měli vlastenecké smýšlení a přáli si větší autonomii českým zemím. Ve svém slavném dopisu frankfurtskému sněmu v roce 1848 Palacký například píše: *„Jsem Čech rodu slovanského, i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal sem se zcela i na vždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakživa zvláštní a sám o sobě stávající; panovníci jeho účastnili se od věků ve svazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu německému nepočítal, aniž, také od jiných po všecka století, kdy k němu byl počítán.“*⁷⁵

Hlavním cílem dopisu bylo odmítnutí zapojení českého národa do ústavně přebudovaného Německa a dosažení federalizovaného Rakouska, které však má být hrází malých slovanských národů před rozpínavostí mocných sousedů na západě i východě. Palacký navrhoval federaci osmi národních krajů s výraznou samosprávou. Po porážce české revoluce v Praze v červnu 1848 tento program však přestal být důležitým. Znamý historik Josef Pekař o Palackém napsal: (...) *„Palacký ukázal, že ideály, v nichž omládlá Evropa doby jeho spatřovala nejvyšší mety své snahy duchovně obrodné, tj. ideál demokratické rovnosti a volnosti a ideál svobody svědomí, jsou staré ideály slovanské, event., že právě národ český a to již přes staletími v boji za ně postavil se vzdorně a vítězně (...).“*⁷⁶ Národní strana však postupem času ztratila svůj význam a mnozí členové přestoupili k Národní straně svobodomyšlné, jejíž členové byli označováni jako mladočeši. Tato strana hlásala český národní a zároveň liberální program. Nejvýznačnější osobností byl silně konzervativní politik a budoucí 1. předseda vlády Československa Karel Kramář. Mladočeši neboli národní strana svobodomyšlná hlásali český národní a zároveň liberálně-konzervativní program.

⁷⁵ PALACKÝ, František. Psaní dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://texty.citanka.cz/palacky/isr2-a.html>

⁷⁶ PEKAŘ, Josef. O smyslu českých dějin. 3. vyd. Praha: Academia. 1999, s. 377

Martina Winklerová popisuje Kramářův konzervatismus takto: „*prvky Kramářova myšlení, jež byly zřetelně „konzervativní“, vidíme ve smyslu uchovávání, zaměření na tradici, protirevolučnosti. Užití pojmu „konzervativní“ je ozřejmováno neustále se objevujícím motivem organismu jako rozhodujícího kritéria pro hodnocení politických daností, koncentrace na české státní právo a přání uvádět v život postupné reformy, a ne vyvolávat destruktivní revoluce*“.⁷⁷ Sám velmi kritizoval centralismus, byrokracii, rovnostářství. Mezi hlavní body programu Národní strany svobodomyšlné patřilo univerzální volební právo pro všechny muže, důraz na svobodu jednotlivce, snížení vlivu římskokatolické církve. Tuto stranu lze charakterizovat spíše jako liberální, než typicky konzervativní. Strana se také hlásila k odkazu Karla Havlíčka Borovského.⁷⁸

Velkého úspěchu dosáhla strana ve volbách do českého sněmu v roce 1889, kdy mladočeši překvapivě uspěli a získali 37 mandátů. Ještě lepší výsledek zaznamenali ve volbách do Říšské rady roku 1891, kde drtivě zvítězili v etnicky českých obvodech a ukončili tak epochu dominance staročeské strany. Zlé časy začaly pro mladočechy vypuknutím 1. světové války, kdy ve vykonstruovaném monstrprocesu byli obviněni z podněcování k rozpadu Rakousko-Uherské monarchie a nelояality císaři a odsouzeni k trestu smrti. Po úmrtí Františka Josefa I nastoupil na trůn císař Karel I a Rašínovi, Kramářovi a dalším byl trest zmírněn, a po pádu Rakouska-Uherska byli propuštěni. Po vyhlášení nezávislosti Československa se sloučili Mladočeši, Strana státoprávně pokroková, Moravská lidově-pokroková strana a vznikla nová strana nesoucí název Česká státoprávní demokracie. V březnu roku 1919 pak k této nové straně přistoupili i staročeši a téhož roku byla přejmenována na Československou národní demokracii. V kontextu období 19. a počátku 20. století je důležité mezi konzervativce zařadit představitele šlechtických rodů, jako byl Lev Thun-Hohenstein, Jindřich Jaroslav Clam-Martinic či Karel VI. Schwarzenberg.

3.3 Liberalismus a konzervatismus v období první republiky

Po rozpadu monarchie dala demokracie možnost vzniku politických stran od extrémně levicových až po radikálně pravicové. Více se začaly prosazovat i liberálně-konzervativní myšlenkové proudy. Liberalismus měl za první republiky mnoho podob a ono

⁷⁷ WINKLEROVÁ, Martina. Karel Kramář, 1 vyd. Praha: nakladatelství Argo, s. 250

⁷⁸ KÖSSL, KRÁTKÝ, Marek, F. Dějiny tělesné výchovy II. Praha: Olympia 1986, s. 23

slovo samo o sobě nepatřilo k těm, které se po vzniku Československa hodně skloňovalo v projevech politiků a v titulcích novinářů. První československou vládu vedl z pozice premiéra Karel Kramář, ministr financí byl Alois Rašín, čili spíše zaznívala substantiva jako národ, konzervatismus, demokracie. Tomáš Garrigue Masaryk ve svém díle Světová revoluce píše: „český liberál je zpravidla matrikovým katolíkem a v otázkách náboženských analfabetem, neboť si nedovede náboženství představit mimo svou církev, její kult a učení.“⁷⁹ Postupem času se začaly objevovat hlasy, které kriticky hodnotily pohled Masaryka na liberalismus. Podle liberálů se Masaryk plete, když chápe tuto ideologii jako volnomyšlenkářství a spojuje jej s náboženskou lhostejností a kritikou křesťanství. S touto polemikou vystoupila nejvýraznější postava českého liberalismu v meziválečném období - český novinář, politolog a historik Ferdinand Peroutka. On považoval Masaryka za důležitou mravní sílu s přirozenou autoritou, ale odmítal přijímat jeho výklad našeho obrození. Podle Peroutky český národ v 19. století směřoval k liberalismu, ke svobodomyšlnosti a k indiferentnosti více, než k náboženskému mysticismu podle Dostojevského, od něhož se Masaryk stále potřeboval odlišovat.⁸⁰

V případě Peroutky se však také nejednalo o klasického liberála. Nechyběla mu vnímavost pro sociální otázky a dokonce ani neodmítal státní intervence do národního hospodářství.⁸¹ „Peroutkův liberalismus nebyl ekonomický, ale šlo mu o nosnou politickou filozofii, v níž svobody a práva občanů nevyklučují národní identitu, prvořadý ale je koncept demokracie a tolerance.“⁸²

Je vcelku paradoxní, že byt' se slovo liberalismus veřejně moc nepoužívalo, tak o to víc byl liberalismus během první republiky součástí politické praxe i každodenního společenského života. Liberální ideologie v politických i hospodářských otázkách v letech 1918 až 1938 je přímo kontrastní proti tomu, co přišlo. A nemyslíme pouze nacismus a komunismus, ale také období před rokem 1914, či interval v letech 1945 až 1948, kdy tu stále ještě byla demokracie, která však již opustila liberální principy v politice i ekonomii. Revoluční národní shromáždění, které fungovalo po vzniku Československa pouze v letech

⁷⁹ MASARYK, Tomáš. Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918. Nakladatelství Orbis 1925, s. 119

⁸⁰ SEKERA, Havránek, Znoj. Český liberalismus. 1. vyd. Praha: nakladatelství Torst, 1995, s. 276

⁸¹ Tamtéž, s. 406

⁸² Tamtéž, s. 407

1918 až 1920, víceméně realizovalo liberální program. Mezi hlavní body řadíme posílení demokratické samosprávy, zrušení šlechtictví či oslabení vlivu důstojnictva a byrokracie.⁸³ Hlavními hybateli těchto myšlenek byli národní demokraté, kteří byli v Revolučním Národním shromáždění dobře zastoupeni. Ve společnosti se však začaly prosazovat stále více socialistické myšlenky. Vliv na posílení socialistických programů měly bezesporu také události v Rusku a sílící vliv bolševiků. Národní demokraté se naopak posunuli stále více ke konzervatismu a také v opozici vůči Hradu jsou radikálnější, což způsobuje odchod části liberálů, kteří založili v roce 1925 Národní stranu práce. Tuto stranu veřejně podpořili Karel Čapek či Ferdinand Peroutka, avšak „strana práce“ nebyla úspěšná a v roce 1930 zanikla.

Podobně jako liberálové, tak i konzervativci měli po vzniku samostatného státu určité rozpory. Část odsuzovala znárodnění majetku aristokracie, část kritizovala pád starých pořádků – odstavení vlády „trůnu a oltáře“ a rozpad Rakousko-Uherské monarchie. V tomto kontextu se nejčastěji a nejhlasitěji vyjadřoval katolický publicista a redaktor časopisu Řád a Obnova Ladislav Jehlička. I názory na Rusko a posléze SSSR se u řady konzervativců vyvíjely. Za první světové války Kramář a další konzervativci doufali, že Rusko osvobodí Československo s vědomím manifestu ruského vojenského velení z roku 1914, kde Rusové slibují potlačeným národům Rakouska svobodu a spravedlnost.⁸⁴ Rok 1918 však toto změnil a drtivá část politiků včetně Kramáře projevovala dík za osvobození Západu, hlavně Spojeným státům americkým v čele s prezidentem Wilsonem.

Vyhlášení nezávislosti 28. října roku 1918 znamenalo spoustu změn ve veřejném životě a nový začátek Československé republiky. Ovšem z pohledu české (nejen) pravicové politiky nelze hovořit o nějakém novém startovním bodě. Když pomineme komunistickou stranu, která vznikla v roce 1921, tak všechny vlivné prvorepublikové strany působily již během Rakousko-Uherské monarchie a jejich předsedové zůstali předsedy i po roce 1918. Karel Kramář u mladočechů – národních demokratů, Jan Šrámek u lidovců, Václav Klobáček u národních socialistů a Antonín Švehla u agrárníků.⁸⁵

⁸³ SEKERA, HAVRÁNEK, Znoj. Český liberalismus. 1. vyd. Praha: nakladatelství Torst, 1995, s. 277

⁸⁴ WINKLEROVÁ, Martina. Karel Kramář, 1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, s. 154

⁸⁵ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 25

Z pohledu českého konzervatismu je nejdůležitější přeměna mladočeské strany na stranu národně demokratickou. V prvních volbách národní demokraté postavili svou kampaň na striktně kritickém a odmítavém postoji vůči socialismu a všem levicovým ideologiím. Dále zdůrazňovali, že byli první stranou, která otevřeně kritizovala nadvládu Rakouska-Uherska.⁸⁶ Předseda strany Karel Kramář se stal ministerským předsedou první československé vlády a dál pokračoval ve své rétorice, když hned na první parlamentní schůzi prohlašuje: „*Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český.*“⁸⁷ Rychlý politický vzestup Karla Kramáře ovšem trval velmi krátce a sen o kariéře nepostradatelného muže – politika nového státu se rozplynul. Již v roce 1919 se předseda národních demokratů účastnil mírového jednání v Paříži, kde chtěl přesvědčit vítězné mocnosti první světové války o nutnosti společného zásahu proti bolševikům v Rusku. Podle Edvarda Beneše ale československou vyjednávací pozici pouze kazil a ještě se mu mezitím doma rozpadla vláda po neúspěchu v komunálních volbách.⁸⁸ Československá národní demokracie získala v prvních samostatných československých volbách pouze 9% hlasů a skončila až pátá.⁸⁹ Volby vyhráli sociální demokraté s 30% a jejich předseda Vlastimil Tusar byl pověřen sestavením nové vlády. Karel Kramář vydržel ve funkci 1. předsedy vlády necelý rok (14. listopad 1918 – 8. červenec 1919). Jak píše politolog z Masarykovy univerzity v Brně Stanislav Balík: „*Kramář se posléze bude, až do své smrti v sedmatřicátém roce, kdy se vlastně odchodem mnoha symbolických postav uzavírá jedna z nejzajímavějších etap české politiky, cítit zneuznán, nedoceněn a povýšen nad banální každodenní politickou práci. Bude vytrvale odmítat nabídky na ministerské posty, neboť dle svého přesvědčení [...] by si zasloužil přinejmenším post premiéra.*“⁹⁰

⁸⁶ KLÍMEK, Antonín. Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. Kdo po Masarykovi? Praha: Panevropa; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 492/

⁸⁷ *Parlament české republiky. Volby [online]. [14.11.1918] Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001/schuz/s001001.html> - Národní shromáždění československé 1918-1920, 1. schůze, část 1-4*

⁸⁸ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 26

⁸⁹ První volby v republice. Národní listy. Červen 1919, roč. 59, čís. 134, s. 1

⁹⁰ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 27

Příběh Karla Kramáře do určité míry dokládá složitost situace pravicové politiky v meziválečném Československu. Úloha konzervativců byla v porovnání s jinými ideologiemi velmi problematická. V období pozdní monarchie a celé první republiky nalezneme minimálně tři konzervativně-liberální proudy, které se liší v nejrůznějších celospolečenských otázkách, a někdy přímo rozchází. V tomto kontextu je důležité si uvědomit, že pravicová politika v českých zemích od roku 1848 do roku 1989 byla utlačovaná, rozpolcená, nejednotná a také ve volbách ne moc úspěšná.⁹¹ Proč tomu tak bylo, je na obsáhlejší analýzu. Tato tradice nicméně pokračuje i po vzniku České republiky v roce 1993 až do současné doby.

Problematika českého konzervatismu v letech 1918 až 1938 spočívala v nejednotě a v absenci strany, kterou by bylo možno jako celek označit za konzervativní. Před rokem 1938 v Československu tedy existovaly tři doktrinální proudy:⁹²

1. Národní konzervatismus
2. Selský konzervatismus
3. Katolický konzervatismus

Národní demokraté kladli důraz na národní základ státu, střídmost ve vztahu státu a občana. V ekonomické rovině lze spatřovat prvky liberalismus. Nositelem těchto myšlenek byla národně demokratická strana v čele se svým předsedou Karlem Kramářem, který slovo národ používal téměř neustále. Jak píše Martina Winklerová v biografii Karla Kramáře: „národ byl pro Kramáře jednotkou nadřazené hodnoty, hromadným substantivem historického významu“ [...] „Národ byl vždy středem Kramářova života. Už jako mladík v dopisech rodičům psal, že proto, aby český národ ve svém boji obstál, potřebuje každého jednotlivce“ [...] „národní identita byla pro Kramáře nejsamozřejmější věc pod sluncem a zároveň ta nejdůležitější“⁹³ Československá národní demokracie je historiky považována nejen za konzervativní, ale také za nacionální stranu, což se začínalo projevovat ve vypjatých 30. letech 20. století, kdy národní demokraté hledali svoje spojence mezi národními

⁹¹ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 28

⁹² Tamtéž, s. 31

⁹³ WINKLEROVÁ, Martina. Karel Kramář, 1 vyd. Praha: nakladatelství Argo, s. 33 – s. 34

socialisty a někteří členové strany se i fašizovali. Důvody spolupráce vidí vedoucí Katedry politologie FSS MU takto: „*Některé momenty těchto ideologií jsou společné, šlo především o požadavek, aby stát výrazně vystupoval tam, kde nedostačovaly přirozené sociální vazby. Společná jim byla víra v důležitost institutů národa či majetku. Při dobové dominanci socialismu bylo jejich partnerství nikoli překvapivé, ale přirozené*“⁹⁴ V říjnu roku 1934 se strana sloučila do Národního sjednocení, ale žádný výraznější úspěch už také nezaznamenala. Předsedou zůstal až do své smrti v roce 1937 Karel Kramář. Z pohledu celé politické kariéry bývá K. Kramář historiky kritizován za podcenění fašismu v Itálii a také za dílčí spolupráci s některými představiteli Národní obce fašistické a kooperaci s českými fašisty, což je podle politologa a spisovatele Lukáše Petříka přehnané tvrzení.⁹⁵

Selský konzervatismus, jehož hlavními představiteli byli agráři, byl o poznání úspěšnější, než národní neboli nacionální konzervatismus. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (agráři), která spadala pod tzv. větev selského konzervatismu, získávala ve volbách pravidelně (kromě prvních voleb v roce 1920, kdy získali 9,7% hlasů) kolem 15 % hlasů, což odpovídalo přibližně 40 mandátům v Parlamentu.⁹⁶ Jak již název strany napovídá, hlavním cílem agrářiů byla podpora a úcta k zemědělství, důraz byl také kladen na zlepšení života a podmínek v menších městech či na vesnicích. Agráři zastávali ideu, že půda je neměnnou základnou, na níž je organizována společnost. Ti, kdo vlastní půdu a pracují na ní, jsou mocní, protože ovládají zdroj potravy.⁹⁷ Mezi nejznámější představitel agrární strany patřil Antonín Švehla, ministerský předseda tří československých vlád (1920 – 1929) a předseda strany z období let 1909 až 1933. Antonín Švehla je považován za jednoho z nejdůležitějších a nejzajímavějších politiků své doby a dodnes se s jeho jménem ohánějí politici zleva i zprava. A. Švehla pocházel ze selského rodu ze vsi Hostivař, která je dnes součástí hlavního města Prahy. V politice byl aktivní již za monarchie, kdy působil v protirakouském odboji. S budováním agrární strany

⁹⁴ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 30

⁹⁵ PETŘÍK, Lukáš Kramářův odkaz pro českou pravici In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 94

⁹⁶ DOSTÁL, Vladimír. Agrární strana. 1 vyd. Praha: Atlantis 1998, s. 149

⁹⁷ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 30

začal hned po roce 1918, kdy do strany přivzal méně majetné sedláky, což straně v budoucím rozvoji velmi pomohlo. Pozemková reforma patřila mezi hlavní požadavky selského konzervatismu. Šlo o to, aby půda nebyla v rukou úzké elity, ale širokých vrstev. Docent Jiří Šouša z katedry historie UK vidí důležitost osoby Antonína Švehly také v jeho angažování na postu ministra vnitra (1918-1920). V Českém rozhlasu řekl toto: „*Antonín Švehla byl tím, kdo pochopil, že republika potřebuje základy správní, to znamená ze začátku převzít právní řád i správní soustavu. Tu je ale potřeba demokratizovat a především ji zastřešit novou ústavou. Není náhodou, že on je považován za jednoho z ideových vůdců vzniku nové ústavy*“

Antonín Švehla bývá považován za paternalistického konzervativce, což je označení správné. Nejvýznamnější agrárník byl na jedné straně zastáncem soukromého vlastnictví, a na straně druhé měl (jako člověk ze skromných poměrů) silné sociální cítění a byl přesvědčen o nutnosti sociálního státu se zdravotním pojištěním apod.⁹⁸

V období tzv. druhé republiky se agrárníci sloučili do Strany národní jednoty, která sdružovala všechny důležité, nelevicové strany, které působily v Československu před událostmi v Mnichově roku 1938. Předsedou této strany se stal významný agrární politik a později druhorepublikový česko-slovenský předseda vlády Rudolf Beran. Strana národní jednoty měla autokratické plány. Její program počítal s transformací republiky na autoritativní stát s protizidovským zaměřením.⁹⁹ Strana de facto ukončila svoji činnost 15. března roku 1939, kdy vznikl oficiálně Protektorát Čechy a Morava. Během Druhé světové války se část agrárníků zapojila do zahraničního odboje. Například Ladislav Karel Feierebend, Milan Hodža či Štefan Osuský. Po druhé světové válce byla v Košicích (Košický vládní program) republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu výslovně zakázána. Někteří členové vstoupili k lidovcům, větší část „bývalých“ agrárníků začala spolupracovat s národními socialisty.

Katolický konzervatismus zpočátku nebyl vůbec ofenzivní, jako do značné míry jeho selský soupeř, ale defenzivní. Konzervativní katolicismus po roce 1918 byl v podstatě bez stranické reprezentace, protože Československá strana lidová (ČSL) vedená Janem Šrámkem (1870-1956) spíše vykazovala ideologii křesťansko-sociální. Sám J.

⁹⁸ HANÁK, David. České konzervativní myšlení (1789-1989). 1. vyd. Brno: StudioArx, 2007, s. 111

⁹⁹ Fronta [online]. [cit. 2016-3-8]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/kalendar/vznik-strany-narodni-jednoty>

Šrámek kritizoval celou státní ideu, nesouhlasil s celou řadou kroků ve školství či v oblasti kultury.¹⁰⁰ Další argument byl ten, že ČSL měla ve svém středu velkou část politiků a představitelů, kteří svými názory měli velmi blízko k hradní politice T. G. Masaryka a E. Beneše. Z těchto důvodů směr katolického konzervatismu nebyl politicky zastoupen a ideologii prosazovali především katoličtí spisovatelé a intelektuálové.

Konzervativci z řad katolických spisovatelů a intelektuálů prosazovali myšlenky všeho neliberálního a nesocialistického, co první republika přinesla. Zde můžeme určitě jmenovat básníky Jana Zahradníčka, Jaroslava Durycha či Jakuba Demla.¹⁰¹ I zastánci tohoto proudu, stejně jako národní konzervativci, byli obviněni z fašizujících tendencí a spoluprací s českými fašisty. Tato konfrontace začala střetem pohledů na interpretaci občanské války ve Španělsku, která vypukla v červenci roku 1936. Zatímco hlavní proud (dnes bychom řekli mainstream) podporoval republikánské křídlo sporu, katoličtí konzervativní intelektuálové se netajili sympatiemi k pravicovým povstalcům, které vedl generál Francisco Franco.¹⁰²

Po Mnichovské konferenci se katolický konzervatismus stával jakousi spojující platformou a zásadně se lišil od jiných subjektů v tom, že Mnichov nechápe jako porážku českého národa, ale jako porážku předchozího politického režimu a jeho idejí.¹⁰³ Zejména oslavují konec liberalismu, komunismus apod. Březnová okupace však udělala tomuto krátkému politickému experimentu útlum a katolický konzervatismus ve skutečnosti skončil.

Období druhé republiky, která trvala pouhých 167 dní (1. říjen 1938 – 14. března 1939) bylo pro všechny konzervativce a liberály velmi problematické. Také strana národní jednoty (SNJ), jakožto vládnoucí strana, prožívala těžké dilema. Lidé v širším vedení strany, jako byl např. sám předseda Rudolf Beran, si byl velmi vědom situace, která v Evropě nastala. SNJ na jedné straně prosazovala autoritativní pojetí státu s protižidovským

¹⁰⁰ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 32

¹⁰¹ HANÁK, David. České konzervativní myšlení (1789-1989), 1. vyd. Brno: Studio Arx, 2007, s. 125, s. 129

¹⁰² FORBESKÝ, Josef. Československá zahraniční politika a španělská občanská válka 1936 – 1939. In: Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu politiku, 1997, s. 23-33

¹⁰³ BALÍK, Stanislav. Prvorepubliková a současná pravicová politika. In: LOUŽEK, M. (ed.). Karel Kramář: 150 let od narození. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 33

zaměřením, aby reagovala na přání nacistického Německa a alespoň udržela „zbytkový stát“, ale na druhé straně její manévrovací pozice byly velmi omezené kvůli neustále se stupňujícímu tlaku Berlína.¹⁰⁴ Vize „záchrany národa“ tak nemohla být naplněna a dokončena. Nepředpokládalo se, že by o osudu druhé republiky rozhodlo nacistické Německo s takovou razancí a v tak krátkém čase, navíc za použití vojenské síly.¹⁰⁵ Jak píše český historik, který se specializuje na období Protektorátu Čechy a Morava Jan Gebhart: „*Všechny ústupky od demokratického politického systému a změny ve vnitropolitickém uspořádání druhé republiky směrem k autoritativní demokracii nepřinesly a ani nemohly přinést kýženou garanci další existence i tak již umenšené a dočasně trpěné Česko-Slovenské republiky*“.¹⁰⁶ Během Druhé světové války (1939-1945) byla SNJ rozpuštěna a myšlenky českého konzervatismu a liberalismu nejenže ustoupily do pozadí, ale byly umlčeny. Sám předseda SNJ Rudolf Beran se v období Protektorátu Čechy a Morava stal členem odboje Politické prostředí a také byl v kontaktu s odbojovou skupinou Obrana národa. Za tuto činnost byl v květnu 1941 zatčen a posléze odsouzen na 10 let pro velezradu.¹⁰⁷ Podobný osud měli i jiní představitelé SNJ.

Jaro 1945 ukázalo, že v československé společnosti došlo k hlubokým přeměnám ve stavu a rozestavení třídních sil. Košický vládní program a setkání představitelů moskevské a londýnské emigrace v Moskvě dal signál, že se s pravicovými stranami, myšlenkami a ideologiemi moc nepočítá. Vliv komunistů v této době byl již enormní.¹⁰⁸ Politické strany byly sdruženy do Národní fronty Čechů a Slováků. Ovšem jednalo se pouze o levicové síly. Pravicové prvorepublikové strany jako byli agráři či národní demokraté nepadali do úvahy. Program Košického vládního programu obsahoval mimo zakázání činnosti zmíněných a jiných pravicových stran například znárodnění a zkonfiskování majetku. Předsedou Národní fronty Čechů a Slováků byl zvolen významný představitel KSČ Klement Gottwald. Košický vládní program byl přijat širokou veřejností kladně a znamenal

¹⁰⁴ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938-1939 SVÁR DEMOKRACIE A TOTALITY v politickém, společenském a kulturním životě. 1. vyd. Praha: Paseka 2004, s. 251

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 252

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 251

¹⁰⁷ MACH, Vladimír. Rudolf Beran. [online]. [2016-01-25]. Dostupné z: www.totalita.cz/vysvetlivky/o_beranr.php

¹⁰⁸ DVOŘÁKOVÁ, E. LEJSUK, P. Československá společnost a komunisté v letech 1945 – 1948. 1. vyd. Praha: Svoboda 1967, s. 30

výraznou přeměnu politických sil v poválečném v Československu ve prospěch KSČ. Ta poprvé od vzniku Československé republiky v roce 1918 vstoupila do vlády. Důsledky moskevských jednání se začaly projevovat v posilování svých pozic ve vládě.¹⁰⁹ Tyto skutečnosti byly ještě posíleny ve volbách v roce 1946 (kde už nekandidovaly pravicové subjekty a vliv SSSR byl zjevný), kdy KSČ vyhrála volby. Následovaly únorové události roku 1948, kde KSČ upevnila svou moc a prohlásila se za jedinou politickou sílu v Československu. Začala nadvláda KSČ, kdy byly všechny opoziční strany zrušeny a kritici komunismu různými způsoby umlčeni. Období po únoru roku 1948 je z hlediska stranictví a konzervativně-liberálního smýšlení velmi specifické a charakterizovat konzervativní disent je téměř nemožné, protože prakticky žádný neexistoval a nejsou k němu dostupné žádné, relevantní zdroje. Přednost byla dána moderním dějinám po sametové revoluci v listopadu roku 1989.

3.4 Politická situace po roce 1989

Formulovat nedávnou minulost je velmi náročné, o to víc je pak složité, racionálně popsat českou politickou scénu podle ideologického vymezení se zaměřením na konzervativní a liberální ideologii. Od února roku 1948 až po listopad 1989 tyto (i jiné) demokratické myšlenkové proudy byly prakticky vymazány z veřejného života. Každý, kdo se jakýmkoli způsobem snažil propagovat ideje liberalismu či prvorepublikového konzervatismu, měl s režimem velké problémy. Mohl být vyhozen z práce, vězněn, v 50. letech dokonce i popraven. Osobnost T. G. Masaryka a dalších představitelů prvorepublikového, demokratického Československa byla komunisty de facto vymazána. Tyto všechny skutečnosti se musely projevit v obnově demokracie po více jak 40. letech.

Jako možné historické období, na které by se dalo navázat, se nejvíce nabízí Pražské jaro roku 1968. „*Uvolnění cenzury, vznik nezávislých zájmových organizací nepodřízených kontrole komunistického režimu, asi nejviditelnější Klubu angažovaných nestraníků, a všeobecné probuzení občanské společnosti, které Pražské jaro provázely, z něho dělají nepochybně zajímavou epizodu v moderních českých dějinách*“.¹¹⁰ Vzdálenost myšlenek Pražského jara a polistopadové euforie z nabytí svobody je výrazná. Když přišla KSČ a

¹⁰⁹ RŮŽIČKA, Daniel. Košický vládní program. [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kvp.php>

¹¹⁰ KOPEČEK, Lubomír. Éra nevinosti, česká politika 1989-1997. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal 2010, s. 9

symbol reforem Alexandr Dubček s představou „socialismu s lidskou tváří“, u spousty lidí se tyto „nové“ myšlenky setkaly s pozitivními ohlasy. Navíc v kontextu doby, kdy si lidé ještě velmi dobře pamatovali události z 50. let apod. Ovšem jak píše politolog a spisovatel Lubomír Kopeček: „*Tato představa socialismu s lidskou tváří však rozhodně nebyla výrazem vůle po nastolení liberální demokracie a za nějakou přípravu na události po sametové revoluci roku 1989 se nedá považovat*“.¹¹¹ Hlavní důvod byl ten, že si lidé v listopadu roku 1989 už nepřáli jen určité reformy, ale přáli si odmítnutí komunistické ideologie jako takové. Proto se také prezidentem stal Václav Havel, nikoliv Alexandr Dubček. Hlavním přáním lidu byla demokracie západního typu se vším, co k ní patřilo. Nejen tedy svobodné volby, svoboda slova, tisku, ale také prosperita, blahobyt. Jinými slovy západní úroveň všech složek života.¹¹²

V prvních svobodných volbách do Sněmovny lidu Federálního shromáždění v roce 1990 zdaleka nešlo o levicové či pravicové strany a názory. Tyto volby byly mnohými publicisty a odborníky nazývány jako referendum, které muselo rozhodnout o dalším směřování země. Většina voličů se vyslovila proti jakékoli formě pokračování mocenské převahy komunistické strany.¹¹³ Konkrétně 3 851 172 (53,15% hlasů) lidí dalo hlas Občanskému fóru (OF).¹¹⁴ V Občanském fóru se koncentrovaly různorodé ideové proudy, které však spojoval jeden zásadní programový bod. A sice odpor ke komunistickému vidění světa a antipatie ke Komunistické straně Československa (KSČ). Hnutí občanské fórum, stejně jako Veřejnost proti násilí (VPN) na Slovensku (obdoba českého OF), měly za úkol kromě odmítnutí komunistické ideologie, dovést zemi ke svobodným volbám. Poté, co byly zmíněné body splněny, čekal OF i VPN rozpad. Ideová nekonzistentnost a názorová roztržitost v otázkách zdravotnictví, školství či sociálních věcí byla tak zásadní, že tyto hnutí nemohly dál smysluplně pokračovat.

¹¹¹ KOPEČEK, Lubomír. Éra nevinnosti, česká politika 1989-1997. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal 2010, s. 9

¹¹² JOCH, Roman. Deset let České republiky – konzervativní pohled. Olomouc: Periplum, 2003. s. 42

¹¹³ KRÁKORA, Pavel. Svobodné volby v Československu 1990 – Referendum o dalším směřování státu a společnosti. 1. vyd. Praha: epocha 2010, s. 11

¹¹⁴ Český statistický úřad. Volby [online]. [cit. 2016-3-10] Dostupné z: <http://volby.cz/>

3.5 Ideje konzervatismu a liberalismu v nově vznikajícím státě

Najít čistě liberální či konzervativní stranu s osobnostmi typu Thatcherové či R. Reagana v české politice od začátku devadesátých let do dnešní doby je zase (stejně jako v předcházejících epochách) velmi složitý, spíše nereálný úkol, byť ODS v čele s Václavem Klausem minimálně zpočátku 90. let určitě tyto ambice měla. Česká pravice po listopadových událostech roku 1989 v podstatě vůbec nenavazovala na meziválečné pravicové politické strany, ani na osobnosti a strany politického života po roce 1848. Ideje českých liberálů, mezi které řadíme např. Františka Palackého, Ferdinanda Peroutkou či Karel Čapka, stejně jako konzervativců (Karel Kramář, Alois Rašín, Antonín Švehla) se až na výjimky nestaly součástí duchovního vybavení a argumentace českých polistopadových politiků.¹¹⁵ Další důkaz je to, že národní demokracie ani agrární strana (na rozdíl od lidovců či sociálních demokratů) neobnovily po roce 1989 svoji činnost. Liberálně-konzervativní strany přesto v první polovině 90. let 20. století byly poměrně úspěšné. Dokázaly oslovit širší voličské vrstvy rétorikou, která měla zcela jinou tvář než v meziválečném období. Voličskou základnu pravice tvořili proevropsky naladěni lidé především ze středně velkých a velkých měst. Máme zde na mysli mladé lidi, kteří vnímali proreformní pravici až do voleb 1998 jako symbol jakéhosi odporu a protestu nejen vůči minulému režimu. Dále šlo o podnikatele, kteří mají v ekonomickém liberalismu výsadní postavení. Někteří lidé pravicové strany v ČR dodneška označují jako strany podnikatelů, nebo strany pro bohaté. Další skupinou byli senioři, kteří celá devadesátá léta patřili k politicky nejaktivnějším občanům.¹¹⁶

První a nejdůležitější bod pravicových stran byl antikomunismus – vyrovnání se s minulostí, prošetření a potrestání zločinů komunismu, příprava zákona o zveřejnění svazků Státní bezpečnosti. Dále představitelé české pravice přišli poprvé v novodobých dějinách s myšlenkami klasického liberalismu. Ideje Friedricha von Hayeka, Miliona Friedmana, které do určité míry v praxi uskutečnili Thatcherové s Reaganem, byli pro představitelé pravice cestou, po které se má česká politika a společnost vydat. Mnohé koncepce a myšlenky se však nepodařily prosadit v praxi. Česká pravice se stavěla do pozic „budovatelů“ demokratického státu. Český politický publicista a spisovatel Bohumil

¹¹⁵ PEČINKA, Bohumil. Formování české pravice. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 69

¹¹⁶ Tamtéž, s. 70

Pečínka napsal: „Česká pravice započala ekonomické reformy, stála u vzniku České republiky, napsala její ústavu a byla hlavním garantem společenských změn. Vymezovala se jako revoluční síla, která vtiskuje novou tvář této zemi.“¹¹⁷ Václav Klaus politickou situaci na pravici v roce 1992 popsal slovy: „Ve společnosti, která tradice prvních hodnot násilně přervala, která ve víru revolučních zmatků a chaosu tyto hodnoty ve jménu utopických vizí progresivistických ideologů popřela, je cílem konzervativců návrat k pravým hodnotám a jejich nástrojem je všemožné úsilí o znovunastolení těchto hodnot. Právě proto je konzervatismus naší doby, naší přítomnosti, navýsost revoluční, práv proto je zcela a programově neumírněný.“¹¹⁸

Dnes již víme, že elán, nadšení a líbivá slova z počátku 90. let 20. století hovořící o prosperitě, svobodě, demokratickém kapitalismu a vzdělané konzervativní společnosti bez korupce, která se vypořádá se zločiny komunismu, zůstaly jen na papíře. Hlavní političtí hlasatelé těchto myšlenek u nás v praxi – na rozdíl od své rétoriky – nevytvářeli liberální společnost. Celá 90. léta 20. století byla do jisté míry svobodnější, než současná společnost. Především svoboda slova a tisku je v současné době velmi ohrožena díky tzv. politické korektnosti.¹¹⁹ Postupem času začala více a více dominovat sociální demokracie a sociální demokracie jako ideologie pronikla do všech etablovaných parlamentních stran.¹²⁰

Nyní se budeme věnovat popisu liberalismu, hlavně z ekonomického hlediska, který v první polovině 90. let měl určitou šanci se prosadit. Podle konzervativního publicisty, komentátora a spisovatele Romana Jocha tato šance nebyla využita především kvůli politikům, kteří se sice k liberalismu rétoricky hlásili, ale zdiskreditovali ho tím, že politicky dělali úplný opak.¹²¹ Zlomový bod v české pravicové politice přišel 9. prosince 1990, kdy při setkání manažerů a politických představitelů OF v Olomouci představil Václav Klaus velmi kritický postoj k otázce budoucnosti OF. Konstatoval, že udržet OF v podobě široké koalice nejrůznějších politických názorů, jejímž jediným stmelujícím prvkem byl odpor

¹¹⁷ PEČÍNKA, Bohumil. Formování české pravice. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 70

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 71

¹¹⁹ KLUAS Václav. PF 2016 aneb Pohřební hostina svobodného myšlení [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/komentare/390332-komentar-pf-2016-aneb-pohrebni-hostina-svobodneho-mysleni-vaclav-klaus-ml.html>

¹²⁰ JOCH, Roman. Deset let České republiky – konzervativní pohled. Olomouc: Periplum, 2003. s. 43

¹²¹ Tamtéž, s.43-44

k totalitě, je dále nemožné. Přišel proto s návrhem na přeměnu OF v politickou stranu s výrazným, liberálním programem. Jako nejdůležitější body zdůraznil ekonomickou reformu, která bude směřovat k vytvoření tržní ekonomiky, založené na soukromém vlastnictví. Tímto položil základ k nové pravicové politické straně, která v následujících letech z pozice vládní strany zásadně ovlivňovala veřejný život a politiku v České republice.¹²²

3.6 Myšlenky a vliv Občanské demokratické strany v 90. letech 20. století

Občanská demokratická strana (ODS), která měla ustavující kongres v roce 1991 v Olomouci, se od počátku profilovala jako liberálně-konzervativní strana. Na rozdíl od lidovců, sociálních demokratů či jiných stran, ODS nenavazovala na žádnou prvorepublikovou tradici. Předsedou strany byl zvolen Václav Klaus, který už v té době byl znám jako silný zastánce klasického liberalismu. Ve svých článcích a vystoupeních často citoval např. F. A. von Hayeka. Své politické vzory viděl v americkém prezidentovi R. Reaganovi či v britské premiérce L. M. Thatcherové. V roce 1992 ODS vyhrála výrazným rozdílem volby se ziskem 33,90% hlasů.¹²³ ODS tedy mohla vytvořit vládu a začít plnit svůj liberální program. Utvořila se koalice ODS, KDS, ODA a KDU-ČSL. Čeští liberálové a konzervativci měli v té době velkou společenskou podporu. Rozběhl se nejrozsáhlejší, a do dnešní doby z mnoha pohledů velmi kontroverzní privatizační proces, který neměl v žádné postkomunistické zemi obdoby. Česká cesta privatizace spočívala v restitucích do rukou původních vlastníků, malé privatizace formou dražeb, velké privatizace formou prodeje domácím a zahraničním nabyvatelům a kupónové privatizace.¹²⁴

Z Klausovy neoliberální rétoriky začaly mít obavy i odbory. Českomoravské komoře odborových svazů vadily Klausovy výroky, že stát by neměl vůbec zasahovat do vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Veliká protestní akce se konala 21. prosince 1994, kdy téměř půl milionu odborářů na určitý čas přerušilo práci a začalo stávkovat. Jedním z hlavních důvodů stávkový byl vládní plán na posunutí hranice odchodu do důchodu

¹²² BENEŠOVÁ, Libuše. Kronika ODS. Praha: Občanská demokratická strana, 2001. s. 11.

¹²³ Český statistický úřad. Volby [online]. [cit. 2016-4-10] Dostupné z: <http://volby.cz/>

¹²⁴ BENEŠOVÁ, Libuše. Kronika ODS. Praha: Občanská demokratická strana, 2001. s. 11 - 12

u mužů z 60 na 62 let.¹²⁵ Zároveň je potřeba dodat, že vztahy mezi vládou či předsedou vlády Klausem a odbory v období 1992-1996 nebyly tak vypjaté, jako např. v 80. letech ve Velké Británii, kdy zemi vládla L. M. Thatcherová. Důkazem o najetí pragmatického konsenzu bylo uzavření generálních dohod mezi vládou, odbory a zaměstnavateli na léta 1993 a 1994.¹²⁶

Rok 1994 byl z hlediska české pravicové vlády i české pravice obecně velmi důležitý. Vládou otřásla série skandálů dvou lidoveckých ministrů a podpora KDU-ČSL v předvolebních průzkumech spadla pod hranici 5%. Důvodem nižší podpory lidovců byl také fakt, že lidé začínali být nespokojeni s ekonomickými reformami a „tvrdou“ politikou pravicové vlády. Vedení strany s předsedou Josefem Luxem ze dne na den změnili svojí rétoriku a oprošťují se od liberálních idejí a začínají se profilovat jako sociálně orientovaná strana českých a moravských katolíků z vesnic a menších měst. Pozdější místopředseda a předseda strany k tomu v roce 1999 řekl, že k „flirtu s pravici“ začátkem devadesátých let se strana uchýlila proto, aby ze sebe shodila stigma strany komunistické Národní fronty. Dále pak uvedl, že vidí místo lidovců v levém středu.¹²⁷

Další významný pohyb na české pravici se uskutečnil na podzim roku 1995, kdy došlo ke sloučení ODS s Křesťanskodemokratickou stranou (KDS). KDS byla pravicově orientovaná konzervativní strana, která stála na křesťanských základech. Nejednalo se o velkou stranu co do počtů voličů, ale v prvních porevolučních letech sehrála poměrně důležitou roli v prosazování restitucí a vyrovnání se s minulostí. Členové KDS vytvořili uvnitř ODS vlivné křídlo a ODS začala pomalu ztrácet svoji jasnou ideologickou vymezenost, jakou měla na začátku devadesátých let.¹²⁸

3.7 Občanská demokratická aliance

Další důležitý subjekt v pravicové části politického spektra, který sehrál v 90. letech minulého století důležitou roli, se jmenoval Občanská demokratická aliance (ODA).

¹²⁵ KOPEČEK, Lubomír. Éra nevinnosti, česká politika 1989-1997. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal 2010, s. 172

¹²⁶ KOPEČEK, L. Éra nevinnosti, česká politika 1989-1997. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal 2010, s. 173

¹²⁷ PEČINKA, Bohmil. Formování české pravice. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 77

¹²⁸ Tamtéž, s. 77

Kořeny ODA sahají do roku 1989, ustanovena byla 17. prosince a ve znaku měla vzepjatého nosorožce. ODA měla (i na české poměry) nízký počet členů, mezi kterými však byli osobnosti se značným vlivem. Politolog Jiří Pehe v rozhovoru pro český rozhlas dne 12. 3. 2007, kdy se ODA oficiálně sama rozpustila, řekl toto: „*Tehdy skutečně ministři rozhodovali o velmi důležitých věcech. Tato strana měla lidově řečeno pod palcem privatizaci české ekonomiky. A tam sehrála ODA nepochybně velkou roli, jak pozitivní, tak i negativní., protože to období bylo nejen do určité míry úspěšné, ale i plně chyb*“¹²⁹ Mezi nejznámější jména patřil předseda ODA Kalvoda, ministr průmyslu a obchodu ve vládě Václava Klause (1992-1996) Vladimír Dlouhý, či privatizační ministři Jiří Skalický a Tomáš Ježek. Strana se etablovala z prostředí katolicko-konzervativního disentu. Figurovala zde jména jako Daniel Kroupa nebo Pavel Bratinka. Morální, kulturní i jiné konzervativní hodnoty však u této strany (stejně jako u ODS) nehrály v politické praxi dominantní roli. ODA se v první řadě zabývala restaurací volného trhu a liberalizací ekonomiky. Strana pořádala bytové semináře, spolupracovala s podzemní univerzitou a Vzdělávací nadací Jana Husa. Prostřednictvím těchto aktivit se mnozí členové ODA seznámili s významným představitelem konzervatismu – britským filosofem, spisovatelem a politologem Rogerem Scrutonem.¹³⁰ Někteří představitelé ODA byli označováni jako neokonzervativci, kteří měli za cíl prosadit radikální vizi neokonzervativí (kontra revoluce).

Mezi nejdůležitější programové body strany patřilo prosazení „historického zákona“ o nelegitimnosti komunistického režimu. ODA také prosazovala koncept funkční federace Čechů a Slováků, kdy nejen odmítala ustoupit tlaku slovenských požadavků, ale naopak navrhovala ústavní změny omezující vliv republik na federální rozhodování. V tomto bodě se ODA nejvíce lišila od svých konkurentů v pravé demokratické části politického spektra a odezva veřejnosti na tento krok byla víceméně pozitivní. Straně to přineslo mnoho politických bodů. Také však zesílila kritika strany a začalo se objevovat nařčení z populismu a českého nacionalismu. V otázce transformace české ekonomiky byla ODA pro co nejradikálnější rozchod s komunistickou minulostí a proces privatizace – přechod státního majetku do soukromého vlastnictví – podporovala i z důvodu definitivního

¹²⁹ KUCHYŇOVÁ, Z. *ODS*. [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/obcanska-demokraticka-aliance-se-po-18-letech-sama-rozpustila>

¹³⁰ ROUBAL, P. *Konzervativní kontrarevoluce: Občanská demokratická revoluce a postkomunistická transformace*. In: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M. a kol. *Rozdělení minulosti. Vytváření politických identit v České republice pro roce 1989*. 2. vyd. Praha: ÚSD, 2012, s. 253

oddělení od komunistické ideologie.¹³¹ Tomáš Ježek k tomu poznamenal: „*Musí dojít k zlomení ekonomické moci komunistického státu*“¹³²

Výsledky ODA v parlamentních volbách nebyly nějak výrazné. V roce 1992 získala s necelými 6% 14 mandátů. Výsledek o 4 roky později téměř zopakovala, když získala mandátů 13.¹³³ Ovšem pravicové vymezení, spolupráce s ODS, vlivní představitelé strany, obratnost v politickém vyjednávání, to vše udělalo z ODA stranu vládní koalice. ODA zasedla jak v první vládě Václava Klause (1992-1996), tak v druhé, která se po skandálech s financováním ODS a tzv. *Sarajevským atentátem* rozpadla už v roce 1998. Výrazněji se straně dařilo ve volbách do Senátu. V roce 1996 získala hned 7 senátorů, o dva roky později další 4. V roce 2000 už pouze jednoho¹³⁴. Strana oficiálně sice zanikla až v roce 2007, fakticky ale ztratila moc rokem 1998, kdy v předčasných volbách strana již nekandidovala. Jako samostatný subjekt se ještě zúčastnila voleb v roce 2002, ale voliče již neoslovila a utrpěla debakl se ziskem 0,5 % hlasů.

ODA si v 90. letech držela určitou voličskou podporu na základně neoliberálního konsenzu konzervativních členů disentu s liberálními pravicovými ekonomy. V druhé polovině devadesátých let začalo v ODA růst napětí a měnila se i názorovost strany. Boj proti komunismu už nebyl bojem proti KSČ(M), ale proti bývalým kádrům, které se snažily ekonomickou reformu ovládnout ve vlastní prospěch. A to jak ve státní správě, tak v politických stranách, zejména v ODS. Tento boj však prolнул do samotné ODA, která se rozštěpila v otázce vyrovnání se s komunismem na „konzervativní“ a „pragmatické“ křídlo. ODA, stejně jako většině parlamentních stran v 90. letech, se nevyhnuly korupční aféry, osobní rozpory uvnitř strany či problematická (komunistická) minulost některých představitelů strany. To vše vedlo k postupnému zániku strany. Z ideologického hlediska se strana i přes proklamovaný konzervatismus, dá spíše označit za stranu liberální.

¹³¹ ROUBAL, P. *Konzervativní kontrarevoluce: Občanská demokratická revoluce a postkomunistická transformace*. In: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M. a kol. *Rozdělení minulosti. Vytváření politických identit v České republice pro roce 1989*. 2. vyd. Praha: ÚSD, 2012, s. 251

¹³² HUSÁK, P. *Budování kapitalismu v Čechách: Rozhovory s Tomášem Ježkem*. Praha, Volvox Globator 1997, s. 195

¹³³ Český statistický úřad. *Volby* [online]. [cit. 2016-3-13]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

¹³⁴ Tamtéž

3.8 Politická situace se zaměřením na ideologie po roce 1996

Volby roku 1996 byly první, které se konaly v samostatné České republice. Tyto volby probíhaly ve velmi zjitřené atmosféře a měly dát odpověď na zásadní otázku, zda lidé v ČR souhlasí s procesem transformace a s ekonomickými reformami. Zda nedostatky v rámci vládnoucí liberálně-konzervativní ideologie je třeba pouze korigovat (vyměnit některé politiky z vládních stran), nebo přenést důraz na zcela odlišné oblasti v jiném, např. sociálně demokratickém ideovém prostředí?¹³⁵ Na složitou otázku našli voliči ještě složitější odpověď. Strany vládní koalice – ODS, KDU-ČSL, ODA nebyly příliš úspěšné a získali 99 mandátů. Což znamenalo, že samy nemohly vládnout, a tak musely počítat s menšinovou podporou poslanců. Klausova vláda se hned od počátku potýkala s mnoha problémy, zapříčiněné křehkou koalicí. V roce 1997 problémy vygradovaly, když se zjistilo, že ODS podváděla v účetnictví a své největší sponzory si vymyslela. Začalo se také mluvit o tajném kontu ODS v zahraničí. Proti vedení vlastní strany začali vystupovat důležití politici ODS, včetně Ivana Pilipa a Rumla, kteří vyzývají Václava Kaluse k rezignaci v době, kdy je V. Klaus na návštěvě Sarajeva. Pro mnoho lidí se stali zrádci, kteří spáchali tzv. „sarajevský atentát“.¹³⁶ Kritici vedení ODS nemohli ve straně zůstat a zakládají novou, pravicově liberální stranu, která nese název Unie svobody – Demokratická unie (US-DEU). Pozice V. Klause jako premiéra byla neudržitelná, z jeho vlády odcházeli ministři lidovců i ODA. Na konci listopadu roku 1997 proto podal demisi a následující rok se v České republice konaly předčasné volby.

V předvolební kampani ODS alespoň rétoricky nepolevuje z liberální politiky a v programu deklaruje vůli urychleně privatizovat zbývající státní vlastnictví všude, kde je privatizace účelná a možná. Základním požadavkem je pokračování privatizace v sektoru veřejných služeb – energetika, doprava apod. Samozřejmostí je touha po snižování daní, důraz na soukromé vlastnictví atd. Dále se ODS silně vymezovala proti sociální demokracii a přichází s mobilizací proti nástupu levice¹³⁷ Tyto vize, které už občasné České republiky

¹³⁵ ŠARADÍN, Pavel. Volby 1998, předvolební situace, programy, výsledky. 1. vyd. Brno: Doplněk 2000, s. 8

¹³⁶ TABERY, Erik. Vládneme, nerušit – opoziční smlouva a její dědictví. Praha: Respekt Publishing a. s. 2013, s. 17

¹³⁷ ŠARADÍN, Pavel. Volby 1998, předvolební situace, programy, výsledky. 1. vyd. Brno: Doplněk 2000, s. 8

slýchávali téměř 10 let s rozporuplnými výsledky, ztrácí u voličů důvěru a ODS poprvé od vzniku České republiky nevyhrává parlamentní volby.

Pozice liberálně-konzervativní politiky (i přes určitou rozporuplnost), jejichž vlajkovou lodí byla ODS, byly definitivně vyklizeny v letech 1998 – 2002, kdy ODS vytvořila tzv. velkou koalici s Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) a to i přesto, že se nabízely jiné koalice. Pro toto období se také ujal termín – „opoziční smlouva“. Začalo období, ve kterém definitivně ustoupily politické ideologie a filosofie zájmům mocenských struktur. Jestliže bylo těžké charakterizovat liberálně-konzervativní strany a jejich politiku v ČR po roce 1989, po roce 2002, respektive po roce 1998, je to nemožné.

Roman Joch se dívá na prvních 10 let samostatné České republiky z hlediska konzervatismu poměrně kriticky. Ve svém příspěvku Deset let České republiky – konzervativní pohled, rozlišil konzervatismus hodnotový a morálně kulturní. Hodnotový konzervatismus podle něj v myslích lidí triumfoval, protože lidé žijící a trpící pod jhem komunismu byli ochotni uznat podstatu hodnotového konzervatismu. Totiž že dobro a zlo existují, že něco je správné a něco špatné, že správný řád se liší od neřádu. V tomto ohledu se jeví historická zkušenost Čechů s totalitním komunistickým režimem jako dobrá. Západ tuto zkušenost nemá, proto se snadněji podvoluje hodnotovému realismu, který je opakem hodnotového konzervatismu.¹³⁸ Filosof a sociolog Václav Bělohradský popsal relativismus jako neslučitelný se svobodou. Úspěšná filosofická a politická obhajoba svobody jednotlivce je založena na morálním řádu, který mnohé skutky zakazuje, ale tím zároveň chrání člověka před svévolí většiny, jednotlivců i státu. „Relativismus působí zdánlivě liberálně, je-li aplikován na jednotlivce a jeho životní styl; je však již extrémně neliberální, svévolný a tyranský, je-li aplikován na skutky vládců, režimů a jejich zacházení s občany“.¹³⁹

Lidé hodnotový konzervatismus přijmou – hodnoty dobra a zla na politické režimy a systémy aplikují; ale že by je měli aplikovat sami na sebe, na své lidské životy (morální konzervatismus), to už je věc naprosto jiná. Roman Joch dává za příklad český postoj k potratům a tvrdí, že je nemyslitelné, aby v České republice někdo úspěšně a dlouhodobě postavil svoji politickou kariéru na platformě práva na život nenarozených dětí. Ne že by

¹³⁸ JOCH, Roman. Deset let České republiky – konzervativní pohled. Olomouc: Periplum, 2003. s. 44

¹³⁹ BĚLOBRADSKÝ Václav. Od liberalismu před relativismem k nenávisti vůči Západu [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://www.obcinst.cz/belohradsky-od-liberalismu-pres-relativismus-k-nenavisti-vuci-zapadu/>

lidé v ČR byli přesvědčeni, že potratem se lidská bytost nezabíjí, ale spíše tuto otázku vůbec neřeší, či se jí přímo vyhýbají. Jinými slovy špatné svědomí vytěšňují do nevědomí¹⁴⁰.

V bilancování společnosti od roku 1989 do roku 1993 v kontextu s konzervativní ideologií Roman Joch souhrnně hodnotí skutečnosti v českých poměrech takto: „*Ekonomický liberalismus – porážka způsobena zradou vrchního velení; morální konzervatismus – kapitulace ještě před bojem; politický hodnotový konzervatismus – dílčí vítězství.*“¹⁴¹

3.9 Pohled konzervativců a liberálů na vstup ČR do Evropské Unie

Ve dnech 13. a 14. června roku 2003 se v ČR konalo první (a dodnes zároveň jediné) celostátní referendum v historii České republiky. Voliči se vyjadřovali k otázce, zda si přejí přistoupení České republiky k Evropské Unii (EU). Výsledky dopadly jednoznačně. Přes 77% hlasujících členství podpořilo. Volební účast dosáhla čísla 55,21%¹⁴². Je poměrně zajímavé, že žádost o vstup do EU podala vláda Václava Klause, která tak učinila již v roce 1996. Václav Klaus dnes patří mezi hlavní kritiky EU. Sám se několikrát vyjádřil, že v referendu hlasoval proti vstupu ČR do EU.¹⁴³ Ovšem několikrát upozorňoval na kontext doby. Je jasné, že EU je dnes úplně jiná (např. kvůli přijetí Lisabonské smlouvy) než na přelomu tisíciletí. Tehdy lidé vnímali vstup do EU jako definitivní odtržení od SSSR a naopak ztvrzení přílnutí k „západu“. Také proto výsledek referenda dopadl velmi jednoznačně.

Pohled pravicových, liberálně-konzervativních politiků je i v této otázce velmi problematický a odlišný. Moderní pravicoví liberálové (TOP 09 a část křídla ODS) vidí členství ČR v EU veskrze pozitivně. Volný pohyb zboží, služeb, osob, kapitálu. Jednotný volný trh s více jak půl miliardou občanů, dodržování lidských práv, separace od Ruska apod. To vše považují za tak zásadní věci, že jsou schopni se vzdát části české suverenity a tolerovat jiné nedostatky, jakými bezpochyby je velká byrokracie, netransparentnost apod. Požadavek volného mezinárodního obchodu jistě patří mezi základní principy klasického

¹⁴⁰ JOCH, Roman. Deset let České republiky – konzervativní pohled. Olomouc: Periplum, 2003. s. 44-45

¹⁴¹ Tamtéž, s. 45

¹⁴² Český statistický úřad. Volby [online]. [cit. 2016-3-13]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

¹⁴³ KLAUS, Václav. V referendu o vstupu do EU jsem hlasoval proti [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/klaus-v-referendu-o-vstupu-do-eu-jsem-hlasoval-proti-1078441>

liberalismu. Mnozí pravicoví představitelé, kteří jsou považováni za stoupenci klasického liberalismu tvrdí, že nic jako volný trh v Evropě neexistuje, ba naopak. Předseda Strany svobodných občanů (Svobodní), europoslanec a liberál Petr Mach je k EU velmi kritický, a dodává, že EU klasický princip volného obchodu nevyznává. Místo volného trhu (free market) rozvíjí koncept vnitřního trhu (internal market). Jako důkaz udává článek 94 Smlouvy o založení Evropského společenství, na který se odvolává jakákoliv harmonizační směrnice, od zákazu žárovek až po regulaci cen telefonních služeb. Tyto směrnice, regulace a příkazy jsou podle P. Macha absolutně neslučitelné se svobodným trhem. Dále poukazuje na společnou zemědělskou politiku, kde jsou jednotlivým členským zemím přidělovány produkční kvóty a ceny jsou regulovány prostřednictvím intervenčních nákupů.¹⁴⁴ Mezi další výrazné pravicové kritiky EU patří bývalý prezident Václav Klaus, nebo (už ne s takovou razancí) politolog a spisovatel, novodobý předseda ODS Petr Fiala, který má za cíl vrátit stranu ke skutečné konzervativně-liberální politice. Václav Klaus ve svých knihách upozorňuje na Maastrichtskou a Lisabonskou smlouvu, které podle něj ubírají suverenitu jednotlivým členským zemím a naopak směřují EU k federaci. „Dochází k ohrožení státní suverenity České republiky, k ubývání demokratické legitimace evropských struktur, k nárůstu dirigismu a centralismu, k mizení reálných občanských svobod, k jejich nahrazování vějičkou formálních, protože nevymahatelných, takzvaných lidských práv“.¹⁴⁵

V podobném uvažování obav o národní státy a tím pádem ochromení demokracie pokračuje Petr Fiala: „Není potřeba připomínat a snad ani vyvracet více či méně sofistikované útoky na národní stát [...] Na národním státu není důležité, že je národní v nacionálním smyslu (to stejně většina z nich není), ale že vytváří srozumitelný prostor, je zdrojem identity a občanské loajality a díky tomu se zde může realizovat demokracie“.¹⁴⁶

O tom, že Evropský parlament (ani žádná jiná instituce EU) nemůže nahradit demokracii na národní úrovni, je přesvědčen i Petr Mach a přidává historický exkurz: „Sovětský svaz, Jugoslávie a Československo mohly držet pohromadě jen v totalitním režimu

¹⁴⁴ MACH, Petr. Jak vystoupit z EU. 2 vyd. Praha: Dokořán 2012, s. 84

¹⁴⁵ KLAUS, Václav. Evropská integrace bez iluzí. 1 vyd. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub 2011, s. 125

¹⁴⁶ FIALA, Petr. Na konci bezstarostnosti – co nechceme slyšet o Evropě, národních zájmech a zahraniční politice. 1 vyd. Brno: Barrister a Principal 2015, s. 28

vlády. Po zavedení demokracie se rozpadly. Demokracie na nadnárodní úrovni nefunguje, protože existují různé národní zájmy.“¹⁴⁷

Jiný zastánce konzervatismu a ředitel Občanského institutu Roman Joch má jiný názor. Byť je k evropským institucím jako takovým také velmi skeptický, není ve své kritice EU zdaleka tak důrazný, jako např. V. Klaus, kterého R. Joch často kritizoval ve funkci prezidenta a rozporuje i jeho názory na EU. „*Václav Klaus sice preferoval volnější unii, ve které hrají dominantní roli národní státy, ale nenabídl politickou alternativu. Neměl tendenci sjednotit ty evropské síly, které by představovaly vizi volnější Evropské unie. Abych uvedl paralelu z historie, po vzniku Spojených států měli navrch takzvaní federalisté Alexandera Hamiltona, kteří chtěli silnější centrální vládu. No a proti nim se zformovali republikáni, demokraté Thomase Jeffersona. A on nejen kritizoval ten trend, ale poskytl alternativu, pak vyhrál volby a nastavil trošku jiné pojetí americké unie, které vydrželo až do občanské války*“¹⁴⁸ Na konferenci evropských federalistů při výročí 10 let ČR v EU označil R. Joch za úspěch to, že EU vůbec existuje. Zmínil výhody volného obchodu, pohybu, snadné cestování. Velkou devízu také vidí v tom, že jsme součástí velkého celku, což nám umožňuje zvýšit naši váhu a lépe prosazovat naše zájmy nejen v Evropě, ale i ve světě. Za další úspěch označil to, že EU a Eurozóna přežila finanční krizi, která vypukla v roce 2008.

¹⁴⁷ MACH, Petr. Jak vystoupit z EU. 2 vyd. Praha: Dokořán 2012, s. 13-14

¹⁴⁸ JOCH, Roman. Václav Klaus neposkytl politickou alternativu [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/roman-joch-vaclav-klaus-neposkytl-politickou-alternativu--1174595

4 Analýza současné politiky a volebních výsledků v porovnání s ideologiemi

Tato kapitola se zabývá analýzou posledních třech voleb do dolní komory Parlamentu ČR, neboli do Poslanecké sněmovny (PS). Jde o volby v letech 2006, 2010 a volby předčasné v roce 2013. Cílem bude analýza jejich výsledků v porovnání s ideologiemi, náladami ve společnosti a samotnými programy politických stran a hnutí, které ve volbách uspěli. Zmíněny jsou i některé neparlamentní subjekty, které nepřekročily 5% hranici nutnou pro vstup do Poslanecké sněmovny.

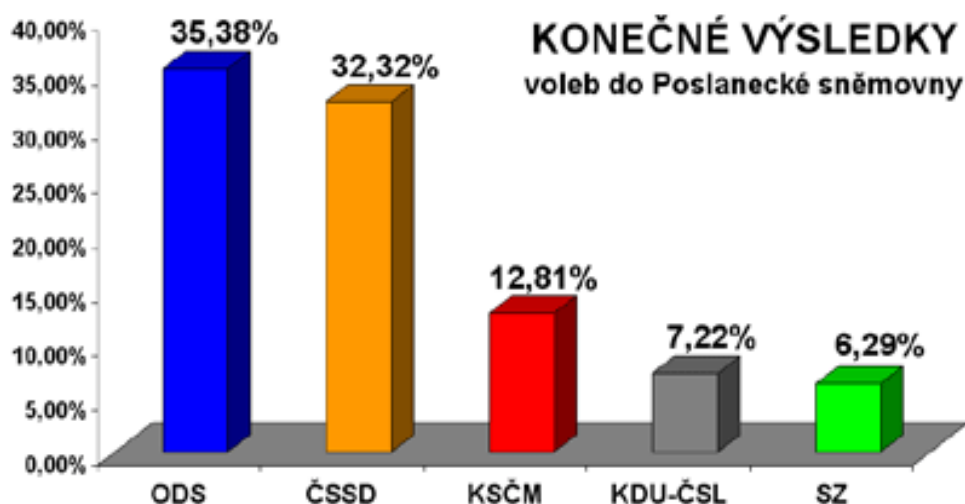
4.1 Volby do PS Parlamentu České republiky 2006

Volby v roce 2006, respektive jejich výsledky, můžeme dnes vnímat jako poslední ideologický střet dvou silných, názorově vyhraněných stran. Na pravé části politického spektra je to stále ještě ODS, která od dob opoziční smlouvy stále více a více rezignovala na myšlenky, kvůli kterým se na politické scéně původně objevila.¹⁴⁹ Na levé části politického spektra je to ČSSD, která navazuje na prvorepublikovou tradici a i po roce 1989 prosazuje sociálně demokratickou politiku. ODS i ČSSD byly v těchto volbách na vrcholu svých sil. A to i přes skandály, které strany doprovázely během společného vládnutí tzv. opoziční smlouvy, i přes křehkou vládu ČSSD z let 2002 až 2006, kde se během 4 let vystřídali 3 sociálnědemokratičtí předsedové vlády. Nejprve vládl Vladimír Špidla (2002-2004), poté Stanislav Gross (2004-2005), který musel odstoupit kvůli nevyjasněnému financování svého bytu, a na poslední rok se úřadu ujmul Jiří Paroubek (2005-2006). Nicméně ČSSD i ODS dosáhly na nejvýraznější úspěch ve svých dějinách. ČSSD nikdy (ani v období první republiky) nezískala více procent, než ve volbách roku 2006 – 32,32 %. ODS naopak ještě vylepšila svůj výsledek z roku 1992, kdy společně s KDS získala 29,70 %. Ve volbách v roce 2006 překročila magickou hranici 30% a dosáhla dokonce na číslo 35,38% hlasů. Ani ODS ani ČSSD se v následujících volbách nepodařilo tyto výsledky překonat, či se jim pouze přiblížit.¹⁵⁰ Vedle těchto dvou stran uspěla již tradičně Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), která má stálou voličskou základnu a disciplinované voliče. I přes neustálý úbytek členů, kteří vymírají, má KSČM dodnes nejvíce členů ze všech politických stran v České republice. Hranici 5 %

¹⁴⁹ KLAUS, Václav. Kde začíná zítřek. 1. vyd. Knižní klub 2009. s. 169

¹⁵⁰ Český statistický úřad. *Volby* [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

se ještě podařilo pokořit další tradiční straně s prvorepublikovými kořeny – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL). Poslední stranou, která pokořila 5% kvorum, byla strana zelených (SZ), která se dostala do PS vůbec poprvé. Volby v roce 2006 s přesnými čísly znázorňuje graf.

4.2 Volební kampaň, politické programy a vymezení stran podle ideologií

Podle spisovatelky a odbornice na politický marketing z institutu komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Anny Matuškové byla předvolební kampaň k volbám do PS 2006 poměrně mimořádná a zlomová v oblasti politického marketingu. Nejdynamičtěji působila ČSSD, která stylem své kampaně výrazně změnila pohled na organizování a chápání volební kampaně v České republice.¹⁵¹ Celá kampaň byla vedena v režimu dominance dvou hlavních politických stran. Na levici tedy ČSSD, na pravici ODS. Ostatní strany nehrály tak významnou roli. Konfrontace dvou největších stran v zemi byla podpořena i svérázností jejich tehdejších předsedů, kteří se vůči svým politickým protivníkům tvrdě vymezovali. Jak Jiří Paroubek (ČSSD) tak Miroslav Topolánek (ODS)

¹⁵¹ MATUŠKOVÁ, Anna. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2006, s. 62

nešli pro rázné slovo daleko. I z těchto důvodů byla tato kampaň označována za negativní, agresivní, konfrontační a útočnou.¹⁵²

Nejvíce si s kampaní nechala záležet ČSSD, která se začala připravovat na volby již rok předem. Strana spolupracovala se Střediskem empirických výzkumů americkou Penn, Schoen and Berland Associates.¹⁵³ Hlavní heslo kampaně, které mohli voliči vidět takřka na každém kroku, nebylo nějak překvapivé, naopak bylo typicky sociálně demokratické – jistoty a prosperita. Tento slogan samozřejmě vycházel z politického programu strany. Pojem jistoty znamenal podporu mladým rodinám s dětmi, seniorům, zdravotně postiženým atd. Konkrétně se v programu ČSSD hovoří o podpoře zaměstnávání lidí nad 55 let, zvýšení minimální mzdy, vyšší sociální dávky těm, kteří chtějí pracovat apod.¹⁵⁴ Druhé heslo z billboardů bylo označeno jako podpora prosperity, boj proti nezaměstnanosti. Do roku 2010 chtěla ČSSD snížit nezaměstnanost na 6 %. Na začátku roku 2006 se míra nezaměstnanosti pohybovala kolem 9 %. K 31.1 2006 podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí, byla nezaměstnanost 9,2%.¹⁵⁵ Kromě svých tradičních témat ČSSD také vedla negativní kampaň, kdy upozorňovala, co se stane, pokud občanští demokraté vyhrají volby. Nejvíce socialisté zdůrazňovali možné zavedení školného na vysokých školách či případné poplatky ve zdravotnictví.

ODS začala kampaň v březnu roku 2006, tedy necelé tři měsíce před začátkem voleb. Svoji kampaň postavila na programovém dokumentu, který nesl název Modrá šance a obsahoval 5 priorit. Mezi hlavní témata patřily oblasti práce, práva, podpory rodiny, boj proti byrokracii a prestiž v zahraničí. V oblasti zaměstnanosti pokračovala ODS ve své rétorice z 90. let. Slibovala snížení daní pro všechny občany a usnadnění podnikání, které mělo vést ke vzniku nových pracovních míst. Odklonění od pravicové, liberálně-konzervativní ideologie však zaznamenáváme v momentě, kdy se občanští demokraté ve své

¹⁵² MATUŠKOVÁ, Anna. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2006, s. 62

¹⁵³ Analýza voleb do poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. www.epolis.cz [online]. 2013-10-19 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://www.e-polis.cz/clanek/analyza-voleb-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-v-roce-2006.html>

¹⁵⁴ Srovnání volebních programů. [online]. 2014-11-20 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/srovnani-volebnich-programu-socialni-a-rodinna-politika-pe0-/domaci.aspx?c=A060503_164413_domaci_cen

¹⁵⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. 2016-3-29 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2409/080206a.pdf>

volební kampani distancovali od zavedení školného na vysokých školách, naopak slibují zvýšení počtu vysokoškoláků na průměr EU.¹⁵⁶ Ve sféře rodinné politiky slibuje ODS zvýšení mateřské dovolené, zvýšení rodičovského příspěvku.¹⁵⁷ V otázce EU se ODS kriticky nevymezuje v podstatě vůbec a boj proti byrokracii nedokládá konkrétními kroky, kde ušetřit, jak omezit státní byrokracii, jaký úřad zrušit apod.

KSČM vsadila na volební strategii podle svého tradičního způsobu, kde největší roli hrají straníci a jejich aktivita v jednotlivých krajích, okresech, městech i na vesnicích. KDU-ČSL podobně jako ČSSD vedla kampaň dlouhodoběji, což jí do určité míry znemožnilo pružně reagovat na aktuální otázky. Podle programu lidové strany můžeme KDU-ČSL zařadit mírně napravo od politického středu. Z konzervativně-křesťanských hodnot strana dál odmítá možnost adopce dětí homosexuálními páry, registrované partnerství či potraty. Ovšem v kampani tyto témata vůbec nediskutuje a nezdůrazňuje. Straně zelených ve volbách výrazně napomáhala její mediální prezentace. Zelení těží z toho, že ještě nikdy nebyli v parlamentu, tudíž mají nálepku čisté, nezkorumpované, moderní stany s mladými lidmi, kteří chtějí přinést nový styl politiky. Strana vycházela z ideologie environmentalismu, je silně prozápadní a protiruská. Stranu zelených můžeme označit za levicovou stranu. Bezplatné zdravotnictví a školství, podpora politiky dotací a přerozdělování.¹⁵⁸

4.3 Analýza volebních výsledků v porovnání s ideologiemi

Čím více se blížíme do současné doby, tím hůře se analyzují volební výsledky v porovnání s ideologiemi. Na levicové části spektra je to poměrně jednoduché, protože levicové strany se stále opírají o ideologie socialismu. Na pravici je to o poznání složitější. Když se podíváme na kandidující strany ve volbách v roce 2006, nalezneme pouze jednu stranu, kterou lze označit za konzervativní tak, jak je chápán konzervatismus v knihách o historii, myšlenkách a smyslu konzervatismu. Máme na mysli stranu Právo a spravedlnost (PaS). Zakladatelé strany popsali PaS jako národně-konzervativní subjekt. Členové se hlásili

¹⁵⁶ Analýza voleb do poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. www.epolis.cz [online]. 2013-10-19 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://www.e-polis.cz/clanek/analyza-voleb-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-v-roce-2006.html>

¹⁵⁷ Srovnání volebních programů. [online]. 2014-11-20 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/srovnani-volebnich-programu-socialni-a-rodinna-politika-pe0-/domaci.aspx?c=A060503_164413_domaci_cen

¹⁵⁸ Tamtéž

k odkazu Československé národní demokracie a jejím představitelům, jako byli Alois Rašín či Karel Kramář. PaS se od začátku vymezovalo nejen vůči hlubší integraci Evropské Unie, ale vůči EU jako celku. Dále odmítali tzv. antidiskriminační zákon, zákon o registrovaném partnerství či „lidskoprávní agendě“ a multikulturalismu. Naopak strana dbala na dodržování a udržení křesťanských a morálních hodnot v české společnosti, boj proti kriminalitě a korupci, či se oháněla podporou tradičního modelu rodiny.¹⁵⁹ Ve volbách ovšem strana naprosto propadla se ziskem pouhých 0,23% hlasů.¹⁶⁰ Je samozřejmě otázkou, do jaké míry může za neúspěch konzervativní program a nezájem českých voličů o tyto myšlenky, a do jaké míry fakt, že strana nevedla prakticky žádnou kampaň z důvodu nedostatku finančních prostředků. Drtivá část voličů se vůbec nedozvěděla, že PaS existuje a co prosazuje. Zajímavé je, že strana se stejným názvem a téměř stejným programem dnes vládne v sousedním Polsku a je hlavní stranou na pravici v této zemi. Vedení české strany Právo a Spravedlnost se při vzniku inspirovalo touto dnes vládní stranou v Polsku. Výsledky a význam stran se však nedá porovnat. České PaS zaniklo, kdežto v Polsku vyhrálo poslední volby a sestavilo vládu. Důvodů proč tomu tak je, existuje celá řada. Za hlavní aspekt můžeme označit rozdílnost české a polské společnosti. Byť se jedná o náš sousední stát, tak kulturně, historicky i mentálně jde o úplně jiný národ. Polsko patří k zemím s nejvyšším počtem lidí hlásících se k víře v Boha. Podle průzkumu se v Polsku hlásí ke katolické církvi 86% lidí. Naopak Česká republika dlouhodobě platí za jednu z nejméně ateistických zemí v Evropě.¹⁶¹ V tomto kontextu je zajímavé zmínit KDU-ČSL a její volební výsledek, který se nějak nevymyká průměru, který strana ve volbách pravidelně získává. Nejsilnější jsou lidovci na Moravě, speciálně pak na Jižní Moravě. Kraje jakou jsou Jihomoravský či Zlínský jsou pro stranu klíčové.¹⁶² Není náhodou, že v těchto krajích žije nejvíce lidí hlásících se ke katolické církvi. Naopak v nejméně ateistických krajích ČR, mezi které řadíme Ústecký kraj a Karlovarský kraj, strana dlouhodobě nedokáže překonat hranici 5%. KDU-ČSL se sice označuje za křesťansko-konzervativní stranu, ale např. v porovnání s PiS v Polsku, jde o

¹⁵⁹ BASTL, Matin., MAREŠ, M., SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 159, s. 255

¹⁶⁰ *Český statistický úřad. Volby* [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

¹⁶¹ Dvě třetiny lidstva jsou verící, Češi jsou čtvrtý nejateističtější národ. www.rozhlas.cz [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/dve-tretiny-lidstva-jsou-verici-cesi-jsou-ctvrty-nejateistictejsi-narod--1478805

¹⁶² *Český statistický úřad. Volby* [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

zcela jinou stranu s úplně odlišnou rétorikou. To dokumentuje i fakt, že někteří vysoce postavení představitelé KDU-ČSL se proti PiS vymezují, například europoslanec Pavel Svoboda či Zuzana Roithová.¹⁶³ KDU-ČSL také patří dnes k hlavnímu proudu evropské integrace a je členem největší frakce v Evropském parlamentu – Evropské lidové strany, kde společně se socialisty prosazují téměř úplně vše, co si přejí, protože mají jasnou většinu.

Za pravicovou stranu liberálního typu můžeme označit vítěze voleb z roku 2006 – ODS. Občanským demokratům nahrála situace, že byla ČSSD 8 let hlavní vládní stranou a lidé už si přáli změnu. Navíc skandály sociálních demokratů, výměny premiérů a i přes hospodářský růst vysoké zadlužení země, to vše nahrávalo ODS, které se nakonec podařilo sestavit vládu s KDU-ČSL a SZ. Z pohledu občanských demokratů jde o zlomové čtyři roky. Svým vystupováním k problematice EU, vysoké zadlužení země (za což mohla i ekonomická krize), korupční aféry strany (toskánská kauza, Opencard) to vše ODS v očích veřejnosti škodilo. Výsledkem byl debakl, který strana zaznamenala v krajských volbách v roce 2008, když nedokázala zvítězit ani v jednom kraji ČR. Na prosincovém sjezdu téhož roku oznámil zakladatel strany Václav Klaus, že z důvodu odklonění se od původních myšlenek strany, se vzdává titulu čestného předsedy strany. Doslova řekl: *„Tato politika není tou, se kterou jsem ODS zakládal, a dlouhá léta vedl. Abych v probíhající přeměně ODS ze strany pravicové občanské ve stranu politického středu a stranu spíše lobbistických zájmů než idejí nestál v cestě, rozhodl jsem se poděkovat vám za titul čestného předsedy, a toho titulu se dnes, na tomto místě, definitivně vzdát.“* Dalším důležitým bodem, který vznikl v důsledku špatné (ne)pravicové politiky ODS, konkrétně schválení Lisabonské smlouvy, která omezuje suverenitu členskými zeměmi a mění váhu hlasování v Evropské radě ve prospěch velkých států, nebo vynucuje společnou imigrační politiku, se rodí nová strana na pravici, která se označuje za liberálně-konzervativní. Jde o Stranu svobodných občanů, jejíž předseda je ekonom a europoslanec Petr Mach, kterou dnes vnímáme jako klasicky liberální až libertariánskou stranu, která se od konzervativních hodnot postupem času částečně odstříhla.

Druhou nejsilnější stranou voleb z roku 2006 se stala ČSSD, která byla razantní opozicí vůči slabé vládě, která měla v PS „jen“ 101 poslanců. Svoji sílu si sociální demokraté

¹⁶³ Právní stát dostává v Polsku na frak. www.parlamentnilist.cz [online]. [cit. 2016-3-24]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/profilu/JUDr-Stanislav-Polcak-1965/clanek/Pravni-stat-dostava-v-Polsku-na-frak-na-vine-je-vlada-68019>

naplno uvědomili po krajských volbách v roce 2008, které ovládli a zvítězili ve všech krajích ČR. Nakonec se ČSSD v čele s Jiřím Paroubkem podařilo svrhnout vládu ODS, KDU-ČSL a SZ. Zajímavé je, že se tak stalo zrovna v době, kdy Česká republika předsedala EU. Do konce volebního období měla ČR tzv. úřednickou vládu pod premiérem Janem Fischerem.

4.4 Analýza voleb do PS Parlamentu České republiky 2010

Tyto volby byly v mnoha ohledech přelomové. Politická nestabilita a vysoká míra korupce a skandálů, která provázela Českou republiku de facto od předčasných voleb v roce 1998, dala možnost vzniku spoustě protestních stran bez jakéhokoli ideového ukotvení. Žádná z nich však až to těchto voleb neuspěla. Tyto volby odstartovaly fenomén, kdy lidé zklamaní z vládnutí zavedených politických stran dali hlas nové straně, která slibovala skoncování s korupcí, transparentnost, potrestání korupčníků atd. Máme zde na mysli dnes už zapomenutou a neexistující stranu Věci Veřejné (VV), která svojí kampaň postavila právě na těchto bodech a dokázala uspět. Získala více jak 569 tisíc hlasů, což znamenalo necelých 11 % voličů. Další novou stranou, která uspěla ještě výrazněji, byla TOP 09, která dostala necelých 17 % voličů.¹⁶⁴

Strana, jejíž název znamená T – tradice, O – odpovědnost, P – prosperita a 09 – rok vzniku 2009, je už mnohem lépe čitelnější než VV. Strana se od začátku profiluje jako pravicově konzervativní, prozápadní strana, která podporuje hlubší integraci EU a naopak se obává vlivu Ruska ve střední a východní Evropě. Z konzervativních kruhů však byla kritizována za prováděnou politiku neslučující se s ideologií konzervatismu.¹⁶⁵ Za velmi nekonzervativní krok bylo např. považováno hlasování pro rozpuštění sněmovny v roce 2013.¹⁶⁶ Velmi nejasný je také postoj k adopci dětí homosexuálními páry. Pro Lidové noviny tehdejší předseda strany Karel Schwarzenberg na tuto otázku odmítl odpovědět.¹⁶⁷ Z těchto a mnoha dalších důvodů nelze stranu TOP 09 označit za konzervativní, ale spíše za pravicově

¹⁶⁴ Český statistický úřad. *Volby* [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

¹⁶⁵ HOFHANZL, Č. *Tonoucí se stěbla chytá. Svědomí/conscience*. Toronto: Svědomí/Conscience, č. 7/2010, s.4

¹⁶⁶ KUBALÍČEK, J. ODS sebevražedná, nekonzervativní, nevolitelná. *Konzervativní listy* [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/texty/civilisace-a-spolecnost/634-ods-sebevraedna-nekonzervativni-nevolitelna>

¹⁶⁷ Adopce dětí homosexuály? Před volbami jsou politici překvapivě smířliví [online]. [cit. 2016-3-24]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/adopce-deti-homosexualy-dulezite-je-zazemi-ditete-ne-orientace-rodicu-lem-/zpravy-domov.aspx?c=A131017_114908_In_domov_spa

liberální jak ve společenských tak ekonomických otázkách. Stranu založil bývalý šéf lidovců Miroslav Kalousek s Karlem Schwarzenbergem.

ODS zaznamenala v parlamentních volbách 2010 nejslabší výsledek ve své historii. TOP 09 se v kampani vymezovala jako pravicová strana a zklamaní voliči ODS ji pochopili jako alternativu na pravici. Část voličů, kterou ztratila ODS, se dokonce uchýlila k volbě VV, které v té době vnímání jako nejmenší zlo.¹⁶⁸ Podobný odliv voličů postihl i další historicky zavedenou politickou stranu ČSSD, která sice vyhrála volby se ziskem 22,08% hlasů, ale vedení očekávalo daleko lepší výsledek, proto se po volbách, které pro ČSSD znamenaly pyrrhovo vítězství, jelikož nedokázala sestavit vládu, rozhodl odstoupit tehdejší předseda sociální demokracie Jiří Paroubek.

Další důvod, proč byly tyto volby přelomové, je fakt, že poprvé v historii neuspěla strana s dlouholetou tradicí – KDU-ČSL. Lidovci zůstali před pomyslnou branou PS Parlamentu ČR, protože obdrželi pouhých 4,39 % hlasů. KDU-ČSL potkal stejný osud fenoménu těchto voleb, který spočíval v odklonu od tradičních politických stran. Hlavní faktor i zde hraje TOP 09, která bezpochyby přetáhla část voličů na svoji stranu. Je to celkem logický krok, protože velká část známých lidovců opustila KDU-ČSL a vstoupila do nově vznikající, dynamické strany TOP 09. Jména jako Miroslav Kalousek, Vlasta Parkanová či Pavel Severa hovoří za vše. Vdova po bývalém předsedovi KDU-ČSL Josefovi Luxovi a dlouholetá členka KDU-ČSL Věra Luxová se zamýšlela nad volebním neúspěchem své strany takto: *„Obecné znechucení občanů současnou politikou a obavy z dalšího zadlužování ČR plně využily dvě nové úspěšné strany. Obě si díky režii a obrovské podpoře vlivných osob v pozadí, dokázaly zajistit dostatek mediální přízně. Profesionálně zvládly marketingovou strategii. Dlouhá, finančně mimořádně náročná kampaň byla přehlídkou na emoce cíleného populizmu, a to jak levicového, tak pravicového, a vytáhla je tak do parlamentu. Tomuhle trendu se nemohla KDU-ČSL jako křesťanská strana přizpůsobit.“*¹⁶⁹

¹⁶⁸ Voliči věci veřejných volili stranu pouze jako nejmenší zlo. www.tn.cz [online]. [cit. 2016-3-21]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/volici-veci-verejnych-volili-stranu-pouze-jako-nejmensi-zlo.html>

¹⁶⁹ Proč KDU-ČSL neuspěla. www.kdu.cz [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.veraluxova.cz/ME-POHLEDY/2010/Proc-KDU-CSL-neuspela--Kam-by-mela-smerovat-.aspx>

4.5 Kampaň a programy stran k volbám do PS Parlamentu České republiky 2010 v porovnání s ideologiemi

Hlavní programové dokumenty, které strany předkládaly voličům, měly různorodý charakter. TOP 09 předložila svým voličům dokument ve formě programového prohlášení fiktivní vlády, čímž se snažila sdělit veřejnosti, co by prosazovala, pokud by se stala vládnoucí stranou. ODS a ČSSD víceméně pokračovaly v duchu kampaně z voleb roku 2006, kdy se strany vzájemně obviňovaly a strašily případnými kroky druhé strany po potencionálním vítězství. Snad jediné, na čem se tyto strany shodly, byl fakt, že odmítly případnou povolební spolupráci s KSČM. V předvolební kampani z roku 2010 opravdu už najdeme jen velmi málo z klasického střetu myšlenek mezi levicí a pravicí. První stránky programu občanských demokratů jsou již pouhým útokem na ČSSD. Až na dalších stranách se může volič dočíst, jak chce strana řešit nejpálčivější otázku té doby – nezaměstnanost, vytvoření pracovních míst a obecně oživení ekonomiky, která se dostala do recese díky hospodářské krizi. V otázce řešení ekonomické krize vycházela ODS ze svých liberálních kořenů a prosazovala snižování vládních výdajů a tím pádem nezvyšování státního dluhu (dokonce slibovala voličům vyrovnané rozpočty do sedmi let). Ovšem je otázka, zda těmto slibům ještě vůbec mohl někdo věřit, protože během uplynulých 4 let, kdy byla ODS hlavní vládní stranou a měla i post premiéra, stoupl státní dluh o více jak 500 miliard.¹⁷⁰

Této nedůvěry pravicových voličů k ODS využila TOP 09, která si stanovila řešení ekonomické krize jako hlavní bod svého programu. Nástroje se moc nelišily od toho, co dlouhodobě prosazovala ODS. I pro TOP 09 je ekonomickým základem rovný trh, který nebude formou dotací a ani jinak zvýhodňovat jednoho na úkor druhého. Hlavním heslem bylo pro stranu přirovnání rozpočtu země k rozpočtu domácnosti – na co nejsou peníze, si prostě koupit nemůžeme. Strana se dokonce rozhodla v rámci předvolební kampaně rozeslat občanům ČR složenku, kde každý občan měl zaplatit 121 tisíc korun, což byla v té době částka, kterou pokud by zaplatili všichni občané v ČR včetně novorozenců a nejstarších

¹⁷⁰ Ministerstvo financí České republiky. www.mfcr.cz [online]. [cit. 2016-3-21]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/rizeni-statniho-dluhu/dluhova-statistika/struktura-a-vyvoj-statniho-dluhu>

obyvatel, přestala by mít ČR státní dluh. Samozřejmě šlo o recesi, která však vyvolala ve společnosti velký ohlas a strana za toto gesto byla velmi kritizována. Předseda strany Karel Schwarzenberg se vyjádřil takto: „Vzhledem k nebezpečí, ve kterém se státní finance ocitají, bylo potřebné občany na dramatickou situaci upozornit. Pokud někdo z toho dostal šok, je mi to líto a velice se omlouváme. Bylo ale nutné upozornit na skutečnosti, o které v těchto volbách jde.“¹⁷¹

ČSSD v kampani nezapomněla pravicovým stranám vytknout, že zemi zadlužily v absolutních číslech více, než předchozí vlády ČSSD dohromady. I socialisté slibovali nižší schodek státního rozpočtu, ovšem ne díky škrtnům na ministerstvech a ve státní sféře, ale prostřednictvím vyšších příjmů do státního rozpočtu. V daňové oblasti chtěli sociální demokraté vrátit daňové kvóty na úroveň roku 2007 a pro majetné lidi vytvořit vyšší daňové pásmo. V závěru strana uvádí, že plánuje přijetí Eura v letech 2015-2016.

KSČM viděla ekonomickou krizi jako důsledek kapitalismu a odmítala sociální úspory v rozpočtových výdajích jako její řešení. Naopak východisko vidí v investicích. VV lákaly voliče na plošné snížení počtu státních úředníků o 10% a na změnu systému zadávání veřejných zakázek, což mělo přinést úsporu až 60 mld. Kč.

4.6 Analýza voleb do PS Parlamentu ČR 2013

Volby konané ve dnech 25-26. října roku 2013 byly předčasné. Středopravá koalice složená ze stran ODS, TOP 09 a VV, posléze LIDEM byla díky politickým skandálům premiéra Petra Nečase velmi oslabena a po různých pokusech byla nakonec díky hlasům TOP 09 sněmovna k 7. srpnu 2013 rozpuštěna a poslanci se dohodli na předčasných volbách. K volbám do PS se v roce 2013 přihlásilo celkem 24 politických stran. Z pravicových stran se kromě ODS a TOP 09 voleb zúčastnili také Svobodní, kteří již kandidovali samostatně (v roce 2010 kandidovali s podporou konzervativní strany PaS). Za pravicovou stranu lze ještě označit volební blok Hlavu vzhůru, který vedla Jana Bobošíková. Strana hlásala demokracii, svobodu, vlastenectví, odpovědnost, úctu k rodině a k národu. Strana se také profilovala jako velmi euroskeptická a v předvolební kampani ji podpořil bývalý prezident Václav Klaus, který se i osobně účastnil některých akcí pořádaných právě touto stranou a také se objevil na

¹⁷¹ Složenka vyvolala i kladné ohlasy. www.top09.cz [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.top09.cz/co-delame/tiskove-zpravy/slozenka-vyvolala-i-kladne-ohlasy-2141.html>

billboardech strany.¹⁷² Stranu však za více než pravicovou či konzervativní je příhodné označit spíše za populistickou. Jednoduchá hesla, volební program a vznik těsně před volbami to jednom dokumentuje. Voliči byli stejného názoru a strana získala, i přes mohutnou, viditelnou a finančně náročnou kampaň, pouhých 0,42 % hlasů. Další pravicová strana ODS zaznamenala také těžký debakl. Jednalo se jednoznačně o nejhorší výsledek v historii strany. V roce 2006 dalo hlas občanským demokratům více jak 35% hlasů, v roce 2010 už to bylo pouhých 20 % hlasů, a nyní strana spadla téměř až na samotné dno, protože obdržela pouhých 7,72 % hlasů. Voliči sečetli ODS její korupční kauzy a také prosazování špatné, (ne)pravicové politiky. Vláda pod vedením předsedy ODS Petra Nečase nejen že nesnižovala daně, což by voliči od pravicové strany očekávali, ale ona je dokonce začala zvyšovat. Prosadila zvýšení DPH u spodní sazby ze 14 na 15 procent, a u horní sazby z 20 na 21 procent. Paradoxem je, že ministr financí v té době byl Miroslav Kalousek za TOP 09. Paradoxem proto, protože zvyšování daní jde proti liberální ideologii, kterou se jak ODS tak TOP 09 zaštitují.

Právě také TOP 09 ztratila část svých voličů, byť dopadla lépe než její soupeř na pravici ODS. Strana TOP 09 si pohoršila z předchozích voleb o necelých 5 % bodů a se ziskem 11,99 % hlasů obdržela 26 mandátů. Kdežto ODS jich získala pouhých 16. To, že tyto volby nepařily pravici, dokumentuje také výsledek Strany svobodných občanů. Svobodní dokázali díky aktivitě členské základny jak na sociálních sítích tak i v „terénu“ udělat poměrně efektivní kampaň. A to navzdory zanedbatelnému rozpočtu na kampaň. Svobodní šli do voleb s heslem méně státu, více občanům. Pod touto zkratkou nabízeli voličům snížení daní a některé (např. daň z převodu nemovitostí, daň dědická, daň darovací apod.) chtěli svobodní zrušit úplně. Výpadky na příjmové straně by svobodní kompenzovali zrušením 26 úřadů, což by podle Svobodných činilo úsporu více jak 63 mld. Kč. Mezi úřady na zrušení svobodní zařadili např. Státní úřad inspekce práce, Český telekomunikační úřad, Státní fond rozvoje bydlení či Českou exportní banku. Ovšem ani Svobodní nedokázali oslovit dostatek voličů a získali 2,46 % hlasů, což je sice o 83 670 hlasů více než ve volbách v roce 2010, ale pořád se jednalo o velmi slabý výsledek.

¹⁷² Klaus je na billboardech Hlavu vzhůru. Volím korunu, ne euro, nabádá. *Novinky.cz* [online]. 2013-10-19 [cit. 2016-3-30]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/316664-klaus-je-na-billboardech-hlavu-vzhuru-volim-korunu-ne-euro-nabada.html>

Vítězem voleb, byť oficiálně vyhrála ČSSD, se stalo hnutí ANO miliardáře Andreje Babiše. Hnutí svůj program postavilo na kritizování zavedených stran, jejich neschopnosti a pomalosti řešit důležité problémy země. Heslo nejsme jako oni, makáme, hovoří za vše. Majitel Agrofertu (Agrofert je zemědělský, potravinářský a chemický holding) a po Petru Kellnerovi druhý nejbohatší Čech¹⁷³ Andrej Babiš přišel s konceptem, který česká politika do této doby neznala. Ve volební kampani roku 2013 A. Babiš neustále opakoval, že chce stát řídit jako firmu. Dále zdůrazňoval, co všechno v životě dokázal, kolik zaměstnává lidí či kolik už v České republice zaplatit na daních. Sliboval, že je neuplatitelný. Hnutí ANO díky finančním prostředkům Andreje Babiše vedlo obrovskou kampaň. Výsledek se dostavil. Hnutí ANO získalo v těchto volbách 922 240 hlasů, což dělalo 18,65 % všech hlasů. Na základně konsenzu vznikla vládní koalice stran ČSSD, ANO a KDU-ČSL.

Při shrnutí práce je nutné konstatovat, že konzervatismus a liberalismus patří mezi nejstarší politické ideologie. Oba dva směry během staletí prošly určitým vývojem a částečně byly přizpůsobovány době, ve které byly uplatňovány. Máme na mysli především liberalismus a jeho další dělení na klasický liberalismus, sociální (moderní) liberalismus či libertarianismus. I konzervatismus prošel jistým rozvojem. Zde rozlišujeme autoritativní konzervatismus, paternalistický konzervatismus a libertariánský konzervatismus. Tato práce ukázala, jak významným způsobem liberální a konzervativní myšlenky ovlivnily západní civilizaci, a později i země východní Evropy. Především v druhé polovině 20. století prostřednictvím Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové v USA a Velké Británii. Právě těmito pravděpodobně nejvýznamnějším politikům, kteří prosazovali liberálně-konzervativní myšlenky v politické praxi, se tato práce podrobně věnovala.

Ukázalo se, že byť má konzervatismus v pravé části politického spektra svoje místo a téměř všechny pravicové strany se na něj odvolávají, teoretická definice není vůbec snadná a některé definice zahrnují opravdu širokou škálu myslitelů. Například Russell Kirk kladl důraz na právní moralismus a byl přesvědčen, že je nutné obhajovat prosazení morálky nástroji, které jsou dostupné v praktické politice. Také byl velkým odpůrcem propojení konzervatismu a libertariánství. Opačný názor zastával anglický filozof a představitel konzervatismu Michael Oakeshott, který měl v řadě společenských otázek velmi liberální

¹⁷³ 50 nejbohatších Čechů [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.forbes.cz/miliardari/>

postoj. Oakeshott se domníval, že stát má za úkol ochraňovat jednotlivce před překážkami, které mu zabraňují v dosahování cílů. V praktické části této práce byla vyjádřena myšlenka, že v současné Evropě včetně České republiky, je velmi složité najít klasickou konzervativní stranu. Spousta stran, včetně české TOP 09, se za konzervativní rádi označují, avšak ve skutečnosti jejich reálná politika moc konzervativních prvků neobsahuje.

Liberalismus je v mnoha ohledech lépe čitelnější než konzervatismus a liberální pozice je k debatě mnohem celistvější. Tato práce poukazuje na problematiku členění liberalismu na klasický a sociální, což vede k rozmanitosti ideologie jako takové. Klasický liberalismus v pojetí F. A. von Hayeka nebo Ludwiga von Misesa, který prosazovali a obhajovali R. Reagan s M. Thatcherovou, je v současné době také v opozici. Tato práce je zaměřená na české prostředí. Poslední část práce se zabývala analýzou české politiky a voleb po roce 1989. Je zřejmé, že ODS se vždy zaštitovala a stále zaštituje idejemi klasického liberalismu, ale tato práce ukázala, že tomu tak vždy zdaleka nebylo. Nejlépe je to zdokumentováno na krocích ODS v druhé polovině 90. let 20. století a v první dekádě 21. století. Více zakořeněný v českých pravicových politických stranách je sociální neboli moderní liberalismus. Tedy liberalismus, který razí tezi, že by vláda měla odpovídat za poskytování sociální a zdravotní péče, obydlí, důchodů a vzdělání, a měla by řídit i hospodářství. Pokud to stáhneme znovu na českou politiku, tak za stranu klasických liberálů se dají považovat svobodní, a za stranu sociálních liberálů TOP 09 či SZ. Jde o tak velký programový a názorový nesoulad, že je v podstatě nemožné, aby tyto strany utvořili vládní koalici. ODS se chce pod předsedou Petrem Fialou vrátit k hodnotám, se kterými ODS zakládal na počátku 90. let Václav Klaus. Za předsedů Nečase či Topolánka strana jednoznačně tíhla, jak tato práce ukázala, spíše k sociálnímu liberalismu.

Česká politika se však potýkala a potýká i s jinými problémy než je oslabená pravice. Na konci 90. let 20. století, kdy na pravici dominovala ODS a na levici ČSSD, stejně v konečném důsledku (po volbách) nešlo o střet levicových myšlenek s pravicovými. Daleko výraznější roli hrál zákulisní boj, tzv. „kmotří“, „šedé eminence“, úplatky, delegování do dozorcích rad státních podniků atd. Představitelé stran dost často opustili svoje ideály a předvolební rétoriku s cílem vlastního prospěchu. Nejde jen o tzv. „opoziční smlouvu“, kde se tento zákulisní boj v podstatě legalizoval, ale můžeme zmínit např. rok 2007, kdy poslanci za ČSSD Miloš Melčák a Michal Pohanka umožnili z nejasných důvodů tehdejšímu předsedovi občanských demokratů Miroslavu Topolánkovi sestavit společně s KDU-ČSL a

SZ vládu, která vydržela až do řádného termínu dalších voleb v roce 2010. Dále bychom mohli zmínit kauzu „trafik“ poslanců ODS Fuksy, Tluchoře a Šnajdra z roku 2013. Tato kauza spočívala v tom, že trojice zákonodárců si podle vyšetřovatelů nechala slíbit finančně dobře ohodnocené pozice a lukrativní místa ve státních firmách výměnou za to, že se vzdají poslaneckého mandátu a tím umožní schválení tzv. stabilizačního balíčku vlády Petra Nečase. Byť všichni tři skončili v cele předběžného zadržení, tak loňský rok Nejvyšší soud dospěl k závěru, že exposlanci jsou kvůli poslanecké indemnitě vyňati z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, a nelze je trestně stíhat.¹⁷⁴ I když nebyli odsouzeni, tak i na tomto případě je vidět, jak fungovala a funguje česká politika. Že těmto poslancům příliš nešlo o prosazování pravicové politiky, čímž se obhajovali, když vystoupili poprvé proti vládě Petra Nečase.

Z pohledu budoucnosti je otázkou, jak se předsedovi Petru Fialovi podaří návrat ODS k liberálně-konzervativním kořenům a zda jí to její voliči budou věřit. Ani samotní občanští demokraté se netají tím, že v posledních letech svou politikou své pravicové voliče zklamali a chtějí to napravit. Pozice TOP 09 je také velmi nejistá. Odchod Karla Schwarzenberga z pozice předsedy strany bude mít (a v předvolebních průzkumech už má) negativní vliv na preference strany. Navíc předsedou strany se stal kontroverzní politik Miroslav Kalousek, který působí v české politice přes 20 let a je spojen s řadou korupčních afér. Zajímavé bude sledovat vývoj ve Svobodných, kteří se více sbližují se Stranou soukromníků České republiky, jejíž dominantní postavou je kontroverzní podnikatel v odvětví hazardu a senátor Ivo Valenta. V krajských volbách roku 2016 spolu budou tyto dvě strany spolupracovat a ve většině krajů postaví své společné kandidátky. Je opravdu složité cokoli predikovat, ale současné trendy v Evropě ukazují, že skutečně pravicové strany jsou na ústupu a naopak posilují nové populistické, levicové (nebo ideově neukotvené) strany.

¹⁷⁴ Šnajdr, Tluchoř i Fuksa dostanou odškodnění i omluvu. [online]. [cit. 2016-3-21]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/snajdr-fuksa-a-tluchor-dostanou-odskodneni-i-omluvu_337723.html

5 Pedagogická aplikace

Poslední kapitola pojednává o zasazení problematiky konzervatismu a liberalismu do pedagogické praxe učitele na základních nebo středních školách. Práce se bude zabývat tím, jak lze dané téma aplikovat do výuky, jak ho správně učit, jaké pomůcky a aktivity v hodině použít, na co klást důraz nebo naopak na co si dát při výkladu pozor. V moderním vzdělávání je pozornost zaměřena na kreativitu a samostatnost, proto je součástí pedagogické aplikace pracovní list, který může posloužit nejen jako zajímavý prostředek v dosažení vzdělávacích cílů, ale také jako zpětná vazba.

Na českých školách se v současné době vyučuje podle Rámcového vzdělávacího programu (RVP), který se dále člení na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) a Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (RVP GV). Mezi hlavní cíle nejen této kapitoly, ale celé práce, patří nalézt kooperaci RVP ZV a RVP GV s problematikou politických ideologií (konzervatismus, liberalismus) a vzdělávacími obory Člověk a společnost na základních školách, a Občanský a společenskovědní základ na gymnáziích.

5.1 RVP ZV

Téma práce je obsaženo v oblasti Člověk ve společnosti v předmětu výchova k občanství s velmi částečným přesahem do hodin dějepisu. Předmět člověk ve společnosti se vyučuje na základních školách v 6. – 7. ročníku v rozsahu 2 hodin týdně a v 8. – 9. ročníku je to jedna hodina týdně. Učivo není žákům předáváno pouze v podobě fakt, které nemohou měnit, ale jako informace, o kterých je nutné přemýšlet.

5.1.1 Člověk ve společnosti

Učivo: demokratický způsob rozhodování, politický pluralismus, vymezení pravice a levice a nejvýznamnější politické ideologie, kritický postoj k totalitním režimům.

Výstup: žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů, základními body rozliší pravicové a levicové ideologie

Tématu politických ideologií jsou v oblasti Člověk ve společnosti vymezeny cirká 2 vyučovací hodiny.

Příprava na hodinu

Materiální didaktické prostředky: psací potřeby, sešit, tabule, učebnice

Forma výuky: hromadná (frontální) výuka a projektová výuka

Typ výuky: kombinovaná: ověření znalostí doposud získaných, vysvětlování nové látky, upevnování již probraných informací

Zvláštní didaktická hlediska: průběžné znalosti žáků – žáci disponují základními znalostmi z tématu politika z minulých hodin a do určité míry i z předmětu dějepis.

Časová dotace:

1. Úvod, zápis do třídní knihy, obecnější diskuze na téma politiky: **5 min**
2. Výklad: **20 min**
3. Samostatná práce: **15 min**
4. Zhodnocení hodiny, poděkování: **5 min**

Průběh hodiny:

1. Úvod

Na úvod se učitel zeptá, co obecně by žáci řekli k politice. Od každého studenta pak požaduje jednu asociaci, která ho napadne, když někdo řekne slovo politika. Určitě je důležité vyvolat každého, aby si žáci uvědomili, že po nich bude vyžadována aktivita.

2. Výklad

Než učitel zahájí téma politického spektra, je příhodné s žáky zopakovat informace, které by měli znát z předchozí hodiny a které budou i v testu na konci hodiny. Na toto je vhodné žáky upozornit, aby dávali pozor. Tato formu zpětné vazby je dobrá především kvůli tomu, aby byli žáci motivováni k aktivizaci a pozornosti.

Poté jsme přešli k fundamentu dnešní hodiny. Dělení na levice a pravici. Učitel může použít prezentaci v PowerPointu, kam se dají vložit zajímavé fotky či videa. Je opravdu nutné mít na paměti, že jde základní školy, kde tematika politických ideologií či politického spektra je tematikou spíše okrajovou. Žákům je potřeba vysvětlit úplné základy srozumitelným a jasným způsobem s příklady ze života. Například otázka regulace a deregulace. Zde může učitel uvést konkrétní a pro žáky devátých tříd zajímavý příklad.

Lze předpokládat, že se žáci rozpovídají např. nad tématem: zákaz kouření v restauracích. Na jedné straně nekuřákům kouření v restauracích vadí, protože je z toho mohou pálit oči, je to nezdravé apod. (spíše levicový postoj). A na druhé straně je zakotvena otázka svobody, protože zakázat majiteli či vlastníku hospody, že se v jeho zařízení nebude kouřit, lze považovat za velké omezení svobody (pravicový postoj). Na těchto a podobných příkladech lze účinně stavět, protože vysvětlovat žákům historii a hlavní představitele pravicových či levicových ideologií nemá velký význam.

3. Samostatná práce

Po hlavním výkladu učitel zadá žákům samostatnou práci, kde mají napsat, jak si oni sami představují ideální stát. Důležité je však žáky upozornit na to, aby nepsali hlouposti typu – vše zadarmo apod., nýbrž aby se skutečně zamysleli. Aby byli žáci dostatečně motivováni, může učitel nabídnout autorům opravdu dobré práce jedničku.

Ověření dosažení cílů: ústní dialog s vybranými žáky, písemný test

Závěr a shrnutí: Oblasti politiky je na ZŠ v tematickém okruhu výchova k občanství poskytnut poměrně velký prostor. Ovšem spíše než na vymezení politických ideologií je kladen důraz na rozložení moci ve státě na zákonodárnou, výkonnou a soudní, princip parlamentní demokracie a demokracie jako takové. Dále je nutné žákům sdělit, jaké jsou v ČR volby, jak se v PS sestavuje většina, kdo je vláda, kdo je opozice, jaké máme ministerstva apod. Problematika politických ideologií a politického spektra je v základním vzdělávání spíše věcí marginální.

5.2 RVP GV

Tématika konzervatismu a liberalismu je obsažena ve vzdělávacím oboru Občanský a společenskovědní základ (OSZ), který je povinnou součástí gymnaziálního vzdělávání obsaženého v RVP GV. Tento obor je začleněn do vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Mezi hlavní cíle OSZ patří předání poznatků o veřejném životě a společnosti v co největší šíři.

Důraz je kladen na osvětlení rozmanitosti procesů a sociálních fenoménů, které vstupují do našeho každodenního života a ovlivňují jeho průběh. Tento předmět obsahuje celou řadu okruhů.¹⁷⁵

- Člověk jako jedinec
- Člověk ve společnosti
- Občan ve státě
- Občan a právo
- Mezinárodní vztahy a globální svět
- Úvod do filozofie a religionistiky

Problematika vymezení konzervatismu a liberalismu a obecně charakteristika politických ideologií, politického spektra či politického pluralismu je v RVP GV probírána především v oblastech Člověk ve společnosti a občan ve státě s částečným přesahem i do ostatních oblastí.

Zásadní rozdíl RVP GV od Základů společenských věd (ZSV) spočívá v tom, že vzdělávací obsah OSZ v RVP GV zahrnuje očekávané výstupy a učivo. *„Další odlišností pojetí vzdělávacího obsahu OSZ v RVP GV a ZSV v učebních dokumentech pro gymnázia tkví v odklonu od přílišné akademičnosti vzdělávání s důrazem na praktické poznatky důležité pro život a na jejich aplikaci v reálných situacích.“*¹⁷⁶

5.2.1 Člověk a společnost, občan ve státě

Vzdělávací oblasti typu člověk a společnost nebo občan ve státě kladou důraz na znalosti a dovednosti žáka potřebné pro aktivní zapojení do struktur demokratické společnosti. Tato oblast seznamuje žáky s utvářením pozitivních občanských postojů, s důležitostmi politiky jako nástroje k ovlivňování věcí veřejných. Dále se zaměřuje na politické systémy a politické ideologie, na jejich historii a současnost. Důležitou součástí vzdělávání v dané oblasti je prevence rasistických, xenofobních a extremistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv, demokracie, k rovnosti mužů a žen apod.

¹⁷⁵ Pojetí vzdělávacího oboru občanský a společenskovední základ v RVP. [online]. 2016-10-19 [cit. 2016-4-6]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/g/596/POJETI-VZDELAVACIHO-OBORU-OBCANSKY-A-SPOLECENSKOVEDNI-ZAKLAD-V-RVP-GV.html/>

¹⁷⁶ Tamtéž

přejdeme ke konkrétnímu tématu této práce – tedy Liberalismus a konzervatismus se zaměřením na českou společnost (politiku).

Při aplikaci v tomto tematickém okruhu bude rozvíjena řada klíčových kompetencí. Konkrétně bychom vyzdvihli kompetenci oborově předmětovou a kompetenci osobnostně kultivující. Kompetence oborově předmětová spočívá v tom, že učitel je schopen v rámci své aproby transformovat poznatky příslušných oborů do vzdělávacích obsahů vyučovacích hodin. Dovede integrovat mezioborové poznatky a vytvářet mezioborové vztahy. V problematice politických ideologií jde nejčastěji o propojení předmětů OSZ – člověk a společnost s hodinami dějepisu. V kompetenci osobnostně kultivující má učitel znalosti všeobecného rozhledu, musí umět vystupovat jako reprezentant své profese, má předpoklady pro kooperaci s kolegy.

- Učivo – pojem politická ideologie, pravice a levice, význam politiky, politické strany a jejich programy
- Počet hodin věnovaný tematickému celku: 4-5 hodin
- Výstupy

Cíle hodin – kognitivní, afektivní

- Kognitivní: žák definuje pojem politická ideologie, termíny pravice a levice. Žák chápe význam politické strany a funkci politických programů. Žák posoudí a uvede důvody, proč je důležité chodit k volbám a politicky se angažovat. Žák vysvětlí pojem: liberalismus, konzervatismus, socialismus, nacionalismus, komunismus a fašismus a uvede, které ideologie jsou demokratické a které ne a proč. Žák umí jednotlivé ideologie zařadit k pravici či levici
 - Afektivní: Žák je ochoten se zamyslet nad příklady, jak konkrétně ovlivňují politické strany a jejich ideologie současný život v České republice. Žák si uvědomí důležitost politiky na běžného občana. Žák je naladěn říci svůj názor na politiku v České republice nebo ve světě.
- Výstup v hodině

Forma výuky – hromadná (frontální výuka)

Metody výuky – metoda slovní a) monologická b) dialogická c) metoda práce s učebnicí (pracovním listem), metoda praktická – samostatná práce žáků

Typ výuky – kombinovaná: ověřování znalostí doposud získaných, vysvětlování nové látky, upevňování již probraných informací

Zvláštnosti didaktického hlediska – předběžné znalosti žáků. Žáci disponují základními znalostmi z tématu „Politika“ již z minulých hodin a do určité míry i z předmětů: občanská výchova, dějepis, evropská studia. Orientují se v celospolečenských problémech. Tyto informace dokáží uplatnit i v Evropských studiích – jelikož téma „politika“ je zde propojeno. Uvědomují si, že politika je zásadní a klíčová věc pro každou společnost. Politici rozhodují o tom, jaké bude české školství, zdravotnictví, obrana, spravedlnost a další věci

Ověření dosažení cílů - Ověření dosažení cílů: ústní dialog s vybranými žáky, písemný test

Z pedagogického hlediska může být téma politických ideologií nebo obecně téma politiky problémové. Je důležité zdůraznit, že pedagog musí vždy plnit funkci toho, kdo předává žákům objektivní fakta a skutečnosti. Nikoli však toho, kdo žákům vnucuje své politické a společenské názory. Učitel OSZ či ZSV a podobných předmětů na středních školách či gymnáziích má klást důraz na zájem svých studentů o veřejné dění v ČR a ve světě. Na začátku každé hodiny by bylo vhodné se studentů zeptat, jaká společensky závazná témata zaznamenali v médiích v uplynulém týdnu, a jaký na ně mají vlastní názor. Při vysvětlování pojmů levice a pravice je vhodná následující tabulka.

	Levice	Pravice
Priority	sociální politika a jistoty	podpora podnikatelských aktivit
Stát	sociálně odpovědný silný stát	minimalizace kompetencí státu
Rovnost	výsledků	příležitosti
Člověk	kolektiv	jednotlivec
Ekonomie	St. Ochránářství, Regulace trhu	liberalizace a deregulace

Důležité je však zdůraznit, že jde o čistě teoretickou věc. Že jde o definice z politologických učebnic, které však v současné politice nehrají až tak významnou roli. Nicméně tyto konkrétní příklady umožní studentovi lépe se orientovat v problematice levice a pravice. Co se týče priorit, levice prosazuje silné zázemí pro občany, kteří v životě neměli štěstí, kteří pocházejí z chudých regionů apod. Na druhé straně pravice vidí své priority v podpoře podnikatelských aktivit. Požaduje snížení daní a vytvoření vhodných podmínek pro podnikatele, v čemž vidí důsledek vzniku pracovních míst a tím i růstu ekonomiky. V oblasti státu levice požaduje sociálně odpovědný a silný stát, který bude rozhodovat o velkém množství věcí. Na druhé straně pravice odmítá silný stát, protože v něm vidí potencionální vysokou míru nesvobody. V případě rovnosti jde levici o to, aby se ve společnosti dále již nerozevíraly pomyslné sociální nůžky, naopak chce snižovat rozdíly mezi chudými a bohatými. Pravice vidí rovnost ve stejných příležitostech. Každý je rovný před státem. Každý má právo startovat ze stejné startovací čáry, ale pak už je na každém, kdo až kam doběhne a kdo bude úspěšný. Samozřejmě za předpokladu, že všichni budou dodržovat stejná pravidla, což může být např. v narážce na 90. léta 20. století v ČR problematičké. Z ekonomického pohledu levice prosazuje regulace trhu, vyšší zdanění pro bohaté, což vyplývá z předchozích bodů, a pravici jde naopak o deregulaci trhu a nižší daně.

Následovat by mohly příklady, které strany v ČR jsou považovány za pravicové a které za levicové.

V dalších hodinách učitel naváže na téma levice a pravice kdy představí svým studentům jednotlivé ideologie.

Zápis učitele by mohl být v tomto smyslu:

Mezi pravicové demokratické ideologie řadíme: **liberalismus, konzervatismus**

Mezi extrémně pravicové a nedemokratické ideologie řadíme: **nacismus, fašismus**

Mezi levicové demokratické ideologie řadíme: **socialismu**

Mezi extrémně levicové ideologie řadíme: **komunismus**

Příklad zápisu ideologie liberalismu:

Liberalismus

- jedná se o vůbec nejstarší politickou ideologii. Vznikla v 17. století v Anglii a jejím hlavním reprezentantem je filosof John Locke

- liberalismus má základ v anglickém *liberty*, což znamená svoboda
- liberálové kladou důraz na jedince, individualitu a lidskou svobodu
- stát by měl bránit lidskou svobodu, ale jinak do života jedince co nejméně zasahovat
- v oblasti ekonomiky jsou liberálové zastánci volnému trhu
- „*laissez faire*“ – stát nemá zasahovat do ekonomiky
- prosazování deregulace a decentralizace, důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví
- v ČR mají k liberalismu z parlamentních stran nejbližší ODS a TOP 09, z neparlamentních pak svobodní

Pro zatraktivnění tématu politických ideologií lze ve výuce použít pracovní list, který může fungovat i jako forma zpětné vazby. Jde o vyňaté úryvky z programů jednotlivých politických stran, z jejichž obsahu má žák poznat a určit, zda jde o levicovou či pravicovou stranu, o jakou konkrétní ideologii jde a která strana ji prosazuje.

Pracovní list – politické ideologie

- Úkoly - Ke každému písmenu v čele odstavce napište, zda jde o pravicovou či levicovou (popřípadě středovou) rétoriku, která/teré ideologie strana použila, a o jakou konkrétní stranu v ČR jde.
- Vybírejte z následujících stran: ČSSD, ODS, KSČM, SZ (zelení), Svobodní, KDU-ČSL, Dělnická strana sociální spravedlnosti
- Vybírejte z následujících ideologií: konzervatismus, liberalismus, nacionalismus, klasický liberalismus („*laissez faire*“), socialismus, komunismus, environmentalismus, euroskepticismus

Příklad: A) pravice, konzervativní, ODS

A)

Zasadíme se o snižování rozdílů v odměňování mužů a žen. Ženy jsou často diskriminovány, a to nejen na trhu práce. Jsou často ohodnoceny za stejnou práci nižší odměnou bez racionálního důvodu. To je špatně. Dále budeme podporovat taková opatření, která povzbudí všechny zemědělce k ekologicky šetrnějšímu hospodaření. Zasadíme se o důsledné naplňování směrnic EU, které vyžadují snižování dávek pesticidů a průmyslových hnojiv.

B)

Svou politiku stavíme na zásadách solidarity, vzájemné pomoci mezi bohatými a chudými, mezi mladší a starší generací, mezi zdravými a nemocnými. Vzájemnou výpomoc lidí podporuje a doplňuje stát, a to především ve vztahu k těm, kteří jsou sociálně oslabeni či jinak znevýhodněni. Usilujeme prostřednictvím veřejných rozpočtů a daňové soustavy o takovou míru přerozdělování, která zajišťuje všem občanům rovný přístup k veřejným sociálním službám a takové životní podmínky, které umožňují vést hodnotný a důstojný život.

C)

Jsme stranou schopných, podnikavých a sebevědomých občanů, kteří dokážou převzít odpovědnost sami za sebe, za svou rodinu, za svoji obec a za stát.

Jsme stranou navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratické tradice první republiky a na zkušenosti současných západních demokracií.

Jsme stranou, jejíž členové budou aktivně spoluvytvářet soukromé vlastnictví a volný trh zboží, práce a myšlenek.

Jsme stranou, jejíž sociální politika nepovede k rovnosti v přerozdělování, ale k rovnosti v příležitostech k uplatnění.

D)

Požadujeme vypovědět ilegální přistěhovalce. Nepřejeme si zemi plnou imigrantů, přistěhovalců ze států bývalého Sovětského svazu, Balkánu, Asie, Dálného východu apod. Politický azyl či povolení k pobytu by měla dostat pouze osoba s čistým trestním rejstříkem, s pracovní či studijní minulostí a bez závazků vůči svému rodnému či jinému státu, u které se rovněž dá předpokládat, že se přizpůsobí národním tradicím a hodnotám, a bude tak moci být plně asimilována do většinové společnosti.

E)

Přáli bychom si, aby se povedlo dojednat novou smlouvu mezi všemi členskými zeměmi, která by přeměnila EU na zónu volného obchodu a dobrovolné spolupráce bez bruselských směrnic a nařízení. Nebude-li možné nalézt shodu na podobném uspořádání evropských poměrů, budeme navrhopvat, aby za určitých podmínek Česká republika opustila Evropskou unii a aby se stala členem EFTA, tak aby byl zachován volný obchod mezi ČR a zeměmi EU. V oblasti podnikání je nutné zdůraznit, že stát tu není od toho, aby podnikal. Lidé sami vědí, co mají na trhu nabízet a co mají poptávat. Volnost podnikání je v ČR stále více omezována. Stát pokřivuje ceny selektivními daněmi, nařízenými výkupními cenami a dotacemi. Jsme pro uvolnění podnikání – tedy pro zrušení dotací, regulovaných cen a produkčních kvót.

F)

Jsme stranou, která se staví za politické, sociálně ekonomické, sociálně kulturní a národní zájmy a práva všech, kteří jsou živí z vlastní poctivé práce, všech, kteří se hlásí k ideálům občanské svobody na základě rovnosti, lidské solidarity a sociální spravedlnosti.

Socialistická řešení jsou reálná a prosazování naléhavá. Současný kapitalismus je provázán silným ideologickým i mocenským tlakem.

G)

Hájíme rodinu jako společenství muže, ženy a dětí a považuje ji za základní podmínku života společnosti a státu. Rodina tu není pro společnost a pro stát, ale společnost a stát tu jsou pro rodinu. Prosazujeme právní stát a parlamentní demokracii, ve které je každý člověk odpovědný za sebe a svou rodinu, spoluzodpovědný za svou obec a zemi, kde žije. Klademe důraz na vlastní iniciativu člověka, svobodnou názorovou diskuzi, sebeorganizaci společnosti a široké zapojení občanů do rozhodovacích procesů. Prosazujeme sociálně tržní hospodářství. Fungování svobodného trhu je pro nás nemyslitelné bez pevného právního rámce a potřebného ohledu k těm, kdo zůstávají na okraji společnosti.

Osobnost vychovatele a žáka ve školním prostředí, je jedním ze základních předpokladů výchovy a vzdělávání realizovaných v konkrétních podmínkách a v konkrétním čase. Jejich setkávání u společného tématu (v rámci hodin občanské výchovy a základů společenských věd setkávání nad tématy člověka a jeho životní situace osobní i společenské apod.) s sebou nesou velké nároky na osobnost vychovatelovu a učitelovu. Učitel těchto oborů se musí vypořádat s několika specifiky, které učitel matematiky či českého jazyka řešit nemusí. V první řadě jde často o témata kontroverzní. Např. problematika náboženství, politiky, menšin či mezinárodních vztahů (např. konflikt USA vs. Rusko bezesporu budí kontroverzi a učitel musí pečlivě zvážit svůj výklad. Pokud máme ve třídě např. žáka islámského vyznání, je nutné se připravit na případné reakce jeho či jeho spolužáků. Může se jednat o velmi senzitivní otázky či diskuze, kde musí učitel za každých okolností zůstat nestranný a objektivní. Za další specifikum učitele OSZ či ZSV lze označit proměnlivost aktuálních témat. To klade nároky na neustálé sledování aktuálního vývoje v jednotlivých společenských vědách, ale i na vnímání reálné situace společenské, ekonomické, politické nejen v ČR, ale i v Evropě či ve světě. Jde o sledování a reflektování reality současné společnosti, promýšlení způsobů, jak ji prezentovat a řešit v hodinách občanské výchovy a základů společenských věd. Např. při výuce konzervatismus je dobré uvádět příklady a upozornit, že v současné době třeba v Polsku vládne konzervativní vláda, která prosazuje to či ono, což zase kritizuje levicová opozice apod. Velké nároky jsou kladeny na neustálou reflexi témat v rovině osobní i profesní, na sebevzdělávání, na schopnost transformovat občanskoprávní a společenská témata do podoby vzdělávacího obsahu a propojovat je se základními vzdělávacími cíli oborů a školy. Tohle vše musí mít učitel OSZ a ZSV vždy na paměti a musí na to být připraven. Dříve byly tyto obory jedním z hlavních nástrojů komunistické moci k formulování společenských a politických názorů mladých lidí. V současné demokracii musí učitel plnit roli jakéhosi nestranného moderátora, který předkládá svým studentům objektivní informace a nechává prostor všem názorům.

Závěr

Cílem práce je charakterizovat problematiku konzervatismu a liberalismu v aplikaci na české prostředí. Vzhledem ke stanovenému rozsahu se vymezené cíle diplomové práce podařilo naplnit.

První kapitola se zabývá pojmem ideologie. Vymezila ideologie do dvou skupin – otevřené a uzavřené ideologie. V otevřených (demokratických) ideologiích byl zařazen a popsán liberalismus a konzervatismus. Mezi uzavřené (nedemokratické) spadá fašismus, nacionální socialismus a komunismus. Z hlavní část této kapitoly, která se věnuje charakteristice liberalismu a konzervatismu, vyplývá, že tyto dvě ideologie mají hodně shodných bodů a vzájemně se prolínají, což ukázaly i následující kapitoly.

Druhá kapitola analyzuje konzervatismus a liberalismus v politické praxi. Velký prostor je věnován dvou hlavním představitelům liberálně-konzervativní ideologie, kteří tuto politiku prosazovali přímo v praxi. Jde o prezidenta Spojených států amerických Ronalda Reagana, který řídil nejmocnější stát světa v 80. letech, a předsedkyni britské vlády Margaret Thatcherovou. V této kapitole jsou analyzována jednotlivá politická rozhodnutí vlád těchto významných politiků v propojení ideologií liberalismu a konzervatismu, což bylo i jedním z cílů této kapitoly. Je zde dospěno k názoru, že R. Reagan a M. Thatcherová jsou právem považováni za nejznámější politické představitele těchto ideologií.

Ve třetí kapitole jsou charakterizovány kořeny konzervatismu a liberalismu v českém prostředí. V podkapitole situace před rokem 1918 je kladen důraz na politické strany tzv. staročechů a mladočechů. Po roce 1918 jsou charakterizovány liberálně-konzervativní osobnosti té doby, jako byl Ferdinand Peroutka či Karel Kramář. Z pohledu politických stran jsme se věnovali Československé národní demokracii, lidovcům či agrárikům. Část české populace má tendenci si období První republiky idealizovat. Vnitropolitické a vnitrostranické rozepře, jak ukazuje tato práce, které doprovázeli Československou politiku v letech 1918 a 1938, jsou téměř srovnatelné s dnešní dobou. Důkazem je např. počet předčasných voleb, což dokumentuje politickou nestabilitu.

Ve čtvrté kapitole popisujeme tři poslední volby do PS Parlamentu České republiky. Jde o volby v roce 2006, 2010 a o volby předčasné v roce 2013. Zaměřili jsme se na kampaň politických stran, jejich programy, ideové vymezení se zaměřením na konzervativní a liberální ideologii. Došli jsme k názoru, že názorové střety levicových a

pravicových myšlenek byly a jsou pouze zástupným prostředkem pro dosažení mandátu a politickou „hrou“ pro laickou veřejnost. Zejména občanská demokratická strana ve své reálné politice hodně odklonila od idejí, se kterými byla na začátku 90. let 20. století zakládána. Cílem této kapitoly také bylo porovnat volební výsledky v porovnání s ideologiemi. K tomuto cíli byly použity oficiální výsledky ze Statistického úřadu ČR. Zde musíme konstatovat, že ve volbách, které jsme analyzovali, velmi výrazně uspěly strany, které nelze nějak ideologicky či ideově začlenit, proto šlo o velmi složitou analýzu. Rozbor voleb však ukazuje, že předvolební sliby, volební výsledky a dokonce ani politické programy nehrají po volbách důležitou roli.

Poslední pátá kapitola se věnuje pedagogické aplikaci. Zde je zaznamenán rozdíl mezi výukou tématu na základních školách a gymnáziích. Text je zaměřen na metody, průběh hodiny, kompetence žáků. Důraz je kladen na opatrnost v objektivně při řešení politických témat a na svobodu slova. Na ukázkou je přiložen pracovní list, který může učitelům tohoto tematického celku pomoci ve školské praxi.

Seznam zkratk

- CDU – Christliche Demokratische Union; Křesťansko-demokratická unie
ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti
EU – Evropská unie
FN – Front National; Národní fronta
KDH – Křesťanskodemokraticé hnutie
KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KDS – Křesťanskodemokratická strana
KONS – Konzervativní strana
KSČ – Komunistická strana Československa
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
ODA – Občanská demokratická aliance
ODS – Občanská demokratická strana
OF – Občanské fórum
OSZ – Občansko-společenský základ
PaS – Právo a spravedlnost
PiS – Prawo i Sprawiedliwość; Právo a spravedlnost
PS – Poslanecká sněmovna
RVP – Rámcové vzdělávací programy
SNJ – Strana národní jednoty
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
SZ – Strana zelených
UKIP – United Kingdom Independence Party; Strana nezávislosti Spojeného království
US-DEU - Unie svobody – Demokratická unie
VV – Věci Veřejné
VPN – Veřejnosť proti násiliu
ZSV – Základy společenských věd

Prameny a literatura

- BASTL, M., MAREŠ, M., SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 288 s. ISBN: 978-80-247-3797-3
- BENEŠOVÁ, L. *Kronika ODS*. Praha: Občanská demokratická strana, 2001. 104 s. ISBN: 259-70-247-3879-4
- BURKE, E. *Úvahy o revoluci ve Francii*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 246 s. ISBN: 80-859595-23-2
- BURKE, E.: *On Government, Politics and Society*. W. Hill London: Fontana 1975, 285 s. ISBN: 0800201612
- CANNON, L.: *President Reagan*. PublicAffairs,U.S.; New edition edition, 2010. 920 s. ISBN: 978-1891620911
- DOČEKALOVÁ, ŠVEC. *Úvod do politologie*, 1. vyd. 2010, Praha. 264 s. ISBN: 978-80-247-2940-4.
- DOSTÁL, V. *Agrární strana*. 1 vyd. Praha: Atlantis 1998, 360 s. ISBN: 80-7108-133-7
- DVOŘÁKOVÁ, E. LEJSUK, P. *Československá společnost a komunisté v letech 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Svoboda 1967, 126 s. ISBN: 8071793159
- FELLOWS, R. Edmund Burke. In: ŽEKLITZ, J. (ed.). *Velké postavy politické filosofie*. Praha: Občanský institut, 1996, 182 s. ISBN: 285-1545745249
- FIALA, P. *Na konci bezstarostnosti – co nechceme slyšet o Evropě, národních zájmech a zahraniční politice*. 1 vyd. Brno: Barrister a Principal 2015, 146 s. ISBN: 978-80-7485-038-7
- GEBHART, J. KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938-1939 SVÁR DEMOKRACIE A TOTALITY v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vyd. Praha: Paseka 2004, 315 s. ISBN: 80-7185-626-6
- GIDDENS, A. *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*, Praha, Mladá fronta, 2001, 150 s. ISBN: 80-204-0906-8
- GJURIČOVÁ, A. KOPEČEK, M. a kol. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. 2. vyd. Praha: Občanský institut, 1999. 114 s. ISBN: 80-86228-01-0
- GRAY, J. *Liberalismus*. 2. vyd. Praha: Občanský institut, 1999. 114 s. ISBN: 80-86228-01-0
- HANÁK, D. *České konzervativní myšlení (1789-1989)*, 1. vyd. Brno: Studio Arx, 2007, 215 s. ISBN: 9788086665030
- HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1994. 293 S ISBN: 80-85865-10-6
- HAYEK, F. A. *Osudná domyšlivost: Omyly socialismu*. 1. vyd. Praha: Slon 1995, 200 s. ISBN: 80-85850-05-2

- HOBBS, T. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. 1. vyd. Praha: Občanský institut, 2001. 151 s. ISBN: 80-86228-05-3
- HOFHANZL, Č. *Tonoucí se stébla chytá. Svědomí/conscience*. Toronto: Svědomí/Conscience, č. 7/2010, 230 s. ISBN: 78-5845874-42-0
- ¹ HUSÁK, P. *Budování kapitalismu v Čechách: Rozhovory s Tomášem Ježkem*. 1. vyd. Praha, Volvox Globator 1997, 293 s. ISBN: 80-7207-096-7
- CHMELÍK, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 2013 s. ISBN: 80-5452-2545-8
- JOHNSON P. *Dějiny 20. století*, 2. vyd. 2008. Praha: Leda. 846 s. ISBN: 978-80-7335-145-8
- JOCH, R. *Deset let České republiky – konzervativní pohled*. Olomouc: Periplum, 2003. 434. ISBN: 80-85959-739
- JOCH, R. ŽEGKLITZ, J. *Přednášky z politické filosofie*. 1. vyd. Praha: Občanský institut, 2001. 151 s. ISBN: 80-86228-05-3
- JOCH, R. *Ronald Reagan a ekonomická svoboda*. In: Loužek, M. (ed.). *Ronald Reagan: Sto let od narození*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011, s. 104
- KIRK, R. *Konzervativní smýšlení*. 1. vyd. Praha: Občanský institut, 2000. 634 s. ISBN: 80-86228-03-7
- KLAUS, V. *Evropská integrace bez iluzí*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub 2011, 151 s. ISBN: 978-80-242-3326-0
- KLAUS, V. *Kde začíná zítřek*. 1. vyd. Knižní klub 2009. 208 s. ISBN: 978-80-242-2599-9
- KLIMEK, A. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. Kdo po Masarykovi?* Praha: Panervropa; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, 592 s. ISBN: 80-86130-02-9
- KOPEČEK, L. *Éra nevinnosti, česká politika 1989-1997*. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal 2010, 380 s. ISBN: 978-80-87029-98-5
- KÖSSL, KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy II*. Praha: Olympia 1986, 97 s. ISBN: 80-25457-25-5
- KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Praha: Institut vzdělávání Sokrates. 173 s. ISBN: 80-86572-07-2
- KRÁKORA, P. *Svobodné volby v Československu 1990 – Referendum o dalším směřování státu a společnosti*. 1. vyd. Praha: epocha 2010, 125 s. ISBN: 978-80-244-2482-8
- LOUŽEK, M. (ed.). *Karel Kramář: 150 let od narození*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. 168 s. ISBN: 978-80-874600-00-9
- MACH, P. *Jak vystoupit z EU*. 2. vyd. Praha: Dokořán 2012, 155 s. ISBN: 978-80-7363-463-6
- MASARYK, T. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918*. Nakladatelství Orbis 1925, 640 s. ISBN: 80-86142-17-5

- MATUŠKOVÁ, A. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2006, 220 s. ISBN: 9788073251086
- MISES, L. *Liberalismus*. 1 vyd. Praha: TORST, 1998. 186 s.
- PEČINKA, B. *Formování české pravice*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 70s.
- PEKAŘ, J. *O smyslu českých dějin*. 3. vyd. Praha: Academia. 1999, 500 s. ISBN: 978-80-7272-431-4
- REAGAN R. *Život jednoho Američana*. Praha: Prostor 1997, 728 s. ISBN: 80-85190-85-0
- PETŘÍK, L. *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*. 1 vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 267 s. ISBN: 978-80-7325-167-3
- ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii*. 1. vyd. Praha: SLON, 2004. 280 s. ISBN: 80-86429-27-x
- SCRUTON, R. *Smysl konzervatismu*. 2. vyd. Praha: TORST, 1993. 293 s. ISBN: 8085639-10-6
- Sekera, Havránek, Znoj. *Český liberalismus*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Torst, 1995. 524 s. ISBN: 80-85639-49-1
- ŠARADÍN, P. *Historické proměny pojmu ideologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 131 s. ISBN: 80-85959-94-1
- TABERY, E. *Vládneme, nerušit – opoziční smlouva a její dědictví*. Praha: Respekt Publishing a. s. 2013, 304 s. ISBN: 978-80-903766-3-2
- THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*. 1 vyd. Praha: Naše vojsko, 1996, 627 s. ISBN: 8020604715
- WINKLEROVÁ, M. *Karel Kramář*, 1. vyd. Praha: nakladatelství Argo, 2011, 348 s. ISBN: 978-80-257-0348-9

Elektronické zdroje

- BĚLOBRADSKÝ V. *Od liberalismu před relativismus k nenávisti vůči Západu* [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://www.obcinst.cz/belohradsky-od-liberalismu-pres-relativismus-k-nenavisti-vuci-zapadu/>
- FINGERLAND, J. *Konec konzervativců v Čechách?*. Občanský institut [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/konec-konzervativcu-v-chechach/>
- Joch, R. *Ronald Reagan, RIP*. Občanský institut [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/ronald-reagan-rip/>
- JOCH, R. *Václav Klaus neposkytl politickou alternativu* [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/roman-joch-vaclav-klaus-neposkytl-politickou-alternativu--1174595
- KOHOUT, P. *Rovná daň: Argumenty a předsudky*. *Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. [cit. 2015-4-7]. Dostupné z: <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=238>

- KLAUS, V. *V referendu o vstupu do EU jsem hlasoval proti* [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/klaus-v-referendu-o-vstupu-do-eu-jsem-hlasoval-proti-1078441>
- KLUAS V. *PF 2016 aneb Pohřební hostina svobodného myšlení* [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/komentare/390332-komentar-pf-2016-aneb-pohrebni-hostina-svobodneho-mysleni-vaclav-klaus-ml.html>
- KUBALÍČEK, J. ODS sebevražedná, nekonzervativní, nevolitelná. *Konzervativní listy* [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/texty/civilisace-a-spolecnost/634-ods-sebevraedna-nekonzervativni-nevolitelna>
- KUCHYŇOVÁ, Z. *ODS*. [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/obcanska-demokraticka-aliance-se-po-18-letech-sama-rozpustila>
- KURAS, B. Vzkříšení konzervatismu, nebo triumf zla? Sanquis [online]. [cit. 2016-4-1]. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=art349>
- MACH, V. *Rudolf Beran*. [online]. [2016-01-25]. Dostupné z: www.totalita.cz/vysvetlivky/o_beranr.php
- PALACKÝ, F. *Psaní dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu* [online]. [cit. 2016-3-20]. Dostupné z <http://texty.citanka.cz/palacky/isr2-a.html>
- RŮŽIČKA, D. *Košický vládní program*. [online]. [2016-03-13]. Dostupné z <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kvp.php>
- Jaký měla vliv Margaret Thatcherová na ekonomiku? [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/68124.html>
- Ekonomie strana nabídky [online]. [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://management-marketingu.blogspot.cz/2008/06/ekonomie-strany-nabidky.html>
- Parlament české republiky. Volby* [online]. [14.11.1918] Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001/schuz/s001001.html> - Národní shromáždění československé 1918-1920, 1. schůze, část 1-4
- Fronta [online]. [cit. 2016-3-8]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/kalendar/vznik-strany-narodni-jednoty>
- Český statistický úřad. Volby [online]. [cit. 2016-3-10] Dostupné z: <http://volby.cz/>
- Analýza voleb do poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. www.epolis.cz [online]. 2013-10-19 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://www.e-polis.cz/clanek/analyza-voleb-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-v-roce-2006.html>
- Srovnání volebních programů. [online]. 2014-11-20 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/srovnani-volebnich-programu-socialni-a-rodinna-politika-pe0-domaci.aspx?c=A060503_164413_domaci_cen
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. 2016-3-29 [cit. 2016-3-28]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2409/080206a.pdf>

Dvě třetiny lidstva jsou věřící, Češi jsou čtvrtý nejateističtější národ. [www.rozhlas.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-17\]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/svet/zprava/dve-tretiny-lidstva-jsou-verici-cesi-jsou-ctvrty-nejateistictejsi-narod--1478805](http://www.rozhlas.cz/plus/svet/zprava/dve-tretiny-lidstva-jsou-verici-cesi-jsou-ctvrty-nejateistictejsi-narod--1478805)

Právní stát dostává v Polsku na frak. [www.parlamentnilist.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-24\]. Dostupné z: http://www.parlamentnilisty.cz/profily/JUDr-Stanislav-Polcak-1965/clanek/Pravni-stat-dostava-v-Polsku-na-frak-na-vine-je-vlada-68019](http://www.parlamentnilist.cz/profily/JUDr-Stanislav-Polcak-1965/clanek/Pravni-stat-dostava-v-Polsku-na-frak-na-vine-je-vlada-68019)

Adopce dětí homosexuály? Před volbami jsou politici překvapivě smířliví [online]. [cit. 2016-3-24]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/adopce-deti-homosexuality-dulezite-je-zazemi-ditete-ne-orientace-rodicu-1em-zpravydomov.aspx?c=A131017_114908_in_domov_spa

Voliči věcí veřejných volili stranu pouze jako nejmenší zlo. [www.tn.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-21\]. Dostupné z: http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/volici-veci-verejnych-volili-stranu-pouze-jako-nejmensi-zlo.html](http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/volici-veci-verejnych-volili-stranu-pouze-jako-nejmensi-zlo.html)

Proč KDU-ČSL neuspěla. [www.kdu.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-17\]. Dostupné z: http://www.veraluxova.cz/ME-POHLEDY/2010/Proc-KDU-CSL-neuspela--Kam-by-mela-smerovat-.aspx](http://www.veraluxova.cz/ME-POHLEDY/2010/Proc-KDU-CSL-neuspela--Kam-by-mela-smerovat-.aspx)

Ministerstvo financí České republiky. [www.mfcr.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-21\]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/rizeni-statniho-dluhu/dluhova-statistika/struktura-a-vyvoj-statniho-dluhu](http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/rizeni-statniho-dluhu/dluhova-statistika/struktura-a-vyvoj-statniho-dluhu)

Složka vyvolala i kladné ohlasy. [www.top09.cz \[online\]. \[cit. 2016-3-17\]. Dostupné z: http://www.top09.cz/co-delame/tiskove-zpravy/slozenka-vyvolala-i-kladne-ohlasy-2141.html](http://www.top09.cz/co-delame/tiskove-zpravy/slozenka-vyvolala-i-kladne-ohlasy-2141.html)

Klaus je na billboardech Hlavu vzhůru. Volím korunu, ne euro, nabádá. [Novinky.cz \[online\]. 2013-10-19 \[cit. 2016-3-30\]. Dostupné z: http://www.novinky.cz/domaci/316664-klaus-je-na-billboardech-hlavu-vzhuru-volim-korunu-ne-euro-nabada.html](http://www.novinky.cz/domaci/316664-klaus-je-na-billboardech-hlavu-vzhuru-volim-korunu-ne-euro-nabada.html)

50 nejbohatších Čechů [online]. [cit. 2016-3-17]. Dostupné z: <http://www.forbes.cz/miliardari/>

Pojetí vzdělávacího oboru občanský a společenskovední základ v RVP. [online]. 2016-10-19 [cit. 2016-4-6]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/g/596/POJETI-VZDELAVACIHO-OBORU-OBANSKY-A-SPOLECENSKOVEDNI-ZAKLAD-V-RVP-GV.html/>